

P. 506

STUDIA

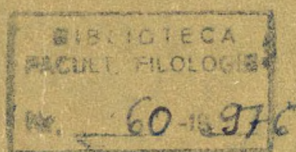
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1976

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR ȘEF: Acad. prof. ȘT. PASCU

REDACTORI ȘEFI ADJUNCȚI: Acad. prof. ȘT. PÉTERFI, prof. VL. HANGA,
prof. GH. MARCU

COMITETUL DE REDACȚIE FILOLOGIE: Prof. I. PĂTRUȚ, prof. I. PERVAIN,
prof. D. POP (redactor responsabil), prof. I. SZIGETI, prof. R. TODORAN,
lector M. MARKEL, lector I. NICULIȚĂ, lector I. ȘEULEANU (secretar de
redacție), lector S. TRIFU

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOLOGIA

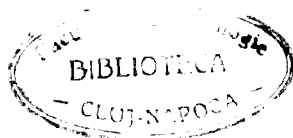
Redacția: CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 13450

SUMAR — SOMMAIRE — CONTENTS — СОДЕРЖАНИЕ

§ G. ANTONESCU, <i>Anonimul brincovenesc: Istoria ca spectacol</i> ● <i>Anonimul brincovenesc: The History as Performance</i>	3
• M. MUTHU, <i>De la Sindipa la Divanul persian</i> ● <i>De Sindipa au Divan persian</i>	10
V. GOIA, <i>Memorialistica lui V. A. Urechia</i> ● <i>V. A. Urechia's Memoirs</i>	18
• M. ȘILDAN, <i>Le pluralisme chez Anouilh et Pirandello</i> ● <i>Pluralismul la Anouilh și Pirandello</i>	26
• V. HODIȘ, <i>Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția</i> ● <i>Из будущего словаря синтаксической терминологии: функция</i>	32
• J. PÉNTEK, <i>O încercare de clasificare sincronică a regionalismelor maghiare</i> ● <i>On the Synchronic Classification of Hungarian Dialect Words</i>	43
A. KALIK, R. BACONSKY, <i>Transpunere nominală și raporturi atributive</i> ● <i>Transposition nominale et rapports d'attribution</i>	53
• M. GRUȚĂ, <i>Aspecte ale sintaxei pronumelor relative în engleză și română</i> ● <i>Aspects of the syntax of Relative Pronouns in English and Romanian</i>	62
• R. LANG, <i>Semnificația citatelor latine și grecești din Ulysses de James Joyce</i> ● <i>Latin and Greek Quotations in James Joyce's Ulysses</i>	67

Recenzii — Livres parus — Books — Рецензии

Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu-Romalo, Clement Mirza, Emanuel Vasiliu, <i>Limba română contemporană</i> (I. T. STAN, A. P. GOȚIA)	73
• Marin Bucă, Ivan Evseev, <i>Antonimele limbii ruse</i> (O. VINȚELER)	75
• Dostoevski — omul (A. GHIJȚCHI)	75
• Pierre Bec, <i>Manuel pratique de philologie romane</i> (M. HOMORODEAN, A. GOȚIA)	77
• Übungstexte zur deutschen Gegenwartssprache (G. VANCEA)	79

ANONIMUL BRÎNCOVENESC: ISTORIA CA SPECTACOL

GEORGETA ANTONESCU

Frapați și preocupați în primul rînd de caracterul pronunțat politic al istoriografiei muntene din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, sau atenți mai ales la discernerea informației ce poate fi obținută printr-o migăloasă confruntare a diferitelor izvoare, comentatorii ei au neglijat îndeobște aspectele artistice prin care, alături și în alt fel decît cronicarii moldoveni, istoricii epocii vechi din Țara Românească au contribuit la procesul de geneză al beletristicii românești¹.

Și totuși, fiecare dintre acești istorici își are nu numai poziția politică proprie, dictată de interese de clasă sau de partidă, ci și o fizionomie scriitoricească aparte, trădîndu-i temperamentul, cultura, atitudinea față de lumea înconjurătoare și deprinderile stilistice. Între cronicarii munteni *Anonimul brîncovenesc*² merită, credem, o atenție deosebită nu numai datorită pronunțatului său profil particular (ca „viziune” artistică asupra lumii el ni se pare a sta aproape în întregime sub semnul „reprezentăției”), ci și prin privilegiul (de data aceasta, probabil, fortuit) al unor dimensiuni relativ reduse, care au permis un echilibru între formă și materie, evitarea impresiei de supraîncărcare documentară, o punere în pagină mai „aerată” și o anume unitate de ton și de substanță care îi ușurează accesul spre cititorul actual, ca și spre „Panteonul” literaturii propriu-zise.

Ca și celelalte cronici muntene, *Anonimul brîncovenesc* nu are nici el o predoslovie în care autorul să-și expună intențiile sau să dea indicații asupra ideilor generale care l-au călăuzit în scrierea sa. Funcția ei este îndeplinită de prima frază: „Multe și vrednice de auzit istorii sînt de faptele ce s-au întîmplat în zilele domniei lui Costandin Vodă Brîncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cît voi putea”³, frază care așează cronica sub semnul exclusiv al spiritului encomiastic. Parcurgerea ei integrală demonstrează și o lipsă a înclinării „filosofice”; desigur, există și în acest text anumite reflexii morale, dar ele sînt totdeauna urmarea, eventual sinteza, unei situații concrete date și nu năzuiesc să formuleze o concepție generală despre lume și viață care să prezideze întreaga relatare a evenimentelor, așa cum era ideea gloriei la Ureche sau „fortuna labilis” la Miron Costin de pildă.

În schimb, din cronica munteană se pot deduce cu oarecare precizie principalele concepte politice cu circulație în rîndurile clasei stăpînitoare și soluțiile preconizate pentru depășirea unui moment de criză evidentă. Domnia lui Brîncoveanu pare, cel puțin temporar, a

¹ Una dintre puținele, fericite, excepții e articolul lui L. Dimov, *Cronici muntene*, în „Luceafărul”, 1969, nr. 7.

² O discuție asupra epocii redactării și presupusului autor la E. Sorohan, *Cronica anonimă despre Constantin Brîncoveanu. Contribuții cu privire la data scrierii și autorul ei*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza Iași”, Sect. III, t. XII, 1966, fasc. 1.

³ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, Ed. Științifică, București 1959, p. 3.

soluționa contradicțiile în curs, tot mai acute. Ea realizează totuși un echilibru foarte puțin stabil, a cărui menținere e mereu pusă în cauză de uneltiri interne, de comploturi urzite la Poartă, de schimbarea demnitarilor otomani și lăcomia lor fără margini, de evenimentele din țările vecine, Moldova, Transilvania, Rusia și Austria. Domnul este nevoit să ducă mereu o politică pe multe de cuțit, alternând darurile și amenințările, rezistența și supunerea, promisiunile și retractările. Duplicitatea proverbială a epocii, caracterul oamenilor fiind mulat de presiunea împrejurărilor cele mai adesea critice, reiese foarte bine din scrierea cronicarului anonim, care pentru cititorul actual are o „culoare” a timpului remarcabilă. Relațiile cu Poarta otomană ale domnului și boierilor au aerul unui balet tragic, cu avansuri și retractări, înclinări grațioase care — ce e drept — se transformă uneori în adevărate temeneli orientale, și aparente redresări mîndre, un dans în care partenerii se schimbă adesea, iar piruetele se termină nu o dată în dramatice „descăpățînări” ale protagoniștilor. E un joc crud și nemilos, imposibil de evitat totuși, și care se desfășoară mereu pe aceeași arie: „că încă nu este vremea aceea ce gîndește, că turcul și tătarul încă este în puterea lor, iar cînd ar fi vremea tot creștinul este datoriu a ajuta altui creștin”⁴, dar vremea încă nu este.

Sentimentul de instabilitate care se degajă din cronică — de fapt din toate cronicile muntene — nu privește însă numai raporturile externe ale țării, ci și relațiile stabilite între diferitele clase și pături sociale în interiorul ei. Spiritul „filosofic” al cronicarilor moldoveni, altitudinea „teoretică” de la care ei privesc viața și oamenii făceau ca aceste realități, deși perfect perceptibile și chiar analizabile, să nu ocupe totuși în scrierile lor primul plan. Înclinația *politică*, deci mult mai concretă a cronicarilor munteni, între care și autorul *Anonimului brîncovenesc*, face ca problemele „condiției umane” să cedeze în lucrările lor pasul în favoarea realităților sociale ale timpului, iar personajele să nu mai ilustreze ipostaze tipice ale destinului, ci să-și joace propriul lor rol istoric concret. În ciuda faptului că insistă mai ales asupra primei părți a domniei lui Brîncoveanu, cînd domnului par să-i meargă toate din plin, iar țara „înflorește” sub stăpînirea sa, *Anonimul brîncovenesc* oferă o imagine foarte puțin idilică asupra realităților epocii. E adevărat că anumite aspecte care astăzi par frapante constituiau pentru autorul ei fenomene firești, dar oricum sub pana sa se constituie tabloul unui timp de mari și crude frămîntări, în care persoana umană nu are prea mare valoare, viața e mereu în cumpănă, iar dorința de juisare capătă manifestări uneori de-a dreptul atroce.

Cronicarul, care nu e un stilist, în sensul în care fuseseră scriitorii moldoveni sau chiar Stoica Ludescu, are în schimb un acut simț de observație și o remarcabilă îndemînare în redarea „culorii epocii”. El este unul dintre cronicarii cei mai atenți la detaliile vestimentare și de ceremonial, la gesturile devenite rituale în împrejurările date, la

⁴ *Ibid.*, p. 21.

aspectele ce ilustrează nu numai existența publică a puternicilor lumii acesteia, ci și mentalitatea ceasurilor de răgaz și voluptățile lor de indivizi particulari.

E interesant de remarcat de pildă faptul că portretul propriu-zis ocupă un loc secundar în cronică, el fiind consacrat doar personalităților de a doua mână și devenind astfel un mod al expresiei rezumative și nu al reconstituirii personajului. Lipsește un portret al lui Brîncoveanu, fiindcă figura domnitorului se încheagă din întreaga cronică, așa cum se întâmplă cu personajele literaturii epice moderne, din gesturi și replici, din gânduri și reacții, din hotărâri și dubii, din tribulațiile politice și omenești, sau prin decorul și oamenii înconjurători.

Atunci cînd este vorba însă de personaje secundare, în raport cu subiectul central al cronicii, sau episodice (Ștefan Cantacuzino, Petru I sau Antioh Cantemir), portretul tipic cronicăresc reapare fiindcă îi oferă autorului posibilitatea de a aduna într-un pasaj de dimensiuni restrînse esența părerilor sale despre o domnie sau un voievod, despre o atitudine politică sau morală. Portretul lui Ștefan Cantacuzino, de exemplu, exprimă toată ura cronicarului împotriva acelor care au provocat moartea lui Brîncoveanu, ceea ce-l face să negligeze amănuntul că, politicește, el nu a făcut decît să urmeze linia inaugurată de predecesorul său: „...era om nestatornic în cuvinte și în fapte și în jafuri fără cale și fără dreptate (...) Sfaturi de la nimeni nu lua, ci numai el însuș să sfătuea la celea ce vrea să facă întru trebile țării, iar întru trebile Porții turcești și ale altor părți cu tată-său Costandin stolnicul să sfătuea. Că nu era odihniți să slujească numai unui stăpîn, adecă împăratului turcesc, de la care avea mila și cinstea, ci umbla de amesteca lucrurile cu nemții și cu moscalii”⁵.

Cronicarul utilizează uneori și caracterizarea prin anecdotă, așa cum face în cazul regelui polonez August de Saxonia căruia „turcii îi zicea *nalcăran*, rumânește va să zică *fărămă potcoavă*”, fiind el „om vîrtos, carele potcoava de fier, încă precum sînt la nemți groase și cite cu 8 cue, o ia în mîini și o frînge în două, adevărat nu minciună și pentru aceea i-au pus turcii nume *nalcăran*, *fărămă potcoavă*”⁶. Evident, un asemenea tip de „portret” nu are altă justificare în cronică decît pe aceea a interesului scriitorului pentru pitoresc, funcția lui fiind nu atît de comunicare, cît mai ales ornamentală. În schimb caracterizarea indirectă a lui Șerban Cantacuzino, prin atitudinea celor din jurul său la moartea domnitorului, implică o poziție politică bine marcată a cronicarului: „Șarban Vodă mortul zăcea ca un om den cei proști, numai cu muerea lui și cu fetele lui plîngînd și zicînd: prădatele de ele și de domnul său și de domnie (...) și încă de la o vreme nici muerea lui, nici fetele lui nu șădea lîngă dînsul că-și strîngea avuția și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuția Costandin Vodă; iar

⁵ *Ibid.*, p. 117—118.

⁶ *Ibid.*, p. 98.

bărbatul ei zăcea pă o masă stirvul, părăsit de toți pînă a doă zi dimineată"⁷.

Pasajul acesta nu exprimă doar, implicit, părerea cronicarului despre domnia lui Șerban Cantacuzino, și nu oferă numai o scenă adînc grăitoare pentru spiritul epocii. El demonstrează în același timp și trăsătura caracteristică a talentului scriitoricesc al autorului cronicii. Acesta este înainte de toate un creator de scene, un observator al comportării și al vorbirii oamenilor. Simțul său în această privință devine unul de-a dreptul dramatic, personajele și întîmplările definindu-se prin manifestările lor exterioare, direct sesizabile, prin rare dar grăitoare indicații de joc de scenă și prin dialog sau vorbirea directă. Cronicarul întîrzie cu predilecție asupra a tot ceea ce în realitatea vremii sale este spectacol sau poate fi interpretat ca atare. Răfuiala domnitorului cu clucerul Constantin Știrbei este relatată ca o mică scenă dramatică în care cele două personaje se confruntă în fața unui „cor“ mut alcătuit din boierii de divan, către care se îndreaptă pe alocuri comentariile amar ironice ale lui Brîncoveanu („Auziți, boieri, cu jafuri și cu nedreptăți face pomene“). La un moment dat, pe lîngă cele două personaje principale este adus în prim plan încă unul, „Radul cliucerul fecioru Hrizii vistierul din Popești“, care este pus să citească hîrțile ce denunțau matrapazlîcurile vinovatului.

Aceeași compoziție teatrală, în multiple sensuri ale cuvîntului, o are și scena judecării boierilor trădători în frunte cu paharnicul Staico și Preda Prooroceanul. Amenințat de intrigile acestora cu pierderea tronului și victorios printr-un complicat concurs de împrejurări, domnitorul nu se mulțumește să-i pedepsească, ci se răzbună, prelungind chinurile vinovaților prin incertitudine și montînd, la aducerea lor în divan, o adevărată reprezentație. Prinșii sînt aduși cu alai, străbătînd ulițele Bucureștiului cu calculată încetineală: „Și mult norod de oameni să strînsese, cît toate ulițele era înpănate din cătro veniea. Și trimise pe gîdea cu un ciomag mare în mîna de veniea înaintea lor în chip de postelnic mare, că așa se auziea precum Staico vrea să fie domn în Țara Rumânească.

„Drept aceea și Costandin Vodă îi făcea cinste ca aceea de-i trimisease pe gîdea în loc de postelnic mare, cu tocaș de beldie și pe armașul cel mare înaintea însemnînd și sfîrșitul lui în ce chip va să fie“⁸. Boierii și domnul sînt adunați în cele două spătării ca în zilele de mare ceremonial, prinșii — ca și viitorii domni — sînt duși „de suptioară“, dar cei care le fac acest serviciu sînt călărașii de Țarigrad, iar mîinile și picioarele le sînt împiedicate în fiare. Domnul, înconjurat de toți boierii săi, ca pentru a-și sublinia victoria și puterea, ține principalului vinovat și acoliților acestuia un discurs ironic, sfichiuitor: „N-aș fi gîndit Staico să văz una ca aceasta, zău, n-aș fi gîndit în vieța mea. Cea ce într-atîta vreme, printr-atîtea locuri și cu atîtea fealiuri de umblete astăzi să te văz așa dinaintea mea într-această chip,

⁷ *Ibid.*, p. 12.

⁸ *Ibid.*, p. 42.

zău, n-aș fi gîndit"⁹. Evident, în starea în care se află, prinșii nu pot decît să se umilească și să invoce o îndurare în care, probabil, singuri nu prea credeau: „Greșit sînt mării tale, doamne. D-zeu m-au dat în mîna mării tale; mila mării tale încă este mai mare decît greșala mea"¹⁰. Scena reproșurilor întepătoare și a rugămintilor de iertare se repetă pentru fiecare vinovat, dar cronicarul care, pe lîngă simțul dramatic, are și instinctul unei concizii elementare, nu o mai reproduce în extenso, ci într-o formulă rezumativă. Finalul obține o nouă sporire a încordării dramatice și solicită afectul cititorilor prin contrast: „Zise domnul: Armaș, ia pă dumnealor de-i du în pușcărie, unde ș-au gătit, că noi avem altă treabă, să bem, astăzi. Și-i rădicară de-i duseră în pușcărie și domnul au rămas cu boerii toți de au șazut la masă toată ziua pînă noaptea, cu fealiuri de muzice, cu tunuri, precum este obiceiul domnilor, pentru că să întîmplase într-acea zi și nuntă"¹¹. Alăturarea brutală a suferinței și a desfătării are o rezonanță morală mai profundă decît cea pe care o urmărea cronicarul: cititorul nu simte numai lecția pilduitoare a pedepsei trădării, ci, poate mai mult decît aceasta, un sentiment al zădărniceii, imaginea roatei norocului mereu mișcătoare, care suie pe unii în slăvi și-i zdrobește pe alții, dar e mereu gata să-și schimbe poziția.

Simțul dramatic al autorului *Anonimului brîncovenesc* poate fi însă demonstrat și prin referire la alte pasaje. Cronicarul are tendința de a traduce fiecare întîmplare, fiecare eveniment de răsunset politic chiar, în dialog sau „tableau vivant”. Așa, tratativele lui Brîncoveanu cu austriecii sînt rezumate în cele din urmă într-un dialog între Radu Popescu și generalul Heissler; discuția cu privire la tratatul plănuit de Șerban Cantacuzino, continuată de Brîncoveanu, devine și ea un dialog între niște interlocutori neindividualizați, dar ale căror păreri opuse sînt organizate de cronicar tot sub forma schimbului de replici; iar relațiile Munteniei cu Poarta sînt simbolizate prin atitudinea pe care e silit să o ia domnul la fiecare „conac” al sultanului în trecere prin țară.

Cu mijloace vădit teatrale este descrisă și urcarea pe tron a lui Brîncoveanu, mai precis ceremonia înscăunării, cea mai amănunțită descriere de acest fel întîlnită la un cronicar muntean. Scriitorul indică poziția și gesturile rituale ale principalelor personaje: domnul, mitropolitul, trimisul sultanului (capegi-bașa), boierii; dă succinte indicații cu privire la decor: mitropolia, biserica domnească, „divanul cel mare”; reproduce discursul domnitorului, capodoperă de diplomație, punînd în lumină „sacrificiul” pe care Brîncoveanu îl face acceptînd domnia și forțînd în consecință declarațiile de devotament și supunere ale boierilor. Nu lipsește nici detaliul anecdotic menit să varieze atmosfera și, poate, să joace rolul unei anticipări cu „bătaie îndepărtată”: din cele

⁹ *Ibid.*, p. 42—43.

¹⁰ *Ibid.*, p. 43.

¹¹ *Ibid.*

trei tunuri ce urmau a se „slobozi” la așezarea domnului în scaun, „2 tunuri s-au slobozit, iar unul nu s-au putut slobozi; de care zicea mulți că va fi acesta un semn rău”¹².

O sensibilitate teatrală pentru decor și culoare dovedește și scena încoronării regelui polon August de Saxonia, care stă toată sub semnul fastului vestimentar și al unor rafinamente exterioare care, probabil, depășeau luxul oriental, greoi și încărcat, cu care erau obișnuiți boierii valahi ai timpului: „Însă pîlcul care era înbrăcat cu haine negre, ai tuturor era cai iară negri; al căruia pîlc era hainele albe, caii încă le era albi. Ai căruia era hainele galbene, caii încă galbeni era; fieștecare pîlc cu ce haine era înbrăcat cu acel fel de păr era potrivii și caii. Iar înbrăcămintea craiului și a calului lui era foarte de mare preț, tot dieamanturi și robine, mărgăritariu întru care lovind soarele să părea că alt soare răsare”¹³. Admirația îi sugerează cronicarului, care altfel nu este un stilist deosebit de inzeștră, o comparație suficient de nouă și de sugestivă, iar fraza descriptivă, care a depășit stadiul alăturării paratactice sau al joncțiunii copulative, denotă un progres al puterii de organizare a imaginii în planuri de adîncime diferite care, în alt fel, se manifestă la nivelul întregii cronici. Raporturile sintactice lineare nu mai sînt în ea net precumpănitoare, dînd din ce în ce mai mult loc construcțiilor cu subordonate, uneori arborescente, adesea stingace, dar denotînd un progres al viziunii dinspre simpla înregistrare spre înțelegerea cauzală și circumstanțială a fenomenelor vieții oglindite prin limbaj.

Descrierile de lupte, nu foarte numeroase, sînt totuși și ele destul de izbutite. Cronicarul împletește imaginile de ansamblu care-i solicită din nou puterea asociativă prin comparații, cu detaliile surprinse în mișcare vie și, din nou, în expresia verbală a combatanților, ca în acest fragment referitor la o luptă între turci și austrieci: „...iar nemții cu atîta hărborie au venit, cît un Bovan ghenerariul, cu oastea ce avea supt mina lui, au nemerit o poartă de ale șanțului de au intrat înăuntru, în turci, care și într-o parte și într-alta omorăea pă turci ca pă niște dobitoace. Și așa îi fărîma, ca pă niște vase de lut și nimeni nu putea să-i stea împotrivă și căuta tot poarta împăratului și acolo trăgea să meargă. Turcii au fost strigînd: medetu, medetu gheaur bezebat, vai, vai, ghieaurii ne-au călcat și toți fugea dinnaintea lui, care scăpa din pușcile lor”¹⁴.

Dinamismul unor asemenea pasaje, ca și cel care caracterizează descrierea peșterii din care iese musca columbacă sau relatarea unei furtuni, adaugă noi dovezi la cele cu care am susținut pînă acum afirmația cu privire la deosebitul simț de observație și de redare a mișcărilor vieții — în toate manifestările ei — care individualizează talentul cronicarului anonim al domniei lui Brîncoveanu.

¹² *Ibid.*, p. 8.

¹³ *Ibid.*, p. 97.

¹⁴ *Ibid.*, p. 82.

ANONIMUL BRÎNCOVENESC: THE HISTORY AS PERFORMANCE

(Summary)

The author of this paper tries to determine and demonstrate the literary characteristics of the anonymous chronicle of the reign of Constantin Brîncoveanu (*The History of Wallachia from October 1688 to September 1717*). As the other Wallachian chroniclers, the author of this chronicle distinguishes himself through his omission of philosophical conclusions and his stressing of the contemporary political events. Artistically he has an outstanding sense for everything that at that time meant performance or could be interpreted as such. Thus can be explained his interest in setting, costumes, in pointing out the characters' gestures, the dialogue and direct speech. It is this anonymous chronicler who offers us one of the most suggestive images of the Rumanian feudal epoch.

DE LA SINDIPA LA DIVANUL PERSIAN

MIRCEA MUTHU

*Încetul cu încetul strugurele verde
se prelăce în miere.
(vechi proverb grecesc)*

Avînd la bază un prototip indic deocamdată nedescoperit și cunoscînd două tipuri de versiuni — orientală și occidentală — cartea ce „ajunge sfera de activitate a cărților sfinte și o întrece pe cea a tuturor operelor clasice”¹ alcătuiește un capitol de istorie literară românească, grefat pe studiul mai larg, consacrat mentalității receptoare a Sud-Estului. Aceasta, deoarece *Sindipa* este o nervură de cultură populară răsăriteană, a cărei existență de pîcaro milenar se lasă mai mult bănuită decît fixată într-o eventuală hartă de izomorfism folcloric. India, Persia, Siria creștină, Bizanțul veacului al XI-lea, prelucrările grecești traduse în română și limbile sud-slave, de asemenea versiunile arabe și spaniole, toate acestea constituie etape dintr-o mare aventură a spiritului însuși ce, grație veșmîntului latin, „a avut o influență considerabilă în procesul de evoluție al nuvelisticii din Occident”². Tîrziu, foarte tîrziu o operă ca *Divanul Persian* (1940) a lui Mihail Sadoveanu răscumpără soarta vitregă — explicabilă din unghiul istoriei culturale — a versiunilor orientale restituite acum, ca spirit, atmosferă și schemă narativă, în povestea despre „împăratul persian Kira”, fiul său Ferid și dascălul Sindipa. Geniul liric nord-dunărean oferă rezultatul cristalin al unui îndelungat proces de decantare — necunoscut, în acest caz, popoarelor balcanice — proces început o dată cu circulația romanului „înainte de apariția tipăriturii neogrecești din 1744”³.

De ce oare *Sindipa*, „acel Decamerone al bătrînilor noștri cărturari”⁴, a pătruns mai tîrziu în literaturile sud-slave (secolul al XIX-lea)⁵, în comparație cu *Alexandria*, de pildă? Să se fi prelungit aici stadiul eroic, ce determinase pătrunderea, la noi, începînd cu veacul al XVI-lea, a romanului despre Alexandru Macedon? Ne amintim însă că *Archirie și Anadan*, deci tot un text didactic, a fost tradus de către slavii în secolul XII, astfel că cele trei nivele — religios, eroic

¹ Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, 1897, p. 391.

² Nicolae Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, E.E.R., București, 1974, vol. II. (*Epoca influenței grecești*), p. 354.

³ Nicolae Cartoian, *op. cit.*, p. 359 și 360: „Nu ar fi însă exclus ca prima traducere românească să se fi făcut nu după tipăritura venețiană, ci după un manuscris grecesc necunoscut, mai ales că versiunea românească din ms. lui Costea Dascălul (1703 — n.n.s.) nu se suprapune totdeauna exact peste textul tipăriturii neogrecești”.

⁴ Leca Morariu, *Decameronele strămoșilor noștri (După Codicele C. Popovici, Cernăuți, 1796)*, în *Omagiu lui Ion Bianu*, București, 1927, p. 231.

⁵ Cf. M. Murko, *Die Geschichte von den Sieben Weisen bei den Slaven* apud N. Cartoian, *op. cit.*, p. 360, unde se rezumă penetrația *Sindipei* în literaturile bulgară (1844) și sîrbă (1809).

și didactic, circumscrise de literatura populară scrisă — nu pot fi supuse la o delimitare temporală strictă. Numărul mare de variante înregistrate pînă în prezent⁶, circulația *Sindipei* în toate ținuturile românești se datorează, probabil, influențelor grecești ce culminează în fanariotismul acceptat astăzi și ca un factor de integrare culturală în Europa „luminilor”. Pe de altă parte însă, răspundea oare societatea românească de la începutul veacului al XVIII-lea necesității unui *ideal de înțelepciune* formulat, nu întâmplător, tocmai de „literatura etică politică”⁷, al cărei prim reprezentant trebuie considerat *Sindipa*? În cea mai veche versiune păstrată (1703), dar și în celelalte (la care adăugăm și pe Sadoveanu), totul pornește de la un deziderat umanist în esență, anume de la „pohta și dragostea” pe care-o avea împăratul „să-l pedepsească pe fiul său la învățătura cărței”. „Și avînd pohtă împăratul ca să-l învețe pre fiul său cu tot felul de învățatură, și filosofie — citim în tipăritura sibiană din 1802 — i-au găsit lui Dascăl prea înțelept, ca să-l facă întru învățătura înțelepciunii vreadnic...”⁸. Prin învățătura privită ca o „pedeapsă” necesară, „coconul domnesc” devine un „sophos” limpezindu-și, în final, atitudinea pacifistă și păstrîndu-și, în același timp, integritatea morală inițială. Înțelepciunea ca *toleranță*, subtextuală în copiile manuscrise, la Sadoveanu, explicată, iar *Divanul persian* se transformă într-o veritabilă meditație (= justificare) istorică, filosofică și estetică pe marginea acestui concept. Dacă *Archirie și Anadan* fusese îmbogățit de către Anton Pann numai pe latura sapiențială⁹, aici asistăm la o deplasare de viziune, parabola sadoveniană constituind un fel de *summa* a spiritului sud-estic. E adevărat însă că, în manuscrisul din 1703, tipăritura de la 1802 și în creația lui Sadoveanu, pildele rămîn aceleași, identice ca epică, păstrîndu-și valoarea exemplară, impusă probabil și de prototipul grecesc¹⁰.

⁶ Cf. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 366 și *Cărțile populare în literatura românească*, ediție îngrijită de I. C. Chițimia și Dan Simionescu, E.P.L., vol. I, p. 350—351, ediție ce publică înția oară versiunea de la 1703.

⁷ Al. Duțu, *Sinteză și originalitate în cultura română*, E.E.R., București, 1972, p. 81.

⁸ *Istoria Syndipii Filosofului care mai întii s-au întors din limba Persască, în Elinească. Iară acuma din limba Elinească prefăcută în Românească. Dată în tyariu cu cheltuiala lui Simeon Pantea din satul Selcioa-de-sus de pe Ariași, Sibii, în Typografia lui Ioann Bart, 1802, p.1.*

⁹ Cf. Anton Pann, *Felurite*, ediție îngrijită, studiu, antologie și note de Mircea Muthu, Dacia, Cluj, 1973, (col. „Restituiri”), p. 25—43 și p. 173—192, unde am reprodus două versiuni ale lui *Archirie și Anadan* (după Mozes Gaster și I. C. Chițimia), alături de prelucrarea antonpannescă.

¹⁰ Compararea celor două versiuni (1703 și 1802) ne duce la concluzia că pildele își păstrează dimensiunile epice respectînd textul tipăriturii grecești. Mai amplă este unica pildă rostită de către filosoful al șaptelea, publicată și de către Lecca Morariu în *st. cit.* (cf. nota 4), prelucrată fragmentar de Anton Pann (cf. *Felurite*; ed. cit., p. 144—154 și p. 200—201) sub titlul *De cînd ploaia cu cîrnații*, dar preluată ad-litteram în *Divanul persian*. I. Opreșan, în *Cărțile populare în opera lui M. Sadoveanu*, un studiu de referință publicat în *Izvoare folclorice și creație originală*, Ed. Academiei R.S.R., 1970, p. 29, observă că Sadoveanu a renunțat la o singură pildă (a doua, spusă de al șaselea filosof), iar pe altele două (rostită de al 5-lea și al 6-lea filosof) „le-a înlocuit cu exemplare mai semnificative, extrase din *O mie și una de nopți*”, respectiv „întimplarea cu frumoasa Kiosem și „corbii

Dacă, în *Divanul persian* sînt reținute în continuare ca *modele*, povestirile se întîlnesc într-o semnificație generală ce depășește atitudinea, mai veche, a Orientului față de femeie. Ea nu constituie totuși un simplu pretext epic (și dovada este istorisirea despre Elazar ben Durdia), acceptată fiind cu conștiința unei „fatalități asumate”. „Coconul a suspinat a treia oară și n-a dat răspuns” la întrebarea Sindipei „dacă n-a rămas otrava de dragoste a muierii”. Deosebirile dintre *Divanul persian* și versiunile populare nu se rezumă doar la atît. Asemenea lui Anton Pann, dar pe altă treaptă de evoluție istorică și estetică, Mihail Sadoveanu amplifică epica paradigmatelor din eposul răsăritean caracterizate, esopic, prin laconismul expresiei și substanță aforistică. Istorisirile din *Sindipa* orientală, variabile totuși ca număr¹¹ sînt „poezite” specific în *Divanul persian* — un breviar de înțelepciune sud-estică, centrat — ca și singulara *Istorie ieroglifică* (Dimitrie Cantemir) — pe relația dintre autocratismul „împăratului persian Kira” și democrațismul, pus mereu sub semnul îndoielii, al celor șapte înțelepți coboriți din poveste. Trăind din amî nări succesive ficțiunea populară și opera lui Sadoveanu alcătuiesc, la modul implicit, și respectiv, ex-plicit, o metaforă a supraviețuirii în spațiul supus absolutismului oriental. Logosul recuperează timpul comprimînd învățăături, dar îl și creează din nou, odată cu relatarea acestora în prezentul povestitorului, de adîncă neliniște. Corelativ, „povestea cu feciorul de împărat” își clădește un spațiu al său, de *Halima*, sprijinindu-se pe întîmplările exemplare din romanul popular, a căror sursă rămîne — în majoritatea cazurilor — nu atît viața de la o prezumtivă Curte medievală, cît experiența „polis”-ului, pilduitoare tocmai prin relațiile puțin spectaculoase, cotidiene am spune, ce se instituie între oameni, bărbați și femei. Anecdota picantă, autohton bocacciană, face suportabil scepticismul înrădăcinat în vechiul „sophos”, reprezentat de înțelepții înzestrați altfel cu un neostenit apetit pentru viața pe care o problematizează. Pe aceștia, ca și pe împărat, îi caracterizează situația-limită, decisivă, deoarece aici își dezvăluie — în modul de a se comporta și de a gîndi — structura lor bipolară. Iar „pildele înțelepte — afirmă scriitorul — au fost pentru ei nu atît huzur, cît nevoie”. Nevoie de ce? De o anumită și cea mai convenabilă modalitate de compensare, prin cuvînt, a sentimentului de frustrare ontică și, mai ales istorică, a libertății individului sau, mai exact, de nevoia de a supraviețui în eternitatea „logos”-ului, ce leagă oamenii, în pofida barierelor sociale ce-i despart? După epoci de „săbie și sînge” ajungem —

înțelepți din Vavilon și istoria Frumoasei-Frumoaselor și Credincioasei-Credincioaselor”. „O singură dată întîlnim și un exemplu de introducere a unei pilde în scheletul narativ al cărții pe loc gol”, anume povestea despre Elzar ben Durdia și Frumoasa putredă pe dinăuntru.

¹¹ N. Cartoian, în op. cit., p. 357 conchide că „în versiunea română și greacă sînt 14 povestiri ale filosofilor, 7 ale femeii, la care se adaugă drept încheiere 2 ale tînărului prinț și una a lui Sindipa, în total 24”. În versiunile consultate de noi (1703 și 1802) povestirile sînt în număr de 22, după cum urmează: 12 ale filosofilor (al treilea și al șaptelea spun cîte o singură pildă), 6 ale femeii, 3 ale tînărului și una a lui Sindipa, deci 22.

cu Sadoveanu — la „desmierdările păcii“, de fapt o pace relativă, mereu amenințată, restabilită momentan, astfel că „prețul“ poveștii despre Sindipa și Ferid „strălucește iar, întrucât zilele ce trăim acum noi fiii Europei sînt tot așa de aspre (anul 1940 — n. ns.) ca și în zilele de demult“. Întimplarea, hazardul cenzurat de „ratio“ constituie nucleul romanului popular și al „divan“-ului ad-hoc de la împărăția lui Kira împărat. E vorba de cenzurare, de admonestare și nu de rezolvare efectivă pentru că sfatul, „divanul“ este în realitate fictiv, chiar dacă — se iluzionează Nușrevan — „s-a trecut vremea cînd tiranii Persiei tăiau capetele fără întrebare. De cînd s-a statornicit divan filosofesc, împărații au învățat a face judecată cu cercetare cuvenită“¹². Ca și în versiunile populare timpul este cel ce soluționează, sorocul de șapte zile umplute, ca „să treacă vremea“, cu pildele fiecărui înțelept. „Să înlăturăm deocamdată astăzi sabia de deasupra lui Ferid. Mîini ne vom nevoi s-o înlăturăm iarăși“. Este aici filosofia lui *de azi pe mîine* statuînd — din punct de vedere estetic — funcționalitatea povestirii, a „minciunilor“ ce se succed urmînd principiul variațiunii pe o temă dată. Prin cuvintele, mai sus citate, ale lui Nușrevan autorul nu pune totuși sub semnul întrebării existența divanului, cît eficiența acestuia în rezolvarea „cazului“ prelungit din vechiul *Sindipa*. Înțeles în acest mod „divanul“ e termen de constantă referință (de unde titlul operei sadoveniene), fără să se rezume la a reprezenta doar o „modalitate narativă“ evidentă, în schimb, în toate versiunile romanului popular¹³. Că lucrurile stau așa, ne-o demonstrează faptul că *Divanul persian* are caracterul de permanentă dezbatere. Aceasta, deoarece meditația pe marginea Puterii se laitmotivează determinînd — în consens cu naturismul lui Sadoveanu, dar și cu toanele autokratului — determinînd deci scepticismul și, în final, retragerea — poate la Egipt sau în altă parte, a lui Sindipa și Ferid, în existența de „stylit“ oriental. De altminteri, învățătura lui Sindipa debutează cu acceptarea *ideii de putere* (pilda cu leul și catîrul), deși „nici sabia, nici mărirea nu prețuiesc cît dreptatea“. Nu altfel procedase Archirie în sfaturile sale către tînărul Anadan (*Archirie și Anadan*). „Dar dacă împăratul ridică sabia, ce poate face filosoful?“, se întreabă Mitrida nu fără un grăunte de amară ironie. Conformismul din comportament nu este însă și unul din atitudine, sfetnicii urmează școala unei diplomații bizantine sui-generis. Vorba înflorită retoric îi situează pe o multe de cuțit, intuită în cuvintele de început ale înțelepților din *Sindipa*. Omul se încovoiaie ca să nu fie frînt definitiv și Lidra o știe foarte bine: „De aceea, doamne, temeliiile împărățiilor sînt

¹² I. Oprișan, *st. cit.*, p. 31: „Abia dacă în cazul examinării lui Ferid, spre a-i verifica înțelepciunea căpătată, poate fi vorba de însăilarea unui divan. Dar și atunci prezența filosofilor e mai mult formală. Nu participă nici unul la discuții. Nu există un schimb viu de opinii“.

¹³ O părere opusă la I. Oprișan în *st. cit.*, p. 31, pentru care „tehnica narativă a «divanului» nu apare nici într-un caz în *Istoria Sindipii*“, în timp ce *Divanul persian* limitează „divanul“ doar la o „modalitate narativă“ extrasă — cu modificările cuvenite (? — n.ns.) — *Cărțile celor o Mie și una de nopți*“.

tocmai nedreptatea și neadevărul, ca să poată împărații să le bată și să le biruiască. Dacă n-ar fi nedreptate și neadevăr, n-ar mai fi nevoie de puterea împăratului. Deci, îngăduie, doamne, să spun minciuna" (subl. ns.). Ceea ce nu poate face „divanul" realizează individul, „trestia" gânditoare, cum îl definea și Cantemir în *Istoria ieroglifică*. Consecința imediată, generată de această imagine pascaliană a omului sud-estic, va fi — așa cum am anticipat — toleranța, chiar dacă însoțită de zîmbetul subțire al autocratului, „supus și el stelelor și lui Dumnezeu": „Să ne mai gândim și să așteptăm de la Dumnezeu îndemn. Bine le pare vinovaților cînd judecățile se amină și judecătorii ascultă povești". Asemeni *Hanului Ancuței*, curtea lui Kir împărat devine un fel de „centrum mundi", unde istorisirea despre „mișalia muierei" sau a bărbatului au o funcționalitate practică, dar și *destată* în același timp un auditor atenționat astfel într-o *Înainte cuvîntare* de la ediția din 1834: „... și fiind această Istorie plină de înțelepciune, și minunată, de a căria cetire poate te-i îndulci, văzînd într-însa minunata înțelepciune a filosofului Sindipa, din care ne învățăm, ca nice un lucru să nu creadem, până ce mai întiiu bine îl vom cerca, de voim ca înțelepțește să lucrăm, nice să ne ținem atît de învățați, și înțelepți, cît să socotim că nu ne putem înșela. Drept aceea iubeaște a o ceti, și te-i folosi dintru a ei învățătură, ca nimica, până nu vei cerca mai întiiu, și până nu a lua sfat de la cei mai înțelepți, să nu faci, nice să te socotești mai înțelept pe sineți, decît alți, și după toate de mai sus zise vei afla întrîns-a foarte desfătare, și plăcere cetindu-o cu bună luare aminte"¹⁴. Sadoveanu respectă aceste indicații într-un text, unde înțelepciunea are candoarea copilăriei și „mireasma migdalilor înfloriți a doua oară". Absorbiți de problemele pămîntești — acestea dictate de un *fatuum* pus rareori la îndoială — oamenii caută exemple și soluții analoge. Din acest unghi, între Nusrevan și Sindipa nu este o deosebire atît de mare. Ambii istorisesc pilde ca să convingă. Dacă primul crede „mai mult în pătrunderea firească și în arătările adevărate ale vieții decît în iscodirile parabolei", Sindipa îi arată lui Ferid „îndreptările adevărate ale vieții" tocmai în elogiul adus omului, terestrității („căci ziditorul a pus în noi carne și sînge"). „Tu — îi spune Ferid — să înveți însă a iubi viața și oamenii", dar, am adăuga noi, prin optica lui „homo contemplativus". Modelul anonim e lipsit de această proiecție metafizică, iar saltul hotărîtor al lui Sadoveanu — dincolo de amplificarea epică a textului — este în primul rînd unul de viziune. Convertindu-și învățacelul sortit, zadarnic, să fie „cel mai luminat împărat al dreptății", Sindipa îl reprezintă pe orientatul aflat — vorba lui Wörringer — „după cunoaștere și nu înaintea ei". Renun-

¹⁴ *Istoria Sindipii filosofului*, acum a doua oară tipărită în Sibiu, 1834. Ediția din 1834 respectă (cu mici variații de un cuvînt sau o silabă, două) pînă și paginația, și în cele mai multe cazuri chiar dispunerea în rînduri, a ediției din 1802. În ediția *întii* lipsește prelața. Diferențele sînt de natură ortografică, ediția din 1834 reprezentînd, în genere, un stadiu mai evoluat. Iată cîteva exemple: p. 1: nomele — numele, rogăciune — rugăciune, p. 2: chemat — chiebat, tótă, — toată, p. 9: vorbêște — vorbeaște, p. 24: duoilea — doilea, p. 61: frumósă — frumoasă.

fiind la „polis” și întorcându-se la simplitatea vieții de ascet Sindipa realizează de fapt — într-un plan mai profund — metafora, „eternei reînnoțarceri” a lui Sadoveanu însuși la izvoarele de gândire și sensibilitate răsăriteană ce atmosferizează parabola *Divanului persian*. Cartea reconfirmă experiența cetății validată de către textul anonim, depășind-o însă. Nici aici și nici în *Istoria Sindipii* dascălul coconului de împărat n-are specificată vârsta, dar ni-l reprezentăm cu imaginea patriarhului, întrucît el personifică înțelepciunea eternă, atît de frumoasă și zadarnică uneori sub „sabia” ridicată de mai marii zilei. „Eu am fost cel dintîi fulger între viață și moarte, zice înțelepciunea. Eu am fost așezată din veșnicie înaintea tuturor începuturilor”. Sindipa dispăre într-o pagină de superbă melancolie, iar *Incheierea* acompaniază cu zîmbetul înțelegerii, întilnit odinioară și la Mehmet Caimacam din *Ostrovul lupilor*, despărțirea de Persia ipotetică. Este acel „güle-güle” (zîmbind-zîbind) ce se strecoară printre rîndurile acestei „recitiri” exemplare. „Bine i-a priit să fie înțelept; mai puțin bine să fie sărac. Hotărîrile lui Dumnezeu fiind sînte, n-avem dreptul să le tilcuim”. Într-adevăr, „norocul ori nefericirea le purtăm în noi din pîntecele maicii noastre”, Sindipa citește în stele „cumpănă de moarte” pentru viața vlăstarului domnesc — situație liminară ce pretextează cele mai cunoscute narațiuni originare din perimetrul oriental. Acuzat e nu omul ci soarta, dar înțeleptul și împăratul „persienesc” n-o blestemă ci și-o asumă din perspectiva creștinismului răsăritean. „... Să știi — zice Sindipa în cea mai veche versiune păstrată — că de la nașterea omului, o, împărate, toate sînt date de la Dumnezeu, precum și la nașterea fiului tău s-au făcut”. De aici, poate, indiferența, mecanica în care se succed povestirile de *Halima*. „Creatorul, ușurat de grija născocirii întregului, își pune toată fantezia în modificarea detaliului, în schimbarea nuanței de culoare și sunet”¹⁵. Cadrul este dat, el trebuie umplut cu ceva care să-l poată îmblîndi și să-l facă suportabil, istorisirile sînt generate — nemărturisit — de principiul oriental al lui „horror vacui”. „Omul sub vremi ca rîma sub piatră”, precizează aforistic Sindipa lui Sadoveanu într-un moment de singurătate a spiritului, completînd astfel ierarhia esențială a Orientului. Supus destinului (echivalat cu divinitatea) și plecat împăratului („statornic e numai Dumnezeu, iar împăratul e om”), individul își găsește în sine o posibilitate de eliberare, adică de supraviețuire. Elazar ben Durdia din ultima povestire a lui Sindipa își găsește „tăria” și „sprijinul” doar — spune el — „în mine însumi, numai în acest stîrv și în această înțelegere puțină”. Barba Ianî, salepgiul rătăcitor al lui Panait Istrati din *Chira Chiralina*, ajunge la aceeași concluzie, definitivă pentru umanitatea aflată mereu „supt vremi”. Retragerea lui Sindipa și a lui Ferid nu semnifică atît evadarea, fuga, cît o întoarcere la matrice, la un model pierdut și refăcut în idee, așa cum va proceda în *Isarlıkul* său și Ion Barbu. Dascălul nu mai vine din îndepărtata Indie, precum în copiile ma-

¹⁵ George Călinescu, *Sadoveanu în Literatura nouă*, Scrisul Românesc, Craiova, 1972, p. 200—201.

nuscrite, ci de la Egiptul ultimului Dekeneu (*Creanga de aur*). Ferid înseamnă „lumina lumii”, puterea se conjugă cu înțelepciunea în „cununa de lumină”, din care descind cei aleși. Adevărată lacrimă a lui Ra — cum e văzută geneza omului de o străveche legendă egipteană — învățatul Sindipa și, prin el, autorul însuși trăiește nostalgia spațiului de constantă referință în *Creanga de aur*, în gândurile lui Amfilohie din *Frații Jderi*, ori în armonia interioară a lui Mehmet Caimacam¹⁶. Textul, simplificat prin folosință milenară, se adâncește și se prelungește într-o „sfumattura” tipică pentru arta sadoveiană. Dacă „învățații persieni... au împuținat viața și au umflat fabula” prefăcînd poveștile în scheme, Sadoveanu — se observă — „reface drumul în sens invers, umplînd scheletul narativ cu cărnuri vitale”¹⁷. Aceeași intenție o avuse și Anton Pann. „Fabul-istorioara” acestuia, rudimentară ca tehnică, se redimensionează acum filosofic păstrîndu-se însă „tîlcurile” imediate din *Istoria Sindipii*. Sadoveanu schimbă, cu alte cuvinte, relațiile de suprafață în relații de adîncime, fără să renunțe la primele, impuse de caracterul etic-normativ al modelului, precum și de *cadrul* său cu valoare paradigmatică. Stereotipia cu care se desfășoară pildele se menține, dar în alt chip, propriu „sfumatturii”, după cum accentele hieratice — evidente în solemnitatea gesturilor de politețe orientală — se rafinează acum printr-o schimbare de ritm, mai domol și mai amplificat decît în romanul popular. Nedumeriți că n-a venit Sindipa „filosofii au întors unul către altul nasurile, întîi într-o parte, pe urmă în altă parte”, împăratul, aprins de mînie, „cu mîna dreaptă a dat la o parte pe spătar, cu mîna stîngă a dat la o parte pe scutier” ș.a. E o artă a detaliului inserat într-o gestică specifică povestitorului „naiv”. Tensiunea înfruntărilor este vătuită de parfumul de vechime (justificat, în spirit romantic, în *Înainte cuvîntare*), eliberat fiind și de numele filosofilor convertiți în personaje lipsite, în continuare, de consistență psihologică în sensul românesc al termenului. *Divanul persian* trăiește prin *atmosfera* unică a Orientului impregnat de feericul și fabulosul *Halimalei*. „Incalculabil superioară esteticeste” romanul popular, povestea despre Kira împărat și fiul său Ferid rezumă „un mod de viață drag autorului: acela al pacifismului oriental luminat de înțelepciune, al blîndeței ritualizate, pusă sub semnul integrității morale și al onoarei”¹⁸. Sumarul cărții, „capetele” acesteia calchiază parcă — procedeu utilizat și în romanele istorice ale autorului — vechile hronografuri concludive, aproape aforistice, dar pline de farmec prin sîmburele epic pe care îl conțin. *Începutul, despre țara Persiei și Kira împărat și cum i s-a născut*

¹⁶ Al. Paleologu, *Filosofia lui Sadoveanu*, în „Viața românească”, XXIII (1970) nr. 9, p. 84—85: „Regresiunea aceasta înseamnă nostalgia originarului: e o trimitere la *arhê*, la începuturi. Civilizația arhaică la care aspiră Sadoveanu și a cărei structură o conservă, nu este rudimentară, ci *primordială*, adică nedegradată”. De aceea, „nostalgia arhetipurilor este în fond o anamnesis platoniciană și presupune mitul eternei reînțineri”.

¹⁷ I. Oprișan, *st. cit.*, p. 27.

¹⁸ *Ibidem.*, p. 36.

lui Kira împărat cocon amplifică, pînă la dimensiunile unui capitol, fraza concisă cu care debutează versiunea din 1703, de pildă: „Era un împărat la Persiia, anume Chira, și avea 7 muieri și coconi nu avea. Și s-au rugat lui Dumnezeu să-i dea coconi și de multă rugă a împăratului i s-au ascultat ruga și au făcut un cocon făt, de care el creștea împărătește”. Ediția sibiană din 1802 are același conținut redus la esență: „Fost-au un împărat la Persiia, nomele lui Kira, care avea șapte muieri, dară copii n-au avut, și au rugat pre dumnezeu ca să dea copii, iar după multă rogaciune împăratului l-au ascultat dumnezeu, și au născut un fecior, pre care îl creștea împărătește, și-l învăța...”. Ambele fragmente citate se construiesc pe o tonalitate de *basm*, păstrată și lărgită aproape epopeic în fraza scaldată de infuzia lirică, a lui Sadoveanu. Mai mult decît „revizuirile” vechilor cărți populare (*Alexandria, Esopia, Varlaam și Ioasaf*), acestea izvorîte din programul de luminare a maselor inițiat de Spiru C. Haret la începutul acestui secol¹⁹, *Divanul persian* este menit, alături de *Măria Sa Puiul Pădurii* și de celelalte opere, „să biruiască întristarea cea mare a trecerii noastre pe pămînt”. Creație singulară, răscumpărînd, în parte, ceea ce numeam „neșansa” cărților populare de a fi absorbite de literatura noastră cultă²⁰, *Divanul persian* reafirmă apartenența acestuia — prin Mihail Sadoveanu — la valorile eposului răsăritean.

DE SINDIPA AU DIVAN PERSAN

(R é s u m é)

L'étude de littérature comparée que nous proposons illustre le degré d'incorporation de nos valeurs littéraires à celle de l'ensemble culturel oriental et, particulièrement, balcanique. Création singulière, le roman de l'écrivain roumain Mihail Sadoveanu, le *Divan persan* réaffirme — avec ses particularités nationales et artistiques — son appartenance aux valeurs de l'épos oriental.

¹⁹ Despre munca de culturalizare a maselor, afirmată în programul sămănătorist, cf. I. Opreșan, *st. cit.*, p. 11—20, unde se analizează succint prelucrările lui Sadoveanu în *Istoria sfinților Varlaam și Ioasaf de la India* și cele cuprinse în antologia în două volume, *Din viețile sfinților*.

²⁰ Cf. articolul nostru *Neșansa „romanului popular”*, în „Tribuna”, XVIII (1974), nr. 20.

MEMORIALISTICA LUI V. A. URECHIA

VISTIAN GOIA

Asupra prozei memorialistice, considerată a fi cel mai realizat compartiment din creația lui V. A. Urechia, s-au pronunțat mai recent criticii Șerban Cioculescu¹ și Alexandru George². Primul, într-un material comemorativ, îl aprecia în special pe „umoristul savuros” din scrierile cu caracter anecdotic, cel de al doilea pe autorul unor „fantezii așezate în cadru istoric”, care evocă veacul fanariot. Ambii, însă, se refereau aproape numai la narațiunile scrise și publicate în volum înainte de 1900, ori pagini tot atît de interesante din memorialistica lui Urechia au fost compuse, în bună parte, după 1900 și publicate în „Apărarea națională” (din 1900) și „Secolul XX” (din 1901), rămînînd îngropate în aceste reviste, fără a fi adunate într-un volum, așa cum spera scriitorul. Că aceasta-i era dorința aflăm dintr-o „notă” asupra primelor scrieri de acest gen, publicate în volumul de legende din 1896: „Aceste reminiscențe — mărturisește Urechia — pot fi considerate ca niște pagine din memoriile mele. În ele, ca într-un caleidoscop, au a trece bărbații iluștri contemporani. Reminiscențele aceste vor fi mai tîrziu completate și adaose și vor forma — de voiu trăi — un volum separat”³.

Apărută în același timp cu legendele sau urmîndu-le acestora, proza memorialistică a lui V. A. Urechia vine parcă să infirme imaginea falsă lăsată de junimiști asupra scriitorului și să confirme talentul unui autentic evocator din spița povestitorilor moldoveni.

Atît paginile din secțiunile *Viața în trecut* și *Reminiscențe* așezate neinspirat la sfîrșitul volumelor sale de legende, cît mai ales adevăratele memorii, publicate în revistele amintite, atestă scrisul unui prozator matur care farmecă cititorul relatînd anecdote din viața marilor săi contemporani, din propriile sale călătorii, sau, pe baza documentelor istorice, evocă interesante tablouri din epoca fanariotă.

Narațiunile sînt compuse fie sub forma unor relatări de tip cronicăresc a căror simbură epic l-a găsit într-un document de arhivă, fie sub forma anecdotei, istorisind cu haz întîmplările din viața sa ori a altora, fie chiar sub forma jurnalului intim în care-și consemnează curiozitățile vieții zilnice.

La vîrsta cînd își redactează memoriile, Urechia era un bătrîn bine conservat, lucid și echilibrat. La 65 de ani el renunță la profesiunea didactică și, după o furtunoasă biografie, după ce traversase patruzeci de ani de transformări în viața publică, fiind implicat direct în multe inițiative care stau la temelie României moderne, își poate permite o retrospectivă a vieții sale, iscodind și biografia multor per-

¹ Șerban Cioculescu, V. A. Urechia, în „România literară”, 1971, nr. 48 (25 noembr.), p. 4—5.

² Alexandru George, *Un memorialist uitat*, în „Convorbiri literare”, 1972, nr. 8 (30 aprilie), p. 4—5.

³ V. A. Urechia, *Legende române (Viața în trecut, Reminiscențe)* ed. a III-a, Ed. Socec., București, 1896, p. 497.

sonalități, cu care a întreținut relații. Memorialistul încearcă astfel, în liniștea vreunei stațiuni de pe valea Prahovei sau în modesta casă de pe Brezoianu, să-și explice și să descifreze acum reușita multor realizări, tilcul unor insuccese sau amuzându-se copios de anumite întâmplări.

Deosebim în scrierile memorialistice ale lui Urechia câteva sectoare cărora le corespund în linii mari tot atâtea modalități: evocarea domniilor fanariote folosind narațiunea clasică, apoi relatarea anecdotică având ca material fapte din propria viață sau din biografia unor mari scriitori, la care putem adăuga însemnările zilnice care alternează cu memorialul de călătorie.

Istoriograf doct al veacului fanariot, pe care-l prezentase documentar în patrusprezece volume, considerate de Lazăr Șăineanu un adevărat „monitor oficial” al domniilor fanariote, Urechia imaginează, pe baza unor fișe de arhivă, câteva scene de viață socială de pe timpul lui Moruzi sau Caragea, în care sînt implicați boieri, țigoveți, oameni simpli sau chiar membrii familiei domnitorului. Scriitorul e atras de pitorescul sub aspect moral al acestei lumi pestrițe, reținînd fapte sau întâmplări ce conțin un cît de mic element senzațional: intrigi, nunți scandaloase, divorțuri, sinucideri, etc. prezentate, unele la modul umoristic, altele cu un sentiment de compătimire sau condamnare.

„Multe năzbitii pune istoria pe contul Domnilor Fanarioti”, așa debutează una din narațiuni (Coloarea albă rezervată familiei domnești), axată pe conflictul dintre domnitorul Caragea și boierii opozanți, printre care și familia Filipescu. Frumoasa vorniceasă Tarsița Filipescu nu se supune pitacului domnesc care stabilea culoarea albă a hainelor numai pentru familia domnitorului, ci, îmbrăcată „într-un salup de atlas, alb, îmblănit cu samur”, trece pe sub ferestrele palatului domnesc, rănind orgoliul Domniței Ralu și a fratelui ei Beizadea Costachi Caragea. De aceea, domnitorul scoate un nou decret prin care ordonă zapciilor că dacă vor găsi „pe această fără de rușine și fără de sfială femeie, cu acel salup purtîndu-l numai decît luîndu-i-l din spinare și fărîmîndu-i-l bucăți, să-l aducă așa rupt înaintea domniei mele”.

Iar scriitorul se desparte cu haz de acest episod, notînd la sfîrșitul povestirii: „Păcat că nu am putut afla dacă cucoana Tarsița a mai cutezat să treacă cu caleașca deschisă prin podul Mogoșoaiei...”

Cu umor gras este relatat în „Scandalul din 1800” procesul cucoanei Lucsandra Caramanloaica „cea cu părul alb ca lina și sbîrcită ca o lămie stoarsă”, femeie bogată, care hotărîse să-l ia de bărbat pe tînărul polcovnic Iordache, mireasa avînd de trei ori vîrsta mirelui, dar dîndu-i acestuia „sinet” la mină să-i rămîină lui averea. Fratele Caramanloaicei cere divanului domnesc s-o pună sub interdicție pe sora sa pentru că este „lipsită de minte”, iar avutul ei să treacă sub epitropie. Divanul și domnitorul Moruzi încuviințează însă cununia, iar memorialistul nu scapă prilejul de-a privi cu malițiozitate pe proaspeții însurației, care n-au făcut călătoria de nuntă în „bășica neamțului”

(primul balon înălțat în București). „E probabil că la bășica neamțului o fi rîvnit să-și ia sborul în ea și polcovnicul lordache ca să scape de tînăra lui soție. Ba e mai probabil că ar fi dat un bacșiș neamțului să ia pe coana Lucsandra în bășică și să se tot ducă, destul să-i rămînă lui averea ei”.

Scrierea, una din cele mai reușite, e de fapt o schiță dramatizată, avînd drept cadru de desfășurare scena divanului domnesc, scriitorul excelînd în dialogul viu și pitorescul limbajului.

Tot de aceeași factură e altă narațiune (*Spînzurarea lui Marin Țușcă...*) în care condamnatul la spînzurătoare acceptă mai bine ștreangul decît perspectiva căsătoriei cu Ralița Mărgean, femeie „spanchie și slută”, care venise să-l salveze.

Uneori, scriitorul evidențiază exclusiv elementul tragic, cum e *O sinucidere din 1817* a părintelui Matei pentru „mărturia minci-noasă” dată să scape de pedeapsă pe fiul său Ioniță. Și la sfîrșitul acestei povestiri, ca un veritabil fabulist, Urechia nu se poate abține de-a nota morala faptelor relatate: „Nu prea sunt mulți, cei cari, azi, se sinucid din cauză că li se revoltă conștiința cînd fac vreo faptă neonestă”.

Altădată comicul, prezent în nu puține scrieri memorialistice, e îmbinat, fără vreo stîngăcie, cu tragicul, caracteristică în acest sens fiind narațiunea *Scandalul Mitropolitului*. Victima — bătrînul mitropolit Filaret e șantajat de către oamenii domnitorului Moruzi pentru a-și da demisia. De teama de-a nu fi „acuzat” că a necinstit-o pe Zsuzsi — „celenică de la hanul lui Șerban-vodă”, cuviosul părinte nu numai că renunță la scaunul păstoresc, dar acceptă chiar să-l sfințească pe urmașul său, pe mitropolitul Dositei.

O bună parte din paginile memorialistice ale lui Urechia sînt dedicate Bucureștilor de la începutul sec. al 19-lea. Scrieri ca: *Acum 74 de ani, Prima baie în București, Primul Haine-vechi în București, Prima berărie în București, Jupîn Vîntură-Vești* etc. sînt reprezentative pentru „balcanismul” scriitorului nostru, situîndu-l pe autorul lor alături de Nicolae Filimon și Ion Ghica.

Ion Ghica ne-a evocat în pagini admirabile peisaje bucureștene, fiind frapat în primul rînd de întinderea curților de bogătași din Bucureștii de altă dată, sau de costumația după ranguri a boierilor. Orașul e văzut mai mult la modul arhaic și static, încremenit parcă în anumite tipare medievale.

Urechia, mai aproape de *Năluca din vechime* ale lui Macedonski, evocă un București cuprins de febra pătrunderii capitalului, un tîrg aflat în plin proces de urbanizare, în care vechile instituții și obiceiuri de factură orientală sînt serios concurate sau înlăturate de formele mai rafinate ale civilizației occidentale. E o epocă de tranziție (1800 — 1825), cînd francezul Lagarde obține, de la divanul domnesc al lui Gr. Ghica, un privilegiu pe 10 ani, pentru deschiderea primului stabiliment de băi după model apusean, ruinîndu-l pe Kir Stanciu, arendașul băii turcești de lîngă casa Beilicului; cînd un vîntură lume

ca Toader Mamaligioglu, rătăcind prin Europa, învață meșteșugul curățirii hainelor, obținând de la același domnitor un monopol pe 15 ani pentru a împămîntini noua „industrie”, „spre podoaba țării și binele neamului românesc”, cum glăsuia hrisovul domnesc. Așa reușesc, în aceeași vreme, Iohan Neamțul, căruia i se acordă de către Caragea monopolul primei fabrici de bere, sau conaționalii săi, inginerul Freiwald și arhitectul Hartel — constructorii primelor șosele pietruite în București, concesionarii însușindu-și în schimb, întregul venit al casei podurilor pe timp de 12 ani.

Aplecat asupra documentului de arhivă din care și extrage simburile epic pentru fiecare din aceste „fantezii” așezate în cadru istoric, memorialistul nu cade în sentimentalisme ci, detașat, privește cu ușoară ironie silința de „europenizare” a vietuieșnicilor de la începutul sec. al 19-lea, comparînd nivelul de civilizație de atunci cu cel de la sfîrșitul aceluiași veac. Scriitorul, și prin aceste proze, se înscrie pe linia realismului memorialistic al lui Filimon sau Ghica, avînd comun cu înaintașii săi o foarte bună cunoaștere a „obiectului” descris și o vădită plăcere în utilizarea termenilor vechi.

Un alt sector deloc neglijabil în amintirile lui îl formează narațiunile care evocă personalități însemnate ale generației sale: *Cum am făcut cunoștință cu Koqălniceanu*, *Cum am cunoscut pe Alecsandri*, *Șuba lui Alecsandri*, *Piteștenii tunși* (un episod din viața lui C. A. Rosetti) — publicate înainte de 1900, la care se adaugă însemnările despre Bolliac, A. T. Laurian și Al. Odobescu, despre poetul Nicoleanu, sau cele dedicate unor oameni politici de talia lui I. Brătianu sau Dim. Sturdza, publicate după 1900. Memorialistul se dovedește a fi un înzestrat portretist, caracterizat prin sinceritate și modestie. Nu-și permite să fabuleze în jurul marilor personalități, comunică întîmplări reale, adeseori banale, mărturisind participarea sa directă, fapt ce-i permite să evidențieze una sau două dominante ale contemporanilor săi. Astfel, Koqălniceanu l-a impresionat prin patriotismul și onestitatea sa civică, Alecsandri — ca poet, dar și prin frumusețea vieții pe care știa să si-o organizeze, Odobescu — prin cultura lui de factură clasică și prin pasiunea pentru teatru, Nicoleanu — prin destinul său tragic etc.

Un adevărat cult a nutrit Urechia pentru I. Brătianu și C. A. Rosetti — cei doi mari oameni politici ai vremii. La șeful Partidului Liberal remarcă abilitatea de diplomat, iar pe amicul său C. A. Rosetti îl apreciază pentru sinceritatea convingerilor sale politice. Urechia e împotriva clasificării după care „Brătianu a fost realist iar Rosetti idealist... Nici Brătianu n-a fost un realist ireductibil, nici Rosetti un idealist intransigent. Realismul lui Brătianu era rezultatul unei idealități pe cît de plină de avînt, pe atît de în raport cu posibilitatea evoluției ulterioare a statului. Idealismul lui Rosetti izvora dintr-o adîncă cunoștință a realității și din geniala intuițiune a dezvoltării în viitor a Țării Românești și a îndrumării destinului României. Amîndoi

reprezentau o sinteză vie a gândirii și acțiunii politice...⁴. Opiniile, desigur amendabile, exprimate față de acești marcanti politicieni ai epocii se asemănau în multe privințe cu cele ale lui Nicu Gane din amintirile acestuia, tot atit de puțin cunoscute ca și ale lui Urechia.

Toate aceste scrieri au fost completate, unele chiar integrate în adevăratele memorii, publicate sub titlul *Din tainele vieții* în „Apărarea națională”⁵ din 1900, continuate apoi sub alt titlu *Amintiri contimporane*, apărute în „Secolul XX”⁶ din 1901.

Cuprinzând o perioadă de peste 40 de ani (1840—1882) amintirile lui Urechia, dincolo de valoarea lor strict documentară, atestă reale virtuți de memorialist. În memoriile sale se întretaie amănuntul biografic, strict calendaristic, cu considerații istorice, economice, sociale, etice referitoare la epoca și mediul în care s-a format și și-a desfășurat activitatea. Uneori amintirile sînt consemnate sub forma unor însemnări zilnice, scriitorul chiar nutrind ambiția de-a ține un jurnal, fapt ce se constată din cele 2 caiete-manuscris, intitulate *Jurnalul meu*⁷, aflate la Biblioteca Academiei. Alteori, cititorul se întâlnește cu pagini care întrunesc calitățile unui veritabil memorial de călătorie.

Modalitatea scriiturii, precum și tonul povestitorului plac prin varietatea lor. Anecdota se îmbină cu evocarea unei amintiri, mărturisirea unui crez politic sau literar cu adevărate picturi de epocă. Tonul duos, uneori sentimental, alternează cu cel al unui autentic umorist.

Sinceritatea mărturisirilor nu poate fi pusă la îndoială. Multe pagini despre cele mai delicate momente ale vieții dovedesc acest fapt, scriitorul privind acum detașat, cu înțelepciunea specifică vârstei, întâmplările vieții, cu reușitele și erorile ei. În acest sens, semnificativă este atitudinea față de Maiorescu, adversarul său de-o viață, căruia îi recunoaște contribuțiile sale de netăgăduit. Alt amănunt care evidențiază veracitatea memoriilor îl constituie modul cum și-a prezentat propria viață, judecînd-o la rece și amuzîndu-se de anumite secvențe în desfășurarea ei. Iată un moment dramatic din viața sa intimă, dar care e trăit în amintiri și la alt diapazon sufletesc:

„Am apucat — afirmă memorialistul — a intitula aceste pagini *Tainele vieții*. Acest titlu mă obligă a nu ține minte și aminti numai fapte de domeniu public, ci și din propriile împrejurări prin cari s-a strecurat viața mea intimă. Să mă execut dară...

În noiembrie 1872 Tribunalul pronunță sentința de despărțire, prin consimțămînt mutual, de soția mea... Abia se știu în oraș că eram văduv, și mă impresurase multe cucoane cari fac meseria de „bureau de mariage”. N-ar crede cineva cît sînt de numeroase „nicocheralele” ce exercitează asemenea meserie...

Pînă se lăți știrea că m-am hotărît a nu mă mai însura — căci nu voiu să dau copiilor mei o mamă vitregă — nu era zi lăsată de Dumnezeu să nu-mi cehăiască capul vreo cotoroantă de pe la mahala!...⁸

⁴ V. A. Urechia, Brătianu și Rosetti, în „Secolul XX”, An. III, 1901, nr. 595 (6 mai), p. 1.

⁵ În „Apărarea națională”, An. I, 1900, nr. 121—337.

⁶ În „Secolul XX”, An. III, 1901, nr. 682—685 și nr. 732—745.

⁷ V. A. Urechia, *Jurnalul meu*, 1900, I, II, Bibl. Academiei, Cota XIII, varia 1—2.

⁸ V. A. Urechia, *Din tainele vieții*, în „Apărarea națională”, An. I, 1900, nr. 272 (20 oct.), p. 1.

Memoriile lui Urechia luminează multe aspecte legate de biografia scriitorului: de copilăria și educația unui fiu de boiernaș la mijlocul secolului trecut, despre activitatea pentru pregătirea Unirii desfășurată de studenții români aflați la Paris, despre vicisitudinile profesiei de dascăl, de ziarist, sau de înflăcărat patriot ca susținător al cauzei românilor din Transilvania etc.

Cîteodată își riscă chiar viața pentru întărirea legăturilor cu românii din afara statului. În narațiunea *Cum eram să fiu spînzurat* evocă cu mult haz peripețiile unei călătorii spre românii din Macedonia, tocmai în momentul cînd turcii, crezîndu-l un instigator, al guvernului Brătianu, în mișcarea balcanică pentru eliberare, îi pregătiseră spînzurătoarea. Deși îl avertizase Hașdeu, Urechia, cu un pașaport în care trecuse doar primele două nume — Vasile Alexandrescu — se îmbarcă pe vapor și, la Vidin, văzînd spînzurătoarea ridicată pentru Urechia, notează cu umor negru:

„Un moment gustai toate simțirile asfixiei prin strangulare, și norii de ciori care cloncăneau deasupra Vidinului, îi văzui, închizînd ochii, dînd rotofoale în jurul cadavrului meu, gata a mă ciupi cu mai multă voluptate, de cum vreo dată m-a ciupit vreo iubită”⁹.

Urechia a fost toată viața un călător neobosit. Numai Alexandri l-a depășit prin numărul de călătorii prin țară sau în străinătate. Pentru el călătoria era un mijloc de-a cunoaște oameni de prestigiu care să-i servească neamul. Rareori călătorește din plăcerea schimbării mediului sau pentru a contempla natura. Îl frapează mai ales conduita oamenilor, pitorescul limbajului și al obiceiurilor. De aceea, cînd călătorește prin Ardeal și poposește într-un sat românesc din Secuime, e impresionat de portul și dialectul sătenilor, prea puțin de peisajul propriu-zis. (*Vin feciorii lui Vodă într-acoa?*)

Cînd se îndreaptă, cu diligența, spre Paris, prin Polonia și Germania, de asemenea nu reține decît puține colțuri de natură și tot atît de puține aspecte ale arhitecturii localităților. În schimb, notează cu plăcere peripețiile călătoriei, conversația cu vecinul din cupeu sau interiorul vreunei cîrciume, cu lista bucatelor specifică țării ospitaliere. Astfel de reflecții sînt ale unui moralist care privește epicurian viața și o tratează la modul umoristic.

Iată un fragment din călătoria spre Paris:

„... În cupeu se mai afla un popă burtos și o tînără cucoană. Ambii ocupau fundul cușcului. Burta popei, pleostită pînă pe genunchi, făcea imposibil locul din fața lui. Ocupai locul din fața doamnei. Cercai să dormi, dar picioarele doamnei, mai lungi se vede decît trebuiau, se înclceau mereu într-ale mele.

Ca să pot dormi, îmi pusesem pe cap un fes turcesc. Cucoana mă luase drept oriental.

Într-o franțuzească ca și a popei de la locantă, mă întrebă de sunt de la Constantinopole, de sînt însurat și de am harem!

Între o bălăbăneală de cap și alta, i-am răspuns afirmativ la toate întrebările, socotind că astfel, tocmai pentru că sînt un păgîn turc, o să-mi dea pace să dorm.

⁹ V. A. Urechia, *Legende române*, vol. citat, p. 447.

Aș! dimpotrivă! Jocul de picioare deveni mai violent... N-avui încotro. Legai cunoștință cu domesticita călătoare¹⁰.

După ce ajunge în Franța, el are prilejul s-o viziteze pe Georges Sand, la proprietatea acesteia de lângă Tours. Urechia se va dovedi, prin paginile dedicate întâlnirii cu marea scriitoare, un remarcabil portretist, capabil să redea psihologia vârstei și specificul feminității.

Întreaga relatare poartă amprenta surprizei și a bune dispoziții, alimentate de contrastul dintre imaginea ideală asupra celebrei scriitoare și Georges Sand cea reală.

„Eram un adorator a lui Georges Sand... Mi-o închipuiam o femeie ideală în toate privințele. Iubita gloriosului compozitor Chopin și a nu mai puțin marelui poet Musset, eu o vedeam mai mult cu ochii fanteziei, o specie de ființă între femeie și inger. Nu-mi puteam închipui o Georges Sand burgheză, ocupată cu menajul casei, aseasond o salată de lăptuci, ori dind rufe la spălat¹¹.

Iar atunci când tînărul, venit la studii, pășește în casa scriitoarei, imaginea e cu totul alta:

„În pragul ușei mă oprii involuntar, și cu o repede aruncare cuprinsei tot interiorul camerei. Era un adevărat cabinet bărbătesc de lucru. Nimic din miile de nimicuri ce umplu budoarele femeiești.

Lîngă un imens birou de nuc, pe un fotoliu Voltaire, stătea o femeie, care la intrarea noastră nu se ridică, ci zise numai:

— Dragi copii, scuzați-mă: încă nu mă țin picioarele dupe boală... Era Georges Sand!

Eu rămăsesem încremenit: Georges Sand cea „reală” nu semăna deloc cu „idealul” meu.

Închipuiți-vă o doamnă corpulentă, cu ochelari pe nas, cu o bonetă de bunică pe cap, îngropată între perine în voltairul ei și — mare Doamne! — împletind la ciorap¹².

Tot atît de interesante și pe alocuri savuroase sînt însemnările prilejuite de prima călătorie în Spania. Cînd debarcă la Barcelona i se pare că are în față întreaga Spanie în miniatură: muzee, arhive, baile (dansuri) și corridas (lupte cu tauri).

În mică măsură îl interesează natura sau peisajul urban. Ceea ce-l reține în cel mai înalt grad e peisajul uman. În fața stadionului care adăpostește luptele cu taurii, Urechia se află ca Alecsandri privind piața din Tanger.

Descrierea spectacolului descinde dintr-o viziune ce se oprește mai cu seamă la hazul stîrnit de un inedit frapant. Urechia este printre primii români care asistă la „corridas”, consemnîndu-și impresiile. Ne-am aștepta ca memorialistul să descrie fie abilitatea și curajul toreadorului, fie înverșunarea sau neputința animalului hăituit. Nimic din toate acestea. Pe el îl irită participarea necontrolată și adesea imorală a spectatorilor.

„Ceea ce m-a surprins, notează Urechia, nu fu atît lupta cu taurul, cît amestecul publicului la mersul luptei, cu acompaniamentul de injurături lăsînd la o poștă

¹⁰ „Apărarea națională”, An. I, 1900, nr. 150, p. 1.

¹¹ „Apărarea națională”, An 1, 1900, nr. 152, p. 1.

¹² *Ibidem*.

în urmă pe ale surugilor mitropolitului Veniamin Costachi. De față cu mii de femei și fecioare, se ridică o furtună de apostrofe neparlamentare la adresa taurului... ori a toreadorului... Adevărul că tot dicționarul pornografiei spaniole, debitat și la „funcțiuni de tauri”, la care asistă Regina, curtea, contesele, marchizele, granzii de Spania, nu produceau nici o impresie demoralizatoare...”¹³.

Scrierile memorialiste ale lui Urechia, atât de diverse și interesante îl situează în imediata vecinătate a măștrilor genului din generația sa. Dacă prin evocarea epocii fanariote el e mai aproape de Filimon sau Ghica, prin însemnările de călătorie e mai înrudit cu Alecsandri. Originalitatea prozelor lui constă tocmai în simbioza mai multor modalități: povestirea clasică, portretul, memorialul de călătorie etc., tonul fiind dat de anecdote și întâmplări povestite cu un zîmbet nestăvilit.

V. A. URECHIA'S MEMOIRS

(S u m m a r y)

The study is concerned with the memoir prose of V. A. Urechia taken as a whole. Little of his memoirs were published in a volume during his life-time, most of them having been entombed in the periodicals „Apărarea națională” and „Secolul 20” (from 1900—1901).

After 70 years from U.'s death, the author of this study reveals the talent of the writer as a real evocative story-teller from Moldavia.

The charm of these memoirs is due to the blend of private and public life, to the symbiosis between the blend of private and teacher, to his courage of revealing the happiness and misfortunes which were his lot as a writer and politician.

Besides autobiographical pages, the reader finds successful portraits of well-known contemporary writers of memoirs: Alecsandri, Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Boliac, the poet Nicoleanu etc.

¹³ „Apărarea națională”, An I, 1900, nr. 161, p. 1.

LE PLURALISME¹ CHEZ ANOUILH ET PIRANDELLO

MONICA ȘILDAN

Le nom de Luigi Pirandello est étroitement lié aux tentatives de renouvellement de la technique dramatique qui caractérisent le théâtre occidental dans la 1-ère moitié du XXème siècle. Loin de s'évertuer à faire oublier au public qu'il est au théâtre, il ne cesse de lui rappeler que tout le spectacle est simple convention. Mais la célèbre formule pirandellienne, „le théâtre dans le théâtre“, est „bien autre chose qu'un artifice technique et traduit la recherche fondamentale de Pirandello: élucider le problème de la réalité qui n'est en fin de compte que jeu d'apparences et mensonges“². Profondément marqué par les idées de Schopenhauer et de Bergson, Pirandello se fait l'écho d'une philosophie qui met en doute les données de la raison. Le grand dramaturge sicilien professe la théorie que, le changement étant l'essence même des choses, on n'arrive jamais à connaître quoi que ce soit. On ne peut jamais savoir où finit l'illusion, où commence la réalité. Comment apprendre alors la vérité sur la personnalité humaine qui „n'est pas une entité déterminée mais un concept infiniment fluide, imprécis et relatif“³.

Réagissant contre les caractères dramatiques, qui offrent une image trop schématique de la psychologie humaine, Pirandello détruit le mythe de la personnalité. Si Strindberg rejette la notion de caractère en lui substituant celle d'âme, le dramaturge italien essaye de démontrer qu'on ne peut parler d'„une“ âme mais d'une „pluralité“ d'âmes. Illustrée par sa création littéraire, cette théorie a été minutieusement exposée dans son étude *L'Umorismo*: „Les différentes tendances qui caractérisent la personnalité nous font penser sérieusement que l'âme individuelle n'est pas unique. Comment soutenir, en effet, qu'elle est unique si la passion et la raison, l'instinct et la volonté, les tendances et les idéaux, constituent, d'une certaine manière, autant de systèmes distincts et mobiles qui font que l'individu — vivant tantôt l'un d'entre eux, tantôt un autre, tantôt un compromis entre deux ou plusieurs orientations psychiques — apparaît comme s'il y avait en lui plusieurs âmes différentes et même opposées à sa personnalité même?“⁴.

Dans le théâtre de Pirandello on peut distinguer deux moyens essentiels d'illustrer le pluralisme: le changement et le masque. Le pluralisme peut être saisi dans le devenir du personnage: le héros change, devient „un autre“, qui refuse d'endosser son ancienne personnalité.

¹ Nous employons ce terme avec le sens que lui attribue A.I. Posescu dans *Pluralismul existențialist* in „Studii de istorie a filozofiei universale“, Ed. Acad. R.S.R., București, 1969, tome I, p. 177—235.

² Michel Corvin, *Le théâtre nouveau en France*, P.U.F., Paris, 1966, p. 13.

³ Martin Esslin, *Au-delà de l'absurde*, Ed. Buchet-Chastel, Paris, 1970, p. 70

⁴ Luigi Pirandello, *L'Umorismo*, L. Battistelli, Firenze, 1920, p. 212. (La traduction des textes de Pirandello appartient à l'auteur de l'article.)

C'est le cas de Spera, *La nuova colonia*, qui, ayant changé grâce à la vie nouvelle qu'on mène sur l'île, ne veut plus reprendre son ancienne existence: „M'embarquer et me ramener? et là, sans avoir l'enfant, faire de nouveau le trottoir sur la place du port? C'est ce que vous voulez faire de moi, alors que, ici, j'étais devenue un être nouveau?"⁵. Dans la pièce *Il piacere dell'onestà* la transformation de Baldovino est expliquée par la double postulation pascalienne. Le héros conscient de sa double nature lutte contre son „âme instinctive" pour rester un homme honnête: „Vouloir être tel homme, ou tel autre, c'est facile, monsieur le marquis! La difficulté vient ensuite: pouvons-nous être tels que nous nous voulons? Nous ne sommes pas seuls! Nous sommes nous, et l'animal qui est en nous. L'animal qui nous entraîne"⁶. Finalement le personnage triomphe de ses mauvais penchants. Ce Baldovino qui défend la réputation de sa famille et qui ne se laisse plus tenter par l'argent ne peut plus être identifié avec l'homme sans honneur que les créanciers poursuivaient pour ses dettes. Le changement de Baldovino signifie dans la conception de Pirandello la victoire de l'„âme acquise" sur l'„âme instinctive".

Si dans les deux cas cités, le dramaturge démontre sa théorie par la transformation du héros dans la plupart des situations il surprend les efforts du personnage à cacher ses multiples âmes sous un masque. Le thème est esquissé déjà dans *Il piacere dell'onestà*. Baldovino avoue au commencement de la pièce qu'il alterne ses attitudes selon les circonstances, en affichant chaque fois „l'âme" dont il a besoin, comme la seule existante. L'individu s'impose un masque à bon escient, pour abuser les autres: „... Voyez-vous, monsieur le marquis: inévitablement, nous nous construisons... Voilà: j'entre dans cette maison et je deviens aussitôt devant vous, celui que je dois être: je me construis. Mais, au fond, à l'intérieur de ces constructions, confrontées, derrière les rideaux et les volets, il y a bien caché nos pensées les plus secrètes, nos sentiments les plus intimes, tout ce que nous sommes pour nous-mêmes..."⁷. Le masque peut représenter donc une attitude momentanée. Mais le plus souvent il représente une certaine image de soi même à laquelle on s'accroche toute sa vie, qu'on considère comme sa personnalité et derrière laquelle on cache ses autres âmes, ses autres personnalités qui ne correspondent pas à l'idée qu'on se fait de soi. Henri IV, le personnage principal de la pièce de même nom, analyse lucidement la situation. Il profite de son déguisement de fou pour arracher à ses visiteurs le masque qu'ils veulent faire passer pour leur vraie personnalité. Henri IV est masqué lui aussi, mais, chez lui c'est un déguisement de théâtre pour pouvoir échapper à une vie qui le dégoûte, à des obligations que l'existence sociale pourrait lui imposer. Les vrais masqués sont les autres, ceux qui, comme la marquise Spina et Belcredi, cachent sous le masque de bons sentiments leurs turpi-

⁵ Luigi Pirandello, *Colonia cea nouă*, in *Teatru*, E.L.U., Buc., 1967, p. 575.

⁶ Luigi Pirandello, *Voluptatea onoarei*, in *Teatru*, p. 298.

⁷ *Ibidem*, p. 297.

tudes. Henri IV révèle à la marquise et à Belcredi qu'en jouant aux philanthropes ils essaient de se cacher à eux-mêmes ces „âmes“ qui habitent dans leur subconscient et qui les ont poussés à provoquer son malheur: „Aucun de nous ne ment, personne ne fait semblant de rien! Bref: nous nous sommes fixés malgré tout dans une certaine image de nous-mêmes, et de bonne foi!... Ah, si vous saviez! Je me suis retrouvé avec tant d'images devant moi! Elles avaient un visage qui était le mien mais si épouvantable que je ne pouvais pas le regarder... Cela ne vous est-il jamais arrivé, madonna?... Vous rappelez-vous avoir été toujours la même?... Comment est-ce possible? Comment avez-vous été en état d'accomplir tout cela?...“⁸. Le problème est repris par l'auteur dans *Ciascuno a suo modo*. Delia Moreno este prête à accepter les deux versions différentes qu'on colporte sur elle, bien que l'une d'elle lui soit tout à fait défavorable, uniquement parce que toutes deux correspondent à cette image de femme fatale qu'elle s'est faite d'elle-même, suggestionnée par son entourage. En même temps elle rejette avec indignation la vraie explication de ses actes justement parce qu'elle ne peut accepter l'idée que sous son masque existent d' „autres âmes“. Seule la passion fera tomber le masque en mettant à nu „les âmes“ qu'elle a essayé de refouler, de cacher derrière cette personnalité qu'elle s'était composée.

Le problème de la personnalité est étroitement lié chez le dramaturge sicilien à celui de la connaissance. Si l'on peut découvrir chez le même individu des personnalités différentes, opposées même, comment savoir quelle est sa vraie nature? Pirandello est sceptique même en ce qui concerne la connaissance de soi. On trompe les autres sciemment ou non, selon le cas, mais sait-on la vérité sur sa propre personne? „Si tu es près d'un autre et que tu regardes dans ses yeux... celui qui franchit cette porte ce ne sera jamais toi, avec ton monde intérieur, comme tu te l'es forgé, par ton propre touché et par ta propre vue; celui qui va entrer est un inconnu pour toi, modelé tel que l'autre le voit et le palpe...“⁹. On est prêt à affirmer que ce sont les autres qui se trompent car l'image qu'ils se font de nous est filtrée à travers leur personnalité. Mais l'un des personnages de la pièce *Così è (se vi pare)* est assez lucide pour reconnaître qu'il est difficile de savoir qui possède la vérité si l'on peut jamais la connaître! „... Je dis que vous vous trompez tous si vous ne me voyez pas comme je me vois moi-même! Mais cela n'empêche que ce ne soit une belle présomption autant de ma part, que de la vôtre, chère madame“¹⁰. D'où la conclusion qu'il faut respecter toutes les opinions, car peut-être chacune reflète à sa manière l'un des aspects de ce que nous appelons „notre personnalité“.

Empruntant à Pirandello sa formule „le théâtre dans le théâtre“,

⁸ Luigi Pirandello, *Henric al IV-lea*, in *Teatru*, p. 222—223.

⁹ *Ibidem*, p. 248.

¹⁰ Luigi Pirandello, *Così è se vi pare*, R. Bemporad & figlio, Firenze, 1925, p. 26.

Anouilh mettra lui aussi en scène des personnages masqués. Mais, pour les personnages du dramaturge français, dans la plupart des cas, le masque n'est que déguisement de théâtre et non pas tentative de cacher leur vraie personnalité.

Néanmoins, l'écrivain français a été lui aussi préoccupé par le problème de l'identité. Il professe, lui aussi, l'idée qu'il est difficile si non impossible de saisir le vrai visage de quelqu'un dans les images contradictoires qu'on nous présente de lui. En quoi il reste proche de Pirandello en souscrivant à la formule „chacun sa vérité“. Qui connaît le vraie Eurydice? voilà une question fort discutable. Orphée ne veut pas croire Dulac: „Dites-lui qu'elle n'est pas comme les autres croient, qu'elle est, comme moi je sais qu'elle est!“¹¹. Interrogée à son tour, Eurydice se défend mal: „Il dit vrai, mais aussi Dulac dit vrai“¹². Anouilh semble se rallier à l'idée de Pirandello suivant laquelle la vérité de notre être, toute relative d'ailleurs, ne se trouve pas dans une seule image mais dans la synthèse des différents jugements qu'on porte sur nous. Le problème sera posé dans les mêmes termes dans *Le rendez-vous de Senlis*. Les deux images de Georges que nous présentent Isabelle et Barbara sont si différentes qu'on pourrait croire qu'il ne s'agit pas de la même personne.

Mais c'est un autre aspect de la question qui a attiré davantage l'auteur des „*Pièces noires*“. Selon lui la personnalité humaine n'est pas une entité fixe donnée une fois pour toutes, mais le résultat d'un devenir, d'un surgissement. Dans plusieurs de ses pièces, Anouilh envisage le personnage se créant sous nos yeux. Il n'est qu'un projet qui se réalise par son choix: „Elle pense qu'elle va être Antigone tout à l'heure, qu'elle va surgir de la maigre jeune fille noire et renfermée que personne ne prenait au sérieux dans la famille et se dresser seule en face du monde, seule en face de Créon“¹³. L'héroïne ne deviendra véritablement „elle-même“ qu'à partir du moment où elle s'insurgera contre Créon, contre l'ordre établi: „La petite Antigone va pouvoir être elle-même pour la première fois“¹⁴. L'acte de la jeune fille n'a plus la signification que lui prêtait Sophocle. L'héroïne du dramaturge français est convaincue de l'inanité des rites funéraires et elle sait que son geste est absurde:

„Créon: Pourquoi fais-tu ce geste alors? Pours les autres, pour ceux qui y croient? Pour les dresser contre moi?

Antigone: Pour personne. Pour moi“¹⁵. L'aveu d'Antigone révèle le sens profond de son geste. Ce „pour moi“ est „l'affirmation d'une

¹¹ Jean Anouilh, *Eurydice*, in *Pièces Noires*, La Table Ronde, Paris, 1966, p. 479.

¹² *Ibidem*, p. 507.

¹³ Jean Anouilh, *Antigone*, Classiques de la civilisation française, Didier, Paris, 1973, p. 21.

¹⁴ *Ibidem*, p. 48.

¹⁵ *Ibidem*, p. 59.

sorte de devoir envers soi-même"¹⁶. L'accomplissement du rite funèbre malgré les interdictions de Créon n'est pour Antigone qu'un prétexte de révolte, révolte qui signifie sa réalisation. En disant non à Créon qui représente l'acceptation, les compromissions, elle répond aux exigences les plus profondes de son être et, par ce fait même, elle se crée. Dans *Becket* l'auteur ne se contente plus de présenter uniquement „le devenir" de son personnage; il dresse deux portraits contrastants de Becket: Becket avant et après son choix. „La pièce dans son ensemble est construite comme un diptyque et l'ambiguïté réside dans la double personnalité de Becket, que nous présentent successivement les deux volets de ce diptyque"¹⁷. Cette ambiguïté dont parle Clément Borgal s'éclaire si l'on voit dans Becket l'homme qui „se cherche" et l'homme qui „se trouve". L'entourage de Becket n'est pas dupe; même les barons se rendent compte qu'ils ne connaissent pas le vrai visage du Saxon:

— Moi, pour Becket, j'attends.

— Quoi?

— Qu'il se montre. (...) Ce jour-là, on saura qui c'est¹⁸. La nomination d'archevêque est pour le Saxon l'occasion de se „montrer". Il avait besoin de donner un sens à sa vie, sens qui correspond à ce qu'il considère comme les exigences de son moi authentique. Il n'existe réellement qu'à partir de ce moment-là. Jeanne d'Arc le reconnaît ouvertement en prenant pour „la voix de Dieu" les appels les plus profonds de son être: „Je n'ai vécu que du jour où j'ai fait ce que Vous m'avez dit de faire..."¹⁹. Vivre ne signifie pas exister. Seule une existence conforme au moi authentique représente la vraie vie.

Mais pour devenir „soi-même" il ne suffit pas d'accomplir son acte, il faut aussi l'assumer: „(...) Vous vous taisiez, mon Dieu... Hé bien, j'assume, mon Dieu! Je prends sur moi!..."²⁰. Frantz, le héros de *L'Hermine*, échoue justement parce que, abandonné par Monime, sa bien-aimée, il n'a plus le courage d'assumer son acte. Si au début il affirme: „Je me suis purifié dans le sang de cette vieille... Je suis un homme ce matin"²¹ au moment où il se retrouvera seul il ne se sentira plus capable d'aller jusqu'au bout, de défendre son moi authentique. En s'avouant coupable, Frantz renonce à soi-même, il renie le jeune homme affranchi de l'influence de la morale courante qui entendait situer ses actes au-delà de la conception traditionnelle du bien et du mal.

Si dans les pièces analysées le devenir du personnage ne dépend

¹⁶ P. H. Simon, *Théâtre et Destin*, A. Colih, Paris, 1966, p. 159.

¹⁷ Clément Borgal, *Anouilh — la peine de vivre*, Centurion, Paris, 1966, p. 144.

¹⁸ Jean Anouilh, *Becket*, Livre de poche, La Table ronde, Paris, 1966, p. 65.

¹⁹ Jean Anouilh, *L'Alouette*, Livre de poche, La Table ronde, Paris, 1965, p. 171.

²⁰ *Ibidem*, p. 172.

²¹ Jean Anouilh, *L'Hermine* in *Pièces Noires*, p. 122.

que de lui, dans *Le voyageur sans bagages* le changement de Jacques est le fruit du hasard. C'est grâce à son amnésie que Jacques alias Gaston devient ce nouvel être dans le comportement duquel les autres cherchent en vain de reconnaître le jeune homme qu'ils connaissaient. Et c'est toujours le hasard qui aidera le héros à échapper à sa famille et à „sauvegarder ce moi considéré comme seul authentique“²². Il est vrai que, „en refusant son identité... Gaston va commettre une sorte de suicide“²³ mais son refus désespéré d'endosser son ancienne identité ne lui servirait à rien si des „Anglais funambulesques“²⁴ ne le réclamaient eux aussi, en lui offrant la possibilité de commencer une vie nouvelle. Ainsi donc, dans cette pièce de jeunesse, Anouilh traite le problème „du devenir“ dans la manière pirandellienne. Le „devenir“ n'est pas le fruit d'un acte commis par le personnage mais le résultat des conditions extérieures. Mais, comme on peut le constater par l'analyse de ses pièces, cette manière n'est pas caractéristique pour le théâtre du dramaturge français.

Les deux écrivains étudiés sont préoccupés par l'idée que le caractère est une illusion, car la personnalité humaine n'est pas une donnée immuable mais un perpétuel changement. En abordant le problème de l'identité, Pirandello veut illustrer l'idée que l'homme ayant plusieurs personnalités il est difficile sinon impossible de saisir son vrai visage. Même s'il s'intéresse au thème du „devenir“, c'est le problème de la connaissance qui constitue le pivot autour duquel tourne son oeuvre. Chez Anouilh cet aspect de la question n'a qu'une importance secondaire. Pour lui le problème de l'identité est essentiellement celui du choix et du devenir, recherche de la manière dont l'individu peut trouver son vrai moi, problème important de la philosophie existentialiste.

PLURALISMUL LA ANOUILH ȘI PIRANDELLO

(R e z u m a t)

Lucrarea își propune să studieze pluralismul în teatrul lui Luigi Pirandello și în cel al lui Jean Anouilh.

Studierea paralelă a celor doi autori are drept scop nu atât demonstrarea influenței lui Pirandello asupra lui Anouilh, fenomen semnalat deja de numeroși critici, cât analizarea procedeelelor utilizate de cei doi autori și sublinierea faptului că ei abordează în mod diferit problema personalității.

Rezultă că originalitatea lui Anouilh constă în însăși interpretarea noțiunii de pluralism pe care o tratează în maniera scriitorilor existențialiști.

²² Clément Borgal, *Op. cit.*, p. 45.

²³ *Ibidem*, p. 45.

²⁴ André Maurois, *De Gide à Sartre*, Libr. Acad. Perrin, Paris, 1965, p. 233.

DINTR-UN VIITOR LEXICON DE TERMINOLOGIE SINTACTICĂ: FUNCTIA

VIOREL HODIȘ

Dintotdeauna știința a reclamat necesitatea precizării accepțiunii termenilor, noțiunilor și categoriilor cu care operează. În lingvistica ultimelor decenii, grație avântului, nemaicunoscut anterior, cerința definirii riguroase a termenilor e mai mult decât presantă. Diversele grupări de lingviști întâmpină greutăți în stabilirea de contacte, în valorificarea experienței și rezultatelor cercetării colegilor lor în mare parte din cauza terminologiei științifice încă „nестandardizate”, care este insuficient definită sub aspectul proprietății sensurilor și accepțiunilor. Dacă în diverse științe pozitive s-au realizat succese în acest domeniu în ultimele decenii, în lingvistică și în special în sintaxă — prea puțin¹. Este regretabil că sintaxa românească nu dispune — după informațiile noastre — în prezent de un asemenea dicționar terminologic, instrument de lucru imperios necesar în această binevenită perioadă de revirement științific.

*

Functia este un concept de cea mai mare pondere în gramatică. În sintaxă ocupă o poziție centrală. Cu toate acestea definirea a fost neglijată. În lingvistica românească, la diverși autori acest concept este folosit adesea impropriu, în diverse accepțiuni, după cum se va vedea din cele ce urmează.

Referitor la cazul vocativ *Gramatica* Academiei R.S.R.² afirmă că acesta „[are] funcțiunea de semnal, de adresare, dar nu îndeplinește rolul nici unei părți de propoziție”; accepția în care este întrebuințat aici conceptul de funcție e infragramaticală.

În mod curent prin funcție se desemnează sensul (semantic), înțelesul, semnificația cuvintelor în cadrul disciplinelor lexicologie și semantică³.

Atît în lingvistica națională cît și în cea străină conceptul funcție este destinat unor realități morfologice. GA II₂, 105 descrie „funcțiu-

¹ Înregistrăm citeva titluri de asemenea dicționare, apărute în unele limbi europene de mare circulație. Ahmanova, O. S., *Slovar'lingvisticskih terminov*, Moskva, 1969; Busse, A., *Deutsches Wörterbuch. Recht schreibung und Grammatik*, München, 1967; Carreter, F. L., *Diccionario de terminos filologicos*, Madrid, 1968; Hamp, E. P., *A Glossary of American Technical Linguistic Usage 1925—1950*, Utrecht — Antwerp, 1963; Marouzeau, J., *Lexique de la terminologie linguistique*, Paris, 1933; Pei, M. A., Fr. Gaynor, *A Dictionary of Linguistics*, London, [1968]; Vachek, J., *Dictionnaire de linguistique de l'Ecole de Prague*, Utrecht — Antwerp, 1960.

² Vezi *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei R.S.R., București, 1963, p. 79. Vom cita în continuare: GA II₁ = volumul I, iar GA II₂ = volumul II al acestei ediții a *Gramaticii* Academiei R.S.R.

³ Vezi G. N. Dragomirescu, „Atributul predicativ” în limba română, LL, VI, 1962, p. 100.

nile" articolului „în toate situațiile sintactice în care apare", deși — e îndeobște cunoscut — tratatul citat nu recunoaște vreo funcție sintactică acestei părți de vorbire. Alături de autorii GA II₂, Gh. N. Dragomirescu și alți semnatari ai unor lucrări de gramatică românească practică se ocupă de „adjectiv cu funcție de adverb"⁴.

Chiar și atunci când este aplicat unor realități ale sintaxei — domeniu în care, considerăm noi, își are apartenența — conceptul funcție dispune de o varietate supărătoare de accepțiuni. Pentru sintaxa tradițională funcția este o calitate dobândită de cuvinte (respectiv de propoziții) în virtutea integrării lor în propoziții și a propozițiilor în fraze. Unii structuraliști (spre ex. Garvin⁵), ca și unii tradiționaliști (ca Jordan) folosesc, pentru desemnarea conceptului în discuție, termenul *sens*: „sens de atribut"⁶, „sens sintactic"⁷. Comparînd limba cu jocul de șah, în care fiecare piesă dobîndește o anumită valoare la un moment dat, F. de Saussure are în vedere — după părerea noastră — tocmai funcția sintactică, funcție pe care o numește *valoare* și pe care o definește pe baza opoziției dintre termeni: „La valeur respective des pièces dépend de leur position sur l'échiquier, de même que dans la langue chaque terme a sa valeur par son opposition avec tous les autres termes"⁸.

„Prin funcția unui element lingvistic înțeleg vecinătățile în care apare ca parte a unor unități mai complexe" afirmă W. H. Haas⁹. L. Bloomfield¹⁰ și P. Novak¹¹ se apropie de această concepție când numesc funcțiile *poziții*, („sumă de poziții"), respectiv *valențe*. Aici poate fi încadrată și opinia lui S. Stati, care-și întemeiază analiza functorială pe valențele sau însușirile combinatorii ale functorilor¹².

Pentru teoreticianul glosematicii, L. Hjelmslev, funcția se identifică cu relația de dependență. A se vedea în acest sens definiția nr. 8 din *Prolegomene la o teorie a limbii*: „Funcția — dependență care îndeplinește condițiile necesare pentru o analiză"¹³.

⁴ *Ibidem*; vezi, de asemenea, I. Jordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 469—470.

⁵ Vezi Garvin, P. L., *Delimitation of Syntactic Units*, in „Language" 30, 1954, nr. 3. Citat după S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, 1967, p. 133. Vom cita în continuare acest ultim tratat: Stati, TMS, p.

⁶ Vezi I. Jordan, *Op. cit.*, p. 265

⁷ *Ibidem*, p. 267.

⁸ Vezi F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1969, p. 125—126.

⁹ Vezi Haas, W. H., *Zero in Linguistic Description*, in „Studies in Linguistic Analysis". Special volume of the philological society, Oxford, 1962, p. 52. Citat după Stati, TMS, p. 136.

¹⁰ Vezi L. Bloomfield, *Language*, New-York, 1950, p. 185.

¹¹ Vezi Novak, P., *Některé otázky syntaktické analýzy*, in „Slovo a slovesnost", 23, 1962, nr. 1. Citat după Stati, TMS, p. 49.

¹² Vezi Stati, TMS, p. 230.

¹³ Vezi L. Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, traducere din limba engleză de D. Copceag și V. Șuteu, București, 1967.

Dincolo de interesul documentar, pe care îl pot satisface atestările de mai sus (atestări ce pot fi — de altfel — îmbogățite¹⁴) constatăm că deosebirile de opinie în problema funcției sînt substanțiale.

Încercăm, în cele ce urmează, să scoatem în evidență ceea ce ni se pare esențial în definirea acestui concept, aducînd în sprijin opinii ale unor savanți din discipline științifice care operează cu aceste concepte (funcții și relații): matematica și logica matematică.

În cartea sa *Calculul diferențial* Leonhard Euler afirmă: „Se obișnuiește să se numească *funcții* mărimile dependente de altele în așa fel, încît ca urmare a variației ultimelor se schimbă și cele dintîi”¹⁵. Formulare care stă la baza tuturor definițiilor matematice acordate mai tirziu conceptului în discuție.

Această definiție a fost pusă la baza studiului funcțiilor propoziționale din logica matematică și polivalentă: „Dacă, în general, ne gîndim la ce înseamnă o funcție în matematică, adică o variabilă ale cărei valori depind de valorile altei variabile, putem imagina și în logică funcții logice”, scrie Anton Dumitriu în cartea sa *Logica polivalentă*¹⁶. „O funcție logică va fi o expresie”¹⁷ în care vor intra una sau mai multe variabile și care va deveni de fiecare dată o propoziție cînd se atribuie variabilelor semnificații determinante. Din această cauză, Russell a numit funcțiile logice funcții propoziționale”, încheie A. Dumitriu¹⁸. Constanta celor două definiții date funcției, cea din matematică și cea din logica matematică, este *relația stabilită între două (sau mai multe) mărimi, mulțimi, entități*. Cu alte cuvinte, *nu există funcție decît acolo unde există relație*¹⁹.

Această cerință este respectată de unele din definițiile „lingvistice” enunțate mai sus (Saussure, Haas, Bloomfield, Hjelmslev²⁰, Stati). Din acest punct de vedere sînt, însă, vulnerabile multe din accepțiunile acordate funcției de GA II₂ și alte autorități în gramatica și lexicologia românească (sinonime, omonime, antonime, polisemantice etc.), care nu pot fi numite funcții; de asemenea, valorile claselor morfologice (părți de vorbire) „substantiv”, „adjectiv”, „numeral”, „adverb” etc. nu pot fi considerate funcții cîtă vreme ele nu decurg din vreun raport sau relație, ci sînt — indiferent de corecții și context — imuabile, definitive. În acest sens, precizăm într-o paranteză, că a

¹⁴ Pentru alte accepțiuni acordate conceptului *funcție*, vezi S. Stati, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în *LL* 14, 1967, p. 127—134.

¹⁵ Citat după N. I. Vilenkin, *Excursie în teoria mulțimilor*, traducere din limba rusă, București, 1972, p. 151.

¹⁶ Vezi A. Dumitriu, *Logica polivalentă*, București, 1972, p. 48.

¹⁷ Prin expresie autorul *Logicii polivalente* înțelege „relație”.

¹⁸ A se remarca aici accepțiunea, specifică logicii, în care este întrebuintat termenul *propoziție*.

¹⁹ Hjelmslev chiar identifică termenul *funcție* cu cel de *relație*, cum s-a văzut *supra*, nota 13.

²⁰ Pentru „obiectul legat printr-o funcție [=relație] de alte obiecte”, lingvistul danez introduce termenul *funcțională*. Vezi L. Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, București, 1967, definiția nr. 9.

vorbi de verbe la participiu și gerunziu acordat în funcție adjectivală este, cât privește limba română, o greșeală, fiindcă aici este vorba nu despre verbe cu funcție adjectivală, ci despre adjective pur și simplu, adjective care pot primi funcțiile sintactice (1) specifice tuturor adjectivelor: atribute, nume predicative și elemente predicative suplimentare. În acest punct ne raliem părerii celor ce consideră îmbinarea *a fi + participiu variabil* (după noi adjectiv) drept predicat nominal și nu verbal. Printre argumente putem invoca mijlocul de realizare a subordonării, acordul: predicatul verbal nu cunoaște acordul în gen și caz cu subiectul, fiindu-i străine aceste categorii gramaticale, specifice adjectivului. Cu alte cuvinte considerăm că predicatul care se acordă cu subiectul lui în gen, număr, caz (și, copula, în persoană) este predicat nominal. Sintem, deci, pe pozițiile celor ce neagă existența diazezei pasive în limba română. De asemenea, a vorbi despre adjective (care-s variabile, flexibile) cu funcție de abverbe (care sînt părți de vorbire neflexibile) în virtutea faptului că în anumite structuri sintactice adjectivele se raportează și la verbe (adjectivul element predicativ suplimentar), sau, invers, a vorbi despre adverbe cu funcție de adjective invariabile, doar în temeiul raportării adverbului (atribut) la substantive, constituie — după opinia noastră — tot atîtea flagrante forțări ale conceptului funcției e. „Adjectiv substantiv(iz)at”, „pronume în accepțiune substantivală”, respectiv „adjectivală”, „forme nominale ale verbelor” sînt tot atîtea formulări ale gramaticii românești tradiționale aparent corecte, dar în fond la fel de greșite ca celelalte. Greșite, pentru că, spre exemplu, dacă avem dat spre analiză cuvîntul *înțelepciune* acesta nu mai este adjectivul (*înțelept*, *-ă*, *înțelepți*, *înțelepte*), ci substantivul derivat din radicalul adjectival, caracterizat de morfeme specifice tuturor substantivelor din clasa sa, respectiv caracterizat printr-o distribuție proprie substantivelor. Chiar avînd cuvîntul *înțeleptul*, sau *un înțelept* (în lipsa vreunui substantiv determinat), tot cu substantive avem *de-a face*, din aceleași motive. La o analiză mai pretențioasă poate fi invocat caracterul deictic al categoriilor gramaticale de gen, număr și caz, specifice substantivelor, cîtă vreme aceleași categorii gramaticale la adjective au un caracter anaforic²¹. La fel se poate dovedi și nelumeinicia științifică a celorlalte formulări, de care credem că gramatica științifică a limbii române se va dispensa cît mai curînd.

Mai deducem din definițiile date funcției de către matematicieni și logicieni că *relația* (condiția sine qua non pentru nașterea funcției) este *de dependență*. Această cerință este respectată de unele definiții „sintactice” acordate conceptului, definiții reproduse de noi mai sus. Raportată la sintaxă această condiție învederează ideea că funcțiile sintactice sînt generate de relația sintactică de determinare sau de subordonare. Și, în acest punct al discuției, constatăm un larg consens de opinii la cei mai mulți dintre specialiști. Funcțiile sintactice de su-

²¹ Vezi G. Gruiță, *À propos de la notion d'accord*, în CL XVIII, 1973, nr. 2, p. 281—282.

biect, predicat și — mai unanim — cele de atribut, complement, circumstanțial, element predicativ suplimentar, precum și propozițiile corespondente acestora pe planul frazei, sînt rezultatul prezenței relațiilor de subordonare respective, rezultat pe care-l concepem sub forma unor sensuri (sintactice) noi, dobîndite de respectivele unități sintactice subordonate²². Provenind din relații, acestea — putem conchide — sînt funcții.

Dar în sintaxă relațiile dintre unități, cum îndeobște se cunoaște, nu se reduc la relații de subordonare. Se pune acum problema dacă relația de coordonare este generatoare de funcții sintactice. Părerile sînt împărțite.

Cei ce, alături de G. Galichet, consideră că în coordonare se „asociază doi termeni într-un mod *pur logic*, care îi lasă independenți din punct de vedere gramatical”²³ sînt de părere că nu: „ea [coordonarea] nu creează ierarhii sintactice și în consecință nu generează funcții gramaticale. Ea stabilește un simplu raport de succesiune logică”²⁴. După părerea noastră lui Galichet îi scapă din vedere unele aspecte ale realității sintactice, atunci cînd afirmă că asocierea în coordonare este „pur logică” și că termenii coordonați sînt „independenți din punct de vedere gramatical”. Scăparea constă în faptul că nu este văzută *gramaticalizarea prin joncțiune* a celor doi, sau mai mulți termeni coordonați.

Știm că una din fundamentalele cerințe ale unei descrieri științifice asupra fenomenelor limbii (ca și asupra fenomenelor cercetate de alte științe) este cuprinderea în totalitate a aspectelor, este caracterul exhaustiv²⁵. Or, prin neglijarea coordonării din descrierea relațiilor sintactice, caracterul exhaustiv al respectivei descrieri suferă.

De altfel, cei mai mulți specialiști sînt de altă părere: „calitatea de coordonat aparține și ea conținutului funcțional și poate fi descrisă ca atare”, afirmă S. Stati²⁶.

Prin termenul vecinătate, pe care-și întemeiază definirea funcției, înclinăm să credem că W. H. Haas avea în vedere nu numai relațiile de subordonare ci și pe cele de coordonare²⁷.

„Sînt, de pildă, coordonate două subiecte care se referă la același predicat, doi determinanți ai aceluiași determinat, două predicate cu același subiect” este concepția exprimată de N. S. Trubețkoy²⁸, opinie

²² Un caracter aparte are, în lumina unei anumite concepții, subiectul, care este singura funcție sintactică regentă absolută, nesubordonată niciodată vreunui termen regent. Vezi în legătură cu această concepție D. D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, în CL III, 1958, p. 175—182.

²³ Vezi G. Galichet, *Méthodologie grammaticale. Étude psychologique des structures*, II-ème édition revue et augmentée, Paris, 1963, p. 30. Citat după Stati, TMS, p. 144.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Vezi L. Hjelmslev, *Op. cit.*, p. 27.

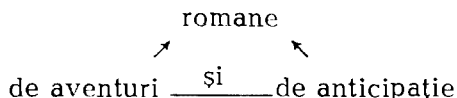
²⁶ Vezi Stati, TMS, p. 136.

²⁷ Vezi W. H. Haas, *Op. cit.*, p. 52.

²⁸ N. S. Trubețkoy, *Le rapport entre le déterminé, le déterminant et le défini* în „Mélanges Bally”. Vezi, de asemenea, B. Bos, *The Coordinative Construction in Modern Danish*, în „Lingua”, XI, 1962, p. 50 ș.u.; R. F. Mikuš, *Die Koordi-*

care pledează — credem noi — alături de celelalte păreri menționate mai sus, pentru apartenența coordonării la „conținutul funcțional”²⁹. Cu câteva observații, putem localiza aici izvorul teoriei lui A. Martinet asupra expansiunii, teorie prezentată de noi mai jos. O observație ce se impune pe marginea citatului din N. S. Trubețkoy se referă la faptul că nu toate predicatoarele avînd un subiect comun sînt — prin acest simplu fapt — coordonate; unele din respectivele predicatoarele pot fi și în relația de subordonare atunci cînd dispun de o atare conjuncție, ex. *dacă dai, n-ai*. Mobilul coordonării, respectiv al subordonării propozițiilor, nu-l constituie subiectul acestora, ci conjuncția respectivă: coordonatoare, sau subordonatoare. De asemenea, simțim că se impune de la sine precizarea că numai termenii subordonați între care se manifestă vreun mijloc de realizare a coordonării pot fi considerați coordonați; în ex. *cea mai mare recoltă a cincinalului* adjectivul și substantivul în genitiv nu sînt coordonați, deși au același termen determinat (*recoltă*) și sînt, ambii, subordonați de aceeași specie: *attribute*. În schimb, într-o propoziție ca: *altădată și alții ar fi căutat un făgădău bun, altădată* (circumstanțial) și *alții* (subiect) sînt considerați coordonați, în ciuda funcțiilor lor sintactice atît de îndepărtate³⁰.

De altfel, în discutarea relației de coordonare trebuie să ne referim doar la calitatea nou dobîndită de către termenii, aceea de *coordonat*, funcție „generată” pentru toate unitățile în relație, coprezente în coordonare. Această coprezență, „asociere” după expresia lui G. Galichet³¹, nu exclude ci, din contră, presupune cuprinderea respectivelor unități în ierarhii sintactice de subordonare, generatoare de funcții subordonate. Astfel încît unor unități sintactice „angajate” în ambele tipuri de relații sintactice trebuie să le recunoaștem o *îmbinare de două funcții: una subordonată*, generată de termenul regent (în colaborare, uneori, cu conectivul subordonator), iar *a doua coordonată*, impusă de prezența coordonatului sau coordonaților (în colaborare cu conjuncția coordonatoare respectivă). Astfel, în îmbinarea sintactică *romane de aventuri și de anticipație*:

partea de propoziție *de aventuri* este investită cu funcțiile de: 1) *atribut* (datorită regentului substantiv) *substantival prepozițional în acuzativ* (grație părții de vorbire și conectivului prin care se exprimă);

nation und die Syntagmatik, în „Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung”, Berlin, 1962, vol. 15 nr. 1—2, p. 138, precum și A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1960, p. 128. Citate după Stati, TMS, p. 136.

²⁹ După expresia lui Stati, TMS, p. 136.

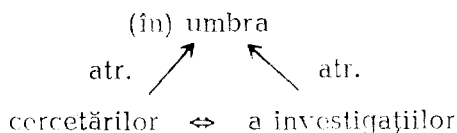
³⁰ Exemplu citat după Ga II, p. 213. Em. Vasiliu [și] Sanda Golopenția-Eretescu, în *Sintaxa transformățională a limbii române*, București, 1969, p. 161 numesc aceste construcții „false coordonări”.

³¹ Vezi G. Galichet, *Op. cit.*, p. 30.

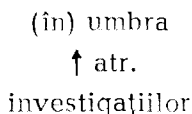
2) *coordonat* (datorită asocierii — gramaticalizate! — cu *de anticipație*) *copulativ* (grație conectivului coordonator). Aceeași îmbinare de funcții sintactice este prezentă și în celălalt termen coordonat, relația de coordonare fiind, în opoziție cu cea de subordonare, simetrică³².

Ne punem acum întrebarea dacă relația apozitională (sau apozitivă) sporește cu o funcție specifică unitățile sintactice angajate. După definiția dată expansiunii de către A. Martinet am fi îndreptățiți să credem că da. „Numim *expansiune* orice element adăugat unui enunț care nu modifică raporturile reciproce și funcția [subordonată, n.n., V.H.] elementelor preexistente”³³. Deși A. Martinet își exemplifică teoria despre expansiune doar prin coordonare și prin subordonare, considerăm că putem include aici și un tip de expansiune prin apozare, care respectă indiscutabil condiția expansiunii. Exemplu:

„Zonă a limbii rămasă în umbra cercetărilor, a investigațiilor...”³⁴:

„[...] funcția [subordonată n.n., V.H.] elementului adăugat este aceea cu a elementului preexistent în același cadru, astfel încît am regăsi structura enunțului primitiv dacă am suprima elementul preexistent [...]”, continuă A. Martinet³⁵:

Considerăm că teoria expansiunii este implicit valabilă și pentru unitățile apozate, dată fiind, în esență, natura sintactică comună a acesteia și a relației de coordonare³⁶.

În sprijinul acestei afirmații vine opinia lingvistului David G. Hays, care susține explicit că „[...] o funcție dată poate fi satisfăcută

³² Vezi V. Hodîș, *Natura sintactică a relației apozitive. Coordonarea și relația apozitivă în opoziție cu subordonarea*, în *CL XVIII*, nr. 2, 1973, p. 305.

³³ Vezi A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, traducere [din limba franceză] și adaptare la limba română de P. Miclău, București, 1970, p. 168.

³⁴ Exemplu luat din volumul „Lucrări științifice (Constanța). Filologie”, 1970, p. 73.

³⁵ Vezi A. Martinet, *Op. cit.*, p. 169.

³⁶ Vezi V. Hodîș, *art. cit.*, precum și *Echivalența semantică—sintactică a termenilor raportului apozitiv (I)* în „Cercetări de lingvistică”, XI, 1966 nr. 1, p. 47—61 și *Echivalența semantică—sintactică a termenilor raportului apozitiv (II). Propoziția apozitivă și termenul său inițial sînt unități echivalente semantice și sintactice în* „Cercetări de lingvistică”, XII, 1967, nr. 2, p. 271—288.

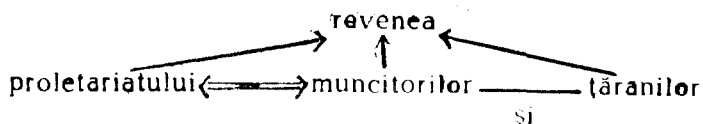
de mai multe elemente coordonate [*conjoined occurrences*] sau de două sau mai multe elemente în relație de apozitie³⁷.

Ca la coordonare, în apozare fiecare unitate sintactică va îmbina funcția dobândită prin subordonare cu cea de *apozitie*, sau *apozată*, dobândită prin raportarea la termenul apozat respectiv. Astfel *investigațiilor* din exemplul de mai sus va îmbina funcțiile: 1) *atributivă*, prin raportarea la regentul *umbra*; 2) *apozitivă*, prin raportarea la elementul sintactic preexistent expansiunii apozitive: *cercetărilor*, pe care-l putem numi termen apozat.

Intrucât și calitatea de *apozitie*, adică de *apozată* a unei unități sintactice survine, ca și cea de coordonată, și ca cea de subordonată, în virtutea unei raportări la alte unități, credem că sîntem în măsură a afirma că apozarea este domeniu al sintaxei, pe nedrept neglijat pînă în prezent, relație sintactică generatoare de funcții — *apozitie*, *apozitivă*, *apozat*, *apozată* fiind concepte ale sintaxei, nume pe care le acordăm unei funcții.

În anumite contexte spectrul relațiilor sintactice îmbinate în una și aceeași unitate este și mai bogat. Astfel, în:

„Această sarcină revenea *proletariatului, muncitorilor și țăranilor*“

1) *Proletariatului* îmbină funcțiile: *complement indirect*, (în virtutea subordonării față de regentul *revenea*), *apozat* (funcție decurgînd din relația de apozare față de *muncitorilor și țăranilor*);

2) *muncitorilor* îmbină funcțiile: *completivă indirectă* (față de regentul *revenea*), *apozitivă* (prin raportare la *proletariatului*) și *coordonativă* (funcție ce decurge din relația de coordonare cu *țăranilor*, realizată prin conjuncția *și*);

3) *țăranilor* îmbină funcțiile: *completivă indirectă*, *apozitivă* și *coordonativă*, întocmai ca și apozatul (*și*, în același timp, coordonatul) său *muncitorilor*, și din aceleași motive.

Diferență specifică fundamentală dintre coordonare și apozare (diferență din care decurg apoi și altele, de ordin formal, asupra cărora nu putem insista aici), este de ordin *referențial*: termenii coordonați se referă fiecare în parte la *cîte un referent* din planul extralingvistic (obiect, persoană, lucru etc. — denotatum) *distinct*, spre deosebire de termenii apozate care, toți, actualizează *unul și același referent* (denotatum). De aici, credem, am putea prezenta opoziția dintre *coor-*

³⁷ Vezi David G. Hays, *Research Procedures in Machine Translation* în „Natural Language and the Computer”, edited by Paul L. Garvin, University of California, Engineering and sciences extension series, 1963, p. 190. Citat după Stati, TMS, p. 135—136. Este cuprinsă aici și problema respectării unicității funcției sintactice subordonate. Vezi, în legătură cu această chestiune, D.D. Drășoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în „Cercetări de lingvistică”, XVI, 1971, nr. 2, p. 325—335.

donare și apozare și prin următorul cuplu terminologic: în coordonare — unități lingvistice (sintactice) *referente*, în apozare — unități *co-referente*.

Și sîntem de părere că planul extralingvistic, al obiectelor referate, al denotatum-ului, nu poate avea și nu trebuie să aibă vreo repercusiune în planul lingvistic, în speță sintactic, în sensul neglijării calității funcționale posedate de unitățile sintactice coreferente.

În concluzie: 1) Conceptul sintactic *funcție* este inseparabil legat de acela de *relație*, în sensul că funcția nu poate apare decît drept consecință a relației. Bazați pe acest postulat, noi considerăm că nu morfologia, lexicologia etc., ci *sintaxa*, înțeleasă ca disciplină ce studiază relațiile sintactice, este domeniul lingvistic în care trebuie să căutăm existența funcțiilor.

Spre deosebire de cei ce identifică funcția cu relația³⁸, noi considerăm relația drept cauză a funcției, care este consecința, efectul.

2) Spre deosebire de unele discipline științifice (matematica, logica matematică), care limitează existența funcțiilor și a relațiilor la cele de dependență, sintaxa oferă o platformă mai bogată de relații, care generează un mănunchi mai bogat de funcții sintactice unităților angajate în relațiile respective: funcții generate de relațiile de subordonare; funcții generate de relațiile de coordonare; funcții generate de relația de apozare³⁹.

3) Ca și coordonarea, apozarea unităților sintactice generează calitatea de *apozitie* sau (termen, -i) *apozat*, *apozafi*, calitate pe care o considerăm ca avînd statut funcțional, similar celei de (termen, -i) *coordonat*, *coordonafi*.

4) Putem stabili o ierarhie a speciilor (și subspeciilor) funcționale, descrescîndă cantitativ, pornind de la funcțiile subordonate către funcția apozitivă, astfel:

FUNCȚII: I. în SUBORDONARE:

1. subiect⁴⁰;
2. predicat (nume predicativ);
3. element predicativ suplimentar;
4. atribut: a) substantival: în cazul N. (falsa apozitie);⁴¹ genitival; în cazul D.; în cazul A. (prepozițional); b) pronominal: aceleași subspecii; c) adjectival; d) verbal; e) adverbial;
5. complement: a) direct; b) indirect; c) de agent;
6. circumstanțial: a) de loc; b) de timp; c) de mod etc. etc.

³⁸ Vezi *supra*, notele 13 și 19.

³⁹ Alături de aceasta, unii lingviști adaugă relația predicativă, considerată ca distinctă. Vezi în acest sens, S. Stati, *Analiza elementară a structurilor sintactice*, în S. Stati [și] Gh. Bulgar, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1971, p. 36—38.

⁴⁰ A se vedea (*supra*, nota 22) caracterul aparte al acestei funcții.

⁴¹ Vezi, în legătură cu atributul substantival în nominativ, falsa apozitie, D. D. Drașoveanu, *Gramatica limbii române, vol. al II-lea, Sintaxa, București, Editura Academiei R. P. R., 1954* [recenzie], în „Studii și cercetări lingvistice”, VII, 1956, nr. 1—2, p. 122 ș.u.; M. Mișan, *Despre apozitie și raportul apozitiv*, în „Limba română”, XII, 1963, nr. 1, p. 36—45; V. Hodis, *art. cit.*; L. P. Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, LR, XXI, 1972, nr. 5, p.452.

II în COORDONARE:

1. copulativă;
2. disjunctivă;
3. adversativă;
4. concludivă;

III. în APOZARE

1. apozitie, (termen) apozat.

Aceleași specii și subspecii funcționale caracterizează și unitățile sintactice cu care operează sintaxa frazei (propozițiile), în virtutea corespondenței dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate⁴².

5. Orice unitate sintactică din enunț poate îmbina cîte una din aceste trei tipuri de funcții. Adică, în timp ce toate funcțiile generate de un anumit tip de relație sintactică formează axe paradigmatică, cîte una din funcțiile fiecărui tip de relație se prezintă solidar, simultan — sintagmatic — caracterizînd una și aceeași unitate sintactică, ceea ce se poate vedea și din următorul tablou:

Unitatea sintactică	Funcții generate de relațiile :		
	SUBORDONARE	COORDONARE	APOZARE
Partea de propoziție ↑ paradigmatic ↓	<i>subiect</i> <i>predicat (nume predicativ),</i> <i>el. pred. supl.</i> <i>atribut (cu toate speciile)</i> <i>complement (cu toate speciile)</i> <i>circumstanțial</i> (cu speciile lui)	<i>coordonat,-ă :</i> — copulativ — disjunctiv — adversativ — concludiv	<i>apozat,-ă</i>
Propoziția ↑ paradigmatic ↓	<i>subiectivă</i> <i>predicativă</i> <i>predicativă suplimentară</i> <i>atributivă (cu (sub)speciile ei)</i> <i>completivă (cu speciile ei)</i> <i>circumstanțială (cu speciile ei)</i>	<i>coordonată :</i> — copulativă — disjunctivă — adversativă — concludivă	<i>apozitivă</i> ⁴³
	← sintagmatic →		

⁴² Vezi Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în „Studii de gramatică”, I, București, 1956, p. 147—153.

⁴³ Nu ne îndoiim că, pe măsură ce vor fi adîncite și consolidate cunoștințele noastre despre relația sintactică apozitivă, vom fi în măsură să descoperim și funcții ale acesteia diferențieri specifice. Atunci vom putea vorbi și aici de specii (sau de subspecii) funcționale, ca în cazul funcțiilor decurgînd din relațiile de coordonare și subordonare, mult mai studiate.

Înceind această dezbatere monografică, propunem următorul proiect de definiție a conceptului sintactic în discuție:

F u n c ț i a s i n t a c t i c ă este valoarea primită de o unitate (parte de propoziție sau propoziție) drept consecință a relației sintactice realizate.

ИЗ БУДУЩЕГО СЛОВАРЯ СИНТАКСИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ:

ФУНКЦИЯ

(Резюме)

После краткой критической оценки библиографии по специальности (во-первых лингвистической, но — частично — и математической и математической логики), касающейся вопроса функции (3 страницы), автор подробно рассматривает как синтаксическое понятие **ф у н к ц и и**, в себе, так и функции, получаемые синтаксическими единицами, включенными в три типа отношений: подчинения, согласования и аппозиции (аппозитивное или аппозиционное отношение). Сделаны следующие выводы:

а) отношение является причиной, а функция — эффектом;

б) каждый из этих трех типов отношений генерирует специфические синтаксические функции;

в) любая синтаксическая единица может сочетать, в определенных контекстах, по одной (и только по одной) из синтаксических функций, специфических к каждому типу отношений.

В заключении автор дает проект оригинального определения рассматриваемого синтаксического понятия:

С и н т а к с и ч е с к а я ф у н к ц и я — это значение, полученное единицей (членом предложения или предложением) в результате осуществленного синтаксического отношения (или отношений).

O ÎNCERCARE DE CLASIFICARE SINCRONICĂ A REGIONALISMELOR MAGHIARE

JÁNOS PUNTEK

1. 1. În lucrarea de față ne propunem să abordăm problema clasificării sincronice a regionalismelor, deși însăși noțiunea de regionalism ar necesita o analiză mai temeinică, cu atât mai mult cu cât interpretarea elementelor regionale prezintă unele diferențe în lingvistica românească și în cea maghiară. Noțiunea de cuvânt regional („tájszó”) a început să se contureze în lingvistica maghiară în prima parte a secolului trecut, o dată cu primele încercări de adunare a elementelor limbii populare (primul dicționar de regionalisme maghiare a apărut în 1838)¹. Aceste încercări au fost sintetizate — după cum se știe — de József Szinnyei în *Magyar Tájszótár* (Dicționar al regionalismelor maghiare, Budapesta, 1893—1901), care a însemnat nu numai sistematizarea unui imens material lingvistic, ci și formularea primelor concluzii teoretice cu privire la noțiunea în discuție, precum și prima încercare de clasificare a regionalismelor, privită însă numai sub aspectul lexicografiei (el deosebește regionalisme propriu-zise, regionalisme după formă și regionalisme după sens)². Definiția lui Szinnyei și categorisirea lui a fost acceptată în linii mari și de dialectologii din secolul nostru. În ultimele două decenii — datorită lucrărilor la *Új Magyar tájszótár* (Noul dicționar al regionalismelor maghiare) se acordă din nou o atenție deosebită elementelor lexicale ale graiurilor. Astfel au fost stabilite în mod concret caracteristicile fonetice ale regionalismelor după formă³. La noi problema a devenit actuală o dată cu includerea în planul de cercetare științifică al catedrei de limbă și literatură maghiară a elaborării unui *Dicționar al regionalismelor maghiare din R. S. R.*, temă la care lucrează un colectiv condus de prof. dr. doc. Márton Gyula⁴.

1. 2. După cum se poate constata din lucrările publicate în acest domeniu, noțiunea în discuție este folosită într-o accepțiune asemănătoare și în dialectologia românească. Ne referim în primul rând la Macheta Dicționarului graiurilor limbii române și la glosarele regio-

¹ *Magyar Tájszótár*, kiadta a Magyar Tudós Társaság, 1838.

² *Magyar Tájszótár*, red. de Szinnyei József, Budapest, 1893—1901, vol. I—II, p. III—IV.

³ Cele mai importante studii publicate în această privință: B. Lőrinczy Éva, *Az új magyar tájszótár*, în „Magyar Nyelvjárások”, I, p. 156—64; P. Hidvégi Andrea, *Az Új Magyar Tájszótár gyűjtési utasítása*, idem, V, p. 167—72; B. Lőrinczy Éva, *Az Új Magyar Tájszótár*, în „Magyar Nyelv”, LIX, p. 125—43; Balogh Lajos, *A tájszó fogalma (Jelentés és hangalak szerepe tájszavaink elkülönítésében)*, comunicare prezentată la cel de al II-lea Congres Internațional al Lingviștilor Maghiari, dedicat semanticii și stilisticii, Szeged, 22—26 august 1972.

⁴ Cf. Márton Gyula, *A romániai magyar nyelvjáráskutatás múltja és mai állása*, în „Korunk Evkönyv 1973”, p. 167—92.

nale, destul de numeroase, publicate în ultimul timp⁵. Un plus față de limba maghiară este lărgirea sferei noțiunii datorită regionalismelor după forma gramaticală. Se poate constata atît în literatura de specialitate maghiară, cit și în cea românească o neconcordanță între tratarea teoretică a acestor probleme și între lucrările concrete de elaborare a unor glosare sau dicționare de regionalisme. În cele ce urmează noi nu ne angajăm să abordăm probleme de lexicologie și lexicografie românească. Ne vom permite, totuși, să amintim și regionalisme românești, dar numai ca exemple analoge celor maghiare în discuție.

2. 1. Se pare justificată părerea că trăsătura cea mai caracteristică a unui element lexical dialectal este folosirea lui numai într-o anumită arie dialectică. Nu se poate deci califica drept regionalism un cuvînt numai pe considerentul că lipsește din limba comună. Dacă nu putem delimita, cel puțin în linii mari, aria lui de răspîndire, atunci poate fi considerat mai degrabă termen *popular* („népnyelvi”), semnificația acestuia fiind strict socială⁶. Granița dintre aceste două categorii este destul de greu de stabilit, deoarece unele elemente lexicale răspîndite în mai multe dialecte pot ajunge pe plan regional (sau provincial) și în limba comună. Găsim perechi de cuvinte chiar și în limba literară care nu sînt la fel de preferate pe toată aria lingvistică. De ex. *felhő* — *felleg* 'nor', *krumpli* — *burgonya* 'cartof' *talál* — *lel* 'a găsi'; sau *sudoare* — *nădușeală*, *coadă* — *costiță*, *burtă* — *pîntece*⁸; etc. Nu avem intenția să intrăm în detaliile terminologiei românești, dar credem că situația amintită se reflectă și în opoziția *regional/provincial*, acesta din urmă avînd o sferă mai largă.

2. 1. 1. Trebuie avut apoi în vedere faptul că foarte multe dintre regionalisme sînt relevante și din punctul de vedere al diferitelor îndeletniciri și meserii populare. În stabilirea principiilor de elaborare pentru *Új Magyar Tájszótár*, de exemplu, a fost destul de greu de precizat măsura în care terminologia populară să fie inclusă în dicționar. Concluzia la care s-a ajuns poate fi acceptată și din punct de vedere teoretic, fiindcă terminologia îndeletnicirilor tradiționale poate fi localizată întocmai ca și celelalte regionalisme, deci poate fi inclusă în dicționar, dar terminologia micilor meserii prezintă mai mult diferențe sociale decît teritoriale⁹.

⁵ *Materiale și cercetări dialectale*, red. R. Todoran și V. Breban, I, 1960; *Lexic regional I—II*, red. Gh. Bulgăr, L. Mareș, București, 1960—1967; Arvinte, V., Ursu, D., Bordeianu, M., *Glosar regional*, 1961; Udrescu, D., *Glosar regional Argeș*, București, 1967; *Glosar dialectal Oltenia*, red. B. Cazacu, București, 1967.

⁶ Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 88; Kovalovszky Miklós, *Nyelvi elemek stílárís értéke a szótárakban*, în „Szótártani Tanulmányok”, Budapesta, 1966, p. 135—136; Magdalena Vulpe, *Fapt dialectal și fapt popular*, SCL, XVIII, nr. 4, p. 370—2.

⁷ Kálmán Béla, *Nyelvjársaink*, Budapesta, 1966, p. 61.

⁸ Exemplele au fost citate din *Micul Atlas Lingvistic Român*, de V. Breban și I. Stan în studiul: *Raporturi lexicale între limba literară și graiurile regionale*, CL, II, p. 183—4.

⁹ B. Lőrinczy Éva, *Az Új Magyar Tájszótár*, în „Magyar Nyelv”, LIX, p. 134—6.

2. 2. Atît în lingvistica maghiară, cît și în lingvistica românească mulți dintre cercetători au manifestat un interes deosebit față de variantele fonetice, pentru a specifica cît mai exact care dintre ele sînt și care nu sînt regionalisme¹⁰. Nu a fost atît de atent analizată problema sensului special pe baza căruia unele elemente lexicale din limba comună pot fi considerate regionalisme. Trecerea de la un sens la altul nu este atît de categorică încît să putem afirma cu siguranță că un anumit sens, „special” în aparență, este și regional. Abateră de la sensul de bază poate fi ocazională, individuală. Un element lexical poate fi considerat regionalism după sens numai dacă sensul special este caracteristic pentru graiul respectiv, are deci cu siguranță o oarecare valoare socială. Aceasta nu se poate însă constata decît pe baza unui anumit context concludent. Pentru a dovedi că problema aceasta există vom da cîteva exemple în care diferența de sens pare a nu fi destul de convingătoare. Trebuie să precizăm că asemenea exemple pot fi citate din majoritatea glosarelor dialectale, cele care vor fi amintite aici au fost alese la întîmplare. Într-un glosar apărut în *Magyar Nyelvjárások* (vol. VIII, p. 176) găsim cuvinte ca *akkurátus* 'punctual', *alsó* 'valet', *bunfordi* 'ursuz' exact cu sensul din *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára* (Dicționarul explicativ al limbii maghiare) formulat doar cu alte cuvinte; într-un glosar din *Materiale și cercetări dialectale* avem regionalisme ca: *afurisit* 'neastîmpărat, blestemat' (p. 156) — DLRM: idem, *chip* 'fotografie, poză, imagine' (p. 164) — DLRM: 'imaginea unei persoane sau a unui obiect, redată prin desen, pictură, sculptură etc.', *chiuitură* 'strigătură la horă' — DLRM: idem¹¹.

3. Prima clasificare sincronică a regionalismelor maghiare se datorește, după cum am amintit, lui József Szinnye. În introducerea la *Magyar Tájszótár* găsim exemple care dovedesc că regionalismele sînt de trei feluri: propriu-zise, după formă și după sens. Dar analizînd mai îndeaproape lexicul dialectal ne putem convinge că avem regionalisme care nu pot fi incluse perfect în nici una din aceste categorii și sînt altele care pot fi calificate în două feluri. Cuvîntul *borozda* cu sensul 'răzor' din ținutul Călatei¹², de exemplu, este regionalism și după formă și după sens (corespondentul din limba comună fiind *barázda* 'brăzdă'), ca și *moșină* de la Vlcele cu sensul de 'chibrit'. Dar sînt și alte probleme. Intră în aceeași categorie cuvinte ca *csábé* 'cînepă semănată între porumbi, aldan' și *bojóka* 'cartof', în categoria regionalismelor propriu-zise (ca de ex. *avînza* 'avansa' și *arină* 'nisip fin care se pune în var, cînd se spoiesc casele, sau se întrebuițează la curățitul obiectelor de metal'), cu toate că există o diferență esențială între ele: no-

¹⁰ Vezi îndeosebi: P. Hídvégi Andrea, *loc. cit.*; Lidia Sfirlea, *Variantele cuvintelor în Dicționarul limbii române*, LR, XIII, p. 316—330.

¹¹ Un exemplu contrar este amintit de V. Breban și I. Stan, *op. cit.*, p. 186.

¹² Exemplele din limba maghiară vor fi luate, în continuare, din lucrarea lui Gálffy Mózes și Márton Gyula: *Tájszók Kalotaszegről és környékéről (Glosar dialectical din regiunea Izvorul Crișului Repede și împrejurimi)* în „Studii de lexicologie”. Cluj, 1965, p. 5—156; iar cele românești din monografia lui R. Todoran, *Graiul din Vlcele (raionul Turda)*, în „Materiale și cercetări dialectale I.”.

țiunea denumită de cuvântul *csábé* sau *arină* este alit de specifică unei colectivități, încît explicarea ei necesită neapărat — după cum se poate constata — o descriere etnografică.

3. 1. Este deci, credem, justificată intenția noastră de a aduce noi contribuții la clasificarea sincronică a regionalismelor maghiare pe baza rezultatelor mai recente din domeniul lexicologiei și semanticii. Pentru aceasta vom analiza prima dată separat aspectul fonetic, aspectul semantic și cel funcțional al regionalismelor. Delimitarea acestor aspecte se face nu din considerente teoretice, ci metodice, fiindcă pe baza categoriilor stabilite în urma analizei se va putea contura o clasificare care pleacă de la cea de pînă acum, dar este mai detaliată și oglindește mai fidel — după părerea noastră — realitatea lingvistică.

4. 1. Analizînd aspectul fonetic al regionalismelor se pot distinge trei categorii.

4. 1. 1. Cele mai surprinzătoare sînt acele lexeme dialectale a căror formă fonetică nu este cunoscută în limba comună (X). La Szinyeyei acestea constituie o grupă separată: cea a regionalismelor propriu-zise. În lucrări lexicografice românești sînt amintite în general ca „elemente neînregistrate în alte lucrări lexicografice”¹³, sau „cuvinte care sînt neatestate în dicționare”¹⁴. De ex. *csábé*¹⁵, *cibóka* 'veveriță'; *avínza*, etc. Pe lingă lexeme fără motivare, aici se includ și regionalisme cu structură morfoloică relativ motivată¹⁶. De ex. *ádámalmája* 'mărul lui Adam', *agleján* 'tată bătrînă'; *astupuş* 'dop (de plută, de cauciuc, de sticlă etc.)', *dosoi* 'un fel de cearșaf de cînepă din doi lați, de formă pătrată, cu care se duce în spate iarba, pleava, paiele', *muélturá* 'mîncare pentru pui făcută din făină de porumb muiată în apă' etc.

4. 1. 2. Variantele fonetice ale unor cuvinte din limba comună (A') constituie o grupă aparte în cadrul regionalismelor. Trebuie subliniat în primul rînd faptul că nu toate variantele se încadrează în sfera noțiunii de cuvînt regional, ci numai acelea în care „schimbările fonetice sporadice produc forme diferite de cele din limba comună” și în care „deși s-a petrecut o schimbare fonetică cu caracter de tendință, aceasta nu este generală în graiul respectiv” (P. Hidvégi Andrea: *Magyar Nyelvjárások*, V, p. 167—8)¹⁷. Este surprinzător, dar ușor de explicat faptul că definiția acestei categorii sincronice cuprinde — atît în literatura de specialitate maghiară, cît și în cea românească — referiri la diacronia graiului respectiv. Sintem de părere că această inconsecvență poate și trebuie înlăturată prin folosirea terminologiei fonologice. În acest sens: 1. variantele lexicale legate de realizările

¹³ B. Cazacu, Prefață la *Glosar dialectal Oltenia*, p. V.

¹⁴ R. Todoran, *Materiale și cercetări dialectale I*, p. 16.

¹⁵ Nu vom repeta definiția exemplurilor care au fost amintite deja; în paranteză vor fi date corespondentele din limba comună.

¹⁶ Cf. Paul Miclău, *Le signe linguistique*, Paris, 1970, p. 91—92.

¹⁷ Formularea este foarte asemănătoare în Macheta *Dicționarului graiurilor limbii române*, p. 2: sînt considerate regionalisme variantele care „prezintă o evoluție fonetică neobișnuită, accidentală”, fiind excluse însă „variantele rezultate în urma unei evoluții fonetice caracteristice unui anumit grai”.

fonetice ale fonemelor nu pot fi considerate — cel puțin în limba maghiară — regionalisme; 2. ne interesează însă și din punct de vedere lexicologic variantele care se deosebesc prin structura lor fonologică, adică prin frecvența sau combinația specifică a fonemelor. Din punct de vedere teoretic s-ar putea considera suficiente aceste două criterii, care însă ar lărgi prea mult sfera noțiunii față de posibilitățile de înregistrare ale lexicografiei. Din acest motiv se poate accepta încă un criteriu în plus, și anume: dacă frecvența mai mare a unui fonem este caracteristică pentru graiul respectiv atunci variantele lexicale în care este prezent acest fenomen fonetic nu pot fi considerate regionalisme. Pentru regionalismele după formă este deci caracteristic că se deosebesc de forma din limba comună prin structura lor fonologică, dar această deosebire manifestată prin frecvența sau combinația fonemelor nu cuprinde toate cazurile posibile din graiul respectiv, nici măcar majoritatea lor. De ex. *bajucc* (— *bajusz* 'mustață'), *bekes* (— *bekes* 'scurtă' *borzafa* (— *bodzafa* 'soc'); *adoga* (— *adăuga*), *acupat* (— *ocupat*) etc. În cazul limbii române acestor forme fonetice li se mai adaugă și cuvintele accentuate altfel decât în limba comună, precum și variantele morfologice (diferențe de gen la substantiv sau de conjugare la verb), dar numai cazurile care interesează direct și lexicologia¹⁸.

4. 1. 3. O mare parte din regionalisme corespunde din punct de vedere fonetic elementelor lexicale din limba comună ($A - A$), acestea fiind considerate regionale nu după formă, ci după sens.

4. 2. Cuvintele pot fi clasificate ca regionalisme și pe baza sensului lor, datorită faptului că în sfera semantică restricțiile teritoriale sînt tot atît de frecvente ca și în forma fonetică¹⁹. Se pot distinge următoarele categorii:

4. 2. 1. Sensul unor regionalisme nu este îndeobște cunoscut, fiindcă exprimă noțiuni existente numai într-o anumită parte a ariei lingvistice (x). Această categorie de cuvinte joacă un rol special în limbă, pentru analiza lor funcțională vom reveni în subcapitolul următor.

4. 2. 2. Avem unități lexicale în cazul cărora unei anumite forme fonetice i se asociază un sens deosebit de cel din limba comună $A(a) \rightarrow B(b)$. Acestea au fost denumite pînă în prezent regionalisme după sens. De ex. *ajak* 'bărbie' (\leftarrow 'buză'), *ajándik* 'zestre' (\leftarrow 'dar'); *arătă* 'reclama' etc.

4. 2. 3. Amintim în sfîrșit și cuvintele ale căror sens corespunde celui din limba comună ($a - a$), deci sînt calificate regionalisme nu datorită sensului, ci din cauza formei (v. exemplele de la punctul 4. 1. 2.).

4. 3. Analiza și clasificarea fonetică a regionalismelor a fost neglijată pînă în prezent. La cel de al II-lea Congres al lingviștilor maghiari problema a fost ridicată de scriitorul Illyés Gyula, care a arătat că folosirea unor regionalisme în limba literară este inevitabilă, fiindcă

¹⁸ Cf. B. Cazacu, *loc. cit.*

¹⁹ Cf. Károly Sándor, *Általános és magyar jelentéstan*, Budapesta 1970, p. 93—94.

denumesc noțiuni care nu sînt cunoscute de toți vorbitorii²⁰. În cercetarea împrumuturilor lexicale punctul de vedere funcțional stă în atenția cercetătorilor. Ne putem referi în acest sens la monografia lui Márton Gyula *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* (Împrumuturile lexicale românești în graiul ceangău din Moldova, București, 1972), precum și la lucrarea lui Szabó Zoltán *Studiul funcțional al împrumuturilor de origine românească ale limbii maghiare literare vechi* (SCL, XIX, p. 553—559). Noi nu ne propunem în momentul de față o analiză minuțioasă a problemei, ne vom mulțumi cu delimitarea a două categorii în cadrul cuvintelor regionale.

4. 3. 1. 1. Din punct de vedere funcțional unele regionalisme se caracterizează prin faptul că noțiunile desemnate de ele sînt specifice unui anumit ținut. Aceasta nu înseamnă, desigur, că noțiunea respectivă se limitează la un singur grai sau că izoglozele regionalismelor ar semnala și aria de răspîndire a noțiunii (devierile se pot constata din hărțile atlaselor lingvistice și ale celor etnografice). În foarte multe cazuri noțiunea necesită o amplă definiție din cauza segmentării diferite a cîmpului noțional, față de limba comună (cf. „Nyelv— és Irodalomtudományi Közlemények“, XVI, 1972, nr. 2, p. 236). De ex. *ászokja* 'cele două lemne de la marginea vetrei, pe care se face focul', *csábé*; *mîță* 'cîrlig cu trei sau patru brațe, îndoite la vîrf, uneori improvizat dintr-o iurcă uzată, prin îndoirea coarnelor într-o parte și alta, cu care se scoate găleata din fîntină', *pălătar* 'dungă de muruială, lată de aproximativ o palmă, care se trage în partea de jos a pereților' etc. După cum se poate vedea și din aceste exemple, noțiunea este desemnată în grai printr-un singur lexem, iar în limba comună printr-o perifrază în forma unei definiții, care precizează pentru vorbitorul limbii comune noțiunea necunoscută de el.

4. 3. 1. 2. De aceste regionalisme cu funcție denotativă pot fi delimitate cuvintele care exprimă o noțiune cunoscută pentru majoritatea vorbitorilor limbii comune și exprimate și de ei printr-o singură unitate lexicologică.

4. 3. 2. Delimitarea acestor două categorii are și implicații metodologice. În anchetarea materialului lexicologic trebuie avut în vedere faptul că regionalismele care desemnează noțiuni speciale, nu pot fi cuprinse toate în chestionar nici chiar pe baza unor ample cunoștințe etnografice, deoarece o bună parte a tezaurului de noțiuni nu este încă cunoscută și inventariată. Scopul principal al adunării materialului prin observare pasivă este tocmai acela de a dezvălui, a depista aceste elemente necunoscute încă. În cursul prelucrării se poate observa că definițiile sînt, de asemenea, de două feluri: o parte din regionalisme pot fi explicate prin corespondentul din limba comună, celelalte necesită o descriere perifrastică, o descriere amplă a obiectului, dacă nu și ilustrație.

²⁰ Apărut în „A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, IV, p. 471—472.

4. 3. 3. Înrădăcinarea unor regionalisme în lexicul limbii comune se explică diferit în cazul acestor două categorii. Unele pot ajunge să fie folosite de majoritatea vorbitorilor ori datorită faptului că devine cunoscută noțiunea respectivă, ori în urma unei schimbări semantice; celelalte, care îmbogățesc sfera sinonimelor din limba literară, pot fi acceptate datorită valorii lor stilistice deosebite: exprimarea unei nuanțe de sens noțional sau afectiv, emoțional²¹.

4. 3. 4. Este interesant faptul că o definiție a regionalismelor românești, formulată de V. Breban și I. Stan²², exclude din sfera noțiunii tocmai această categorie a elementelor lexicale cu funcție denotativă („unici pentru anumite noțiuni”). Am subliniat anterior că „gradul de cunoaștere și de întrebuințare a unui cuvânt de către vorbitorii unei limbi literare”²³ nu constituie nici pentru noi criteriu de delimitare a regionalismelor, considerăm însă discutabilă formularea că „indiferent de sfera lor de circulație... ei trebuie puși alături de termeni tehnici din oricare domeniu de activitate”²⁴, deoarece folosirea pe o arie restrânsă a limbii a unor elemente lexicale este cel mai obiectiv și cel mai important criteriu în definiția noțiunii de regionalism, indiferent dacă are sau nu are sinonim în limba literară. Deci, după părerea noastră, acele elemente din categoria termenilor unici pentru anumite noțiuni care sînt folosite numai într-o anumită arie lingvistică sînt regionalisme, indiferent dacă fac parte sau nu din terminologia tehnică populară. Celelalte, care nu pot fi localizate, pot fi calificate ori ca elemente populare, ori ca termeni tehnici populari, care nu prezintă diferențieri teritoriale. Faptul că regionalismele cu funcție denotativă nu au corespondent sinonim în limba literară nu înseamnă că lipsește opoziția, ci dimpotrivă această opoziție devine mai pregnantă între termenul regional și între *lipsa* corespondentului în limba literară, sau prin existența unui corespondent sinonim într-un alt grai. Este semnificativ că chiar autorii studiului citat admit excepții, spunînd într-o notă că unii dintre acești termeni vor fi totuși înregistrați în dicționarul de regionalisme. Lipsește însă precizarea: care anume dintre ei²⁵. Prefețele glosarelor de regionalisme publicate, precum și materialul lexicologic prelucrat denotă foarte evident că nu se poate renunța la prezentarea celor mai interesante elemente lexicale regionale pe considerentul că nu au echivalent sinonim în limba literară.

5. În urma analizelor precedente putem ajunge la schițarea unor categorii complexe de cuvinte regionale. Ne vom baza pe clasificarea lui Szinnyei, pe care însă o vom completa cu subcategoriile ce rezultă din constatările făcute mai sus.

²¹ Cf. Ruzsiczky Éva, *Irodalmi nyelvi szókincsünk a nyelvújítás korában (Kazinczy tájszóhasználatát alapján)*, Budapesta, 1963, p. 396; Szabó Zoltán, *op. cit.*, p. 557.

²² Cf. studiul citat la nota 8.

²³ *Idem*, p. 185.

²⁴ *Idem*, *loc. cit.*

²⁵ *Idem*, nota 16 de la p. 185.

5. 1 1. *Regionalisme propriu-zise*. Aceste unități lexicale sînt cunoscute numai în anumite părți ale ariei lingvistice.

5. 1. 1. 1. *Regionalisme propriu-zise cu funcție denotativă de tip X(x)*. Cuvintele regionale care aparțin acestei subcategorii sînt poate cele mai surprinzătoare, fiindcă vorbitorului limbii comune nu îi este cunoscută nici forma fonetică a cuvîntului, nici noțiunea desemnată de el. De ex. *ászokía, csábé; arac* 'șanțuleț făcut cu mîna, cu un băț sau cu sapa, de-a lungul căruia se seamănă morcovi, pătrunjel etc'.

5. 1. 1. 2. *Regionalisme propriu-zise cu valoare sinonimică de tip X(a)*. Cuvîntul regional, necunoscut ca formă fonetică pentru toți vorbitorii, are corespondent și în limba comună. Aceste elemente lexicale îmbogățesc sistemul onomasiologic al limbii. De ex. *abriszkál* 'mîncă', *ájer* 'aer', *agleján; arşáu* 'valet', *asinta* 'a recruta', *astupuş*, etc.

5. 1. 2. *Regionalisme după formă*. Unitățile lexicologice din această categorie sînt variante fonetice ale unor corespondente din limba comună.

5. 1. 2. 1. *Regionalisme după formă cu funcție denotativă de tip A'(x)*. O noțiune specială este exprimată printr-o variantă regională a unui cuvînt cunoscut. De ex. *bévögyel* 'strînge, acoperă virful unui stog de griu' (— *bevölgyel* 'a face o adîncitură în ceva'), *bőjegzőü* 'ștampilă pusă pe animale ca semn de recunoaștere' (— *bélyegző* 'ștampilă'); *firtái* '(despre om și despre animale) a merge încet, mișcîndu-se greoi din cauza bătrîneții sau a bolii; a se învîrți de colo pînă colo încet și fără spor la lucru' (— *forfái* 'a forfoti' — DLRM), *pälätar* (— *päretariu* — DLRM), etc.

5. 1. 2. 2. *Regionalisme după formă cu sens divizat sau separat de tip A'(b)*. Nici sensul, nici forma cuvîntului nu corespund variantei din limba comună. De ex. *borozda* 'răzor' (— *barázda* 'brazdă'), *csüpü* 'tufiș' (— *csepü* 'cîlți'); *moşină* 'chibrit' etc. Aceste două subcategorii sînt, după cum se poate observa, intermediare între regionalismele după formă și între cele după sens.

5. 1. 2. 3. *Regionalisme după formă ca simple variante fonetice de tip A'(a)*. Variantei fonetice se asociază sensul obișnuit din limba comună. De ex. *acskóu* 'pungă' (— *zacskó* 'idem'), *bajucc; acupat, adoga* etc.

5. 1. 3. *Regionalisme după sens*. Cuvintele din această categorie sînt cunoscute și în limba comună, dar sensurile asociate de ele în anumite graiuri nu sînt cele obișnuite.

5. 1. 3. 1. *Regionalisme după sens cu funcție denotativă de tip A(x)*. Cuvîntul cunoscut și în limba comună desemnează o noțiune specială. De ex. *apró* 'grămadă mică de fîn, cînd se usucă; porșor' (— *apró* 'mărunt'), *baba* 'cui de lemn de la capetele vîrtelniței, care ține firul; fofeză' (*baba* 'păpușă'); *bici* 'evaluarea și despăgubirea în bani a pagubei pe care o vită străină o face în semănăturile sau iarba cuiva', etc.

5. 1. 3. 2. Regionalisme după sens cu valoare poli-semantică sau omonimică de tip $A(b)$. Sensul acestor lexeme este neobișnuit fiindcă în limba comună este asociat cu un alt cuvânt sau se încadrează în microstructura semantică a altui cuvânt. De ex. *ajak* 'bărbie' (— *ajak* 'buză'), *búsul* 'a se îmbufna' (— *búsul* 'a se necăji'); *arăta* 'a reclama', *mărturie* 'tirg săptămânal de vite' etc.

5. 2. Revenind la problema delimitării noțiunii de regionalism, cazurile discutabile pot fi reduse, pe baza acestei clasificări, la sub-categoriile de tip $A'(a)$ și $A(b)$ (vezi fig. 1.) Trăsăturile fonetice caracteristice pentru $A'(a)$ în dialectologia română se pot stabili pe baza atlaselor și monografiilor (accentuăm importanța din acest punct de vedere a atlaselor pe regiuni), iar în lingvistica maghiară tot prin utilizarea materialului din *A Magyar Nyelvjárások Atlasza* (Atlasul graiurilor maghiare) și din celelalte atlase publicate sau în curs de elaborare²⁶. Deosebirile semantice ($A(b)$) vor putea fi stabilite mai precis prin analiza semantică mai aprofundată a lexicului dialectal, dar va trebui acordată o atenție deosebită înregistrărilor de texte, contextului în general.

5. 3. Clasificarea schițată anterior ne dă posibilitatea — mai ales prin delimitarea celor două categorii după funcție — să stabilim locul terminologiei populare în cadrul lexicului regional. O parte din terminologie prezintă doar diferențe, stratificare socială (acestea nu sînt regionalisme), dar avem elemente destul de numeroase care pot fi incluse și în noțiunea de regionalism. Raportul cantitativ al acestor două categorii diferă de la o ocupație la alta și depinde în primul rînd de următorii factori: tradiția îndeletnicirii respective, extinderea ei teritorială și perspectiva de dezvoltare (este sortită uitării sau se va asimila într-o ramură a industriei). Terminologia cu caracter regional se încadrează, în general, în subcategoriile de tip $X(x)$, $A'(x)$ și $A(x)$, deoarece denumesc noțiuni specifice unei preocupări.

6. Credem că această clasificare poate fi aplicată pentru unitățile lexicale, în general, deci nu numai limitat la cuvînt, fiindcă toate lexemele pot fi caracterizate asemănător pe baza criteriilor amintite aici. Dar analizele ulterioare vor putea stabili și alte diferențe în cadrul unor categorii, semnalate doar aici: astfel, pe baza gradului și forme de motivare, după forma fonetică și forma gramaticală sau

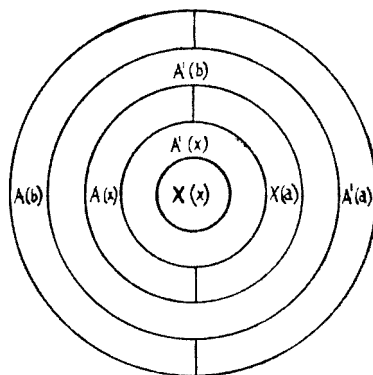

Fig. 1. Sfera noțiunii de regionalism.

²⁶ Din acest punct de vedere este importantă pentru dialectologia maghiară monografia lui Imre Samu, *A mai magyar nyelvjárások rendszere*, Budapesta, 1971.

avînd în vedere încadrarea unor sensuri în diferite cîmpuri semantice etc. Denumirea subcategoriilor reprezentate aici prin simboluri este numai o problemă de terminologie.

ON THE SYNCHRONIC CLASSIFICATION OF HUNGARIAN DIALECT WORDS

(S u m m a r y)

In the literature there are several different opinions regarding the concept of dialect word. However, the problem of classification of dialect words has been studied only by József Szinnyei at the end of the XIXth century.

Relying on the phonetical, semantical and functional study of Hungarian dialect words, the following three types of dialect words are distinguished by the author: (1) *Dialect word proper* — including lexicological units which are unknown in standard language. These are indicating either an unknown notion (s. f. the type X (x)) or a known notion (c. f. the type X (a)) for the speakers of standard languages.

(2) *Dialect word according to form*. In this category three types are distinguished: a) the meaning of the first category indicates a known notion only for a part of speakers (c. f. the type A' (x)); b) the meaning of the second category differs from that of its variant in standard Hungarian (c. f. the type A' (b)); c) the meaning of the third category corresponds to its variant in standard Hungarian (c. f. the type A' (a)).

3) *Dialect word according to meaning*. Sometimes its meaning belongs to the micro-structure of other word in the standard language (c. f. the type A (b)). Other times this meaning is not generally known, the spreading of the notion being limited (c. f. the type A (x)).

TRANSPUNERE NOMINALĂ ȘI RAPORTURI ATRIBUTIVE

A. KALIK, R. BACONSKY

Studiul istoric al procedeelelor stilistice oferă posibilitatea reperării și descrierii unor valori expresive perene, nealterate de încercările timpului, și care se înscriu ca permanente ale patrimoniului limbajului artistic. Pentru a stabili factorii care determină și explică durabilitatea unui fenomen expresiv, considerăm necesară urmărirea evoluției sale diacronice, deopotrivă în planul referințelor lingvistice și extralingvistice (psihologic și estetic). Raportarea sa constantă la *caracterul de sistem* al procedeelelor stilistice, asupra căreia, după părerea noastră, nu se insistă încă îndeajuns, constituie de asemenea un criteriu esențial al procesului de analiză, susceptibil să definească un anume efect cît și eventualele mutații ce se produc în configurația sa internă.

Stilul nominal este unul dintre acele procedee stilistice ale cărui elemente componente dezvăluie o armonie desăvîrșită între gîndirea poetică și expresia lingvistică. Efectele stilistice pe care el le implică nu sînt nicidecum rezultatul unei abateri de la norma gramaticală, ci dimpotrivă, apar ca o realizare a acelei prime reguli de transpunere enunțată încă de A. Sechehaye: „toute idée, quelle que soit sa catégorie naturelle au point de vue logique, peut être ramenée à la catégorie de l'entité”¹ și care, în termeni de sintaxă transformațională, poartă de altminteri numele de „nominalizare”² (cu toate că termenii de *transpunere* și *transformare* nu corespund aceluiași mecanism lingvistic: *transpunerea* se referă la un singur cuvînt, în timp ce *transformarea* presupune schimbarea raporturilor sintactice dintre elementele sintagmei și ale propoziției). Prin stilul nominal înțelegem deci, în primul rînd, o serie de structuri³ care iau naștere ca urmare a transpunerii nominale și la care se adaugă, în mod firesc metonimia și metafora. Deosebim astfel mai multe procedee:

A) transpunerea verbului în substantiv, pe care am putea-o denumi *entitetizarea acțiunii*: „... un silence étrange planait sur le remuement muet de l'entracte” (Goncourt); „... le bas de soutane traînait déjà et se perdaît dans le bleuissement montant du pavé” (Goncourt); *un ruisselement d'eau lointaine, un remuement léger de feuilles*” (Zola); „... ils faisaient une tache noire sur le miroitement de l'asphalte” (Sartre); „l'ivresse orqueilleuse du renoncement”, „écharpe de neige, ce pâlisement des choses avant l'orage” (Saint-Exupéry); „... vous devinez à cette luisance d'aluminium que c'était un camion de pétrole” (M. Butor); „Le chuintement de la locomotive arrivait jusqu'à eux”

¹ A. Sechehaye, *Essai de la structure logique de la phrase*, Ed. Champion, Paris, 1926, p. 103. Același fenomen poartă numele de «translation» la L. Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale*.

² v. J. Dubois, *Grammaire transformationnelle et morphologie* în „Le français moderne”, nr. 2, 1965 și J. Dubois et Fr. Dubois-Chaslier, *Éléments de linguistique française*. Syntaxe. Larousse, Paris, 1970, col. *Langue et Langages*.

³ v. Alf Lombard, *Les constructions nominales dans le français moderne*, Uppsala, 1930.

(Camus); „une espèce de *tournoiement* général s'emparait de cette pièce" (J. Green); „*l'effrénésie* de toutes les rancoeurs" (Céline, construcția fiind folosită în absența verbului **effréner*); „à travers le *flonconnement* de la neige" (H. Bosco) și exemplele se pot multiplica. De altfel acest procedeu devine uneori o constantă a stilului: „le fleuve disparaissait sous le *fourmillement* de ces nappes intarissables", „un *écroulement* insensible de l'être", le fleuve entier, puissante ruée de ténèbres", „*l'écoulement* mystérieux de l'éther", etc. (H. Bosco, *Mali-croix*)⁴.

Efectul obținut prin transformarea verbelor în substantive este unul pictural. Acțiunile nu se mai desfășoară în timp; ele dobîndesc un caracter concret, vizual, par a fi rodul unei filmări „au ralenti". Transpunerea substantivală a verbelor la plural, frecvent întîlnită la unii scriitori, reintroduce viziunea cinetică, sporind totodată efectul plastic al descrierilor: „...rapides envolements de ces cils", „des bondissements bruyants du marteau" (Goncourt);

B) prezentarea analitică și concretă a acțiunii prin descompunerea verbului în două elemente: unul, simplu indicator al categoriilor gramaticale; celălalt, deținător al informației de ordin semantic: „il eut un cri", „il eut un soupîr", „il y eut quelques larmes qui finirent par un sourire dans les baisers" (A. France). Acest procedeu se relevă ca deosebit de eficient în descrierea mulțimii: acțiunea se depersonifică, ea este doar sugerată, verbul fiind, în astfel de cazuri, însoțit de un subiect impersonal (subiect aparent): „Il y eut un grande débandade d'hommes et de chevaux" (Zola), „Aussitôt ce fut l'invasion du pays tout entier" (Jacques Bainville); „Ce fut une course éperdue à travers le bois..." sau „C'était... la diabolique poursuite des troupes françaises" (Zola);

C) *entitetizarea însușirilor*: a) transpunerea calității în entitate prin substantivizarea adjectivului: „le luisant des feuilles", „le brillant des fleurs" (Goncourt); „les fenêtres et les portes béantes sur le vide des pièces déménagées" (Zola); „le vague de mon âme" (A. France); „l'absurde et le désordre de ce voyage" (Saint-Exupéry);

b) transpunerea calității în entitate prin întrebuintarea substantivului abstract ca determinant: „un être de *bonté* et de *souffrance*" (Proust); „cette terre d'*agrément* et d'*accomodement*" (Giraudoux);

c) transpunerea calității în entitate prin întrebuintarea substantivului abstract ca determinant, dar totodată purtător al însușirii: „se glisser dans la *mollesse* du lit" (Zola); „...le vert tendre / où vient s'ébattre et s'étendre / *l'agilité* des poulains" (Verlaine); „sur la *stupidité* touchante et vénérable de son visage on voyait glisser..." (A. France); „les quartiers où finissait de s'étendre *l'incendie* des fenêtres" (Fréville); „Sa chevelure faisait une grande tache sombre et luisante sur la *blancheur* de l'oreiller" (J. Green);

D) propoziții nominale: „J'avais peur, coulée d'abord de pierre noire, poids du corps, immobilité; bientôt crainte, rapetissement,

⁴ Sublinierile operate în texte ne aparțin.

attente, alarme" (Bosco); „Il entend leurs rires, de doux gloussements, des roucoulements de colombe, une caresse, un encouragement, un remerciement..." (N. Sarraute).

Desigur, procedeul de nominalizare este cu atât mai eficace din punct de vedere stilistic cu cât relația metaforică sau metonimică este mai evidentă.

Ca un fenomen recurent — sistematizat și formalizat într-un ansamblu de elemente structurate — stilul nominal apare la scriitorii impresionisti. Este însă un fapt recunoscut că el constituie o componentă esențială a limbii literare franceze din veacul al XIX-lea, depășind cadrul strict al vreunei sau altei creații individuale, sau chiar pe cel al unei școli literare⁵. Datorită incontestabilei sale forțe evocatoare, procedeul stilistic amintit revine frecvent și în scrisul contemporan. El corespunde unei optici artistice specifice, avînd ca punct de plecare impresia sensorială. Dar dacă unele dintre aceste construcții par să se cantoneze în această primă fază a percepțiilor sensoriale, altele, supuse unui proces de gândire analitică, se convertesc în metafore, acționînd în primul rînd asupra imaginației și facultății asociative a cititorului, mobilizîndu-l deci și pe un plan spiritual. Astfel, atunci cînd Julien Green notează: „... le silence s'établit avec la soudaineté d'un rideau qui tombe", imaginea vie impusă de viziunea concretă a „cortinei ce cade" este rezultanta unui proces de gândire, care, prin abstractizare, determină distrugerea relațiilor obiective între cuvînt și realitatea pe care acesta o denumește, și totodată, stabilirea unor relații noi: o „cortină ce cade" „brusc" presupune un moment de tăcere într-o sală de spectacole. Calificativul verbal (*tombe soudainement*) este transferat asupra substantivului (*la soudaineté d'un rideau*), transfer nejustificat logic. Expresia este însă sugestivă: ea își atinge scopul nu numai datorită acestei translații care tulbură izotopia textului, creînd o incompatibilitate logică între „signifiés", ci și prin faptul că gândirea și imaginația cititorului deslușesc elementul comun al termenilor logic incompatibili. Acest liant este «silence», care presupune o imagine asociată (tăcerea ce cuprinde sala odată cu coborîrea cortinei).

De asemenea, în textul sartrian: „... la ville dans l'engourdissement têtue d'un après-midi d'été", reacția afectivă a receptorului este supusă unui dublu mecanism: contradicția în plan logic a adjectivului *têtue* cu substantivul *engourdissement* și apariția unei imagini asociate (toropeala în care se cufundă orașul într-o după amiază de vară). Este de altminteri ușor de reconstituit plecînd de la expresia „cet alanguissement doucement nocturne de la convalescence" (H. Bosco), că este de fapt vorba despre „un être languissant en train de se remettre".

Anihilarea conștientă sau investirea cu o semnificație sibilină a elementului comun al celor două realități care alcătuiesc metafora denaturează raportul metaforic — îl transformă într-o enigmă — per-

⁵ Unele dintre aceste procedee sînt caracteristice și limbii române literare (C a, b, c). Vezi T. V i a n u, *Probleme de stil și artă literară*, ESPLA, București, 1955 sau Ș t. M u n t e a n u, *Stil și expresivitate poetică*, București, Ed. științifică, 1972.

ceperea lui ca atare producându-se doar la nivelul emițătorului. Suprimarea sau voalarea excesivă a semnelor din potențialul de conotare al cuvintului determină, în ultimă analiză, pulverizarea relației metaforice⁶ și instaurarea unor raporturi arbitrare între dezignanți (procedeu caracteristic unui anume rafinament cultivat de poezia simbolistă, și care nu arareori degenerază în manierism).

*

Dintre procedeele care intră în componența a ceea ce am numit stilul nominal, ne-am oprit, în rîndurile de față, asupra sintagmelor care sînt rezultatul unei transpuneri substantivale de tipul *un geste de lassitude — la lassitude du geste* (C, b, c). Studiul în plan psihologic al structurii o definește ca pe o modalitate de traducere nemijlocită, mai degrabă a impresiilor sensoriale decît a obiectelor înseși care le furnizează, impresii care supuse la rîndul lor unei examinări minuțioase relevă desprinderea calității de purtătorul ei, sau a unei părți din întreg. Ceea ce în realitate nu reprezintă decît un aspect singular al obiectului, aspect pe care o analiză rațională l-ar putea lăsa pe un al doilea sau al treilea plan, dobîndește o valoare de sine stătătoare, un statut de viață propriu, acționînd asupra sensibilității cititorului independent de obiect. Impresia este cu atît mai puternică cu cît metafora ce ia ființă în urma transpunerii substantivale umanizează și dramatizează raporturile dintre obiecte. Merită subliniat totodată faptul că sursa valorii estetice a imaginilor rezultate prin *entitetizarea calității* este de natură lingvistică. Deși procedee de abstractizare, metaforele și metonimiile produc un efect concret datorită componentelor lor lingvistice — substantivale, ale căror esență logică implică entitatea și nu o anume înfățișare sau însușire a acesteia.

Reluînd concluzia formulată mai sus, care postula acest procedeu de nominalizare ca pe un proces de entitetizare a însușirilor — manifestate prin desprinderea însușirii de purtătorul ei sau al unei părți din întreg, — ne întrebăm care este modalitatea lui lingvistică de realizare. Prin structura sa tipul sintagmatic amintit se înscrie în problematica exprimării raporturilor atributive în limba franceză, legată, la rîndul ei, de acea orientare specifică a enunțului francez spre elementul central, orientare însoțită în planul evolutiv al limbii de dezvoltarea facultății limbii franceze de a exprima însușiri și calități în mod abstract⁷. Lăsînd însă la o parte, cu bună știință, problemele adiacente de geneză și evoluție, vom încerca doar, în limitele acestui articol, să trasăm liniile generale referitoare la exprimarea raporturilor atributive, a căror elucidare o socotim necesară în vederea definirii mecanismului lingvistic care acționează în cazul procedeeului de nominalizare (entitetizarea însușirilor) analizat.

⁶ v. M. Le Guern, *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Larousse, Paris, 1973, col. *Langue et langages*, pp. 95—104.

⁷ I. Stepanov, *O partitivnom opredelenii v latinskome, ispanskome i franțuzskom iazıkah*, în „Naucinie dokladi vissei školi”, no. 2, 1959.

Spre deosebire de sistemul primitiv indoeuropean, unde se disting două tipuri de calități: permanente (esențiale) și ocazionale (neesențiale), sau spre deosebire de limbile slave moderne care cunosc opoziția gramaticală calificativ-relațional, limba franceză și-a creat un sistem original de exprimare a raporturilor atributive. Dacă nu ținem seamă de grupul adjectivelor originare, relativ puține în limba franceză, constatăm că atributele relaționale se distribuie după modul în care se prezintă entitatea ce servește drept termen de relație, cu alte cuvinte, după gradul de intensitate al însușirii. Se pot astfel diferenția trei trepte dispuse într-o ordine ascendentă, după cum indică schema următoare:

	I	II	III
a	<i>feuille dentée</i>	<i>brosse à dents</i>	<i>femme aux grosses dents</i>
b	<i>homme courageux</i>	<i>homme de courage</i>	<i>homme d'un courage étonnant</i>
c	<i>geste féminin</i>	<i>chapeau de femme</i>	<i>chapeau de la femme, revendications féminines</i>

Remarcăm, de la bun început, că astfel de corespondențe lexicale nu sînt, desigur, întotdeauna posibile. Alegerea noastră s-a oprit deliberat asupra unor sintagme care nu se deosebesc decît structural, elementul lexical rămînînd același pe axa orizontală.

I. Pe prima treaptă, atributul exprimat printr-un adjectiv apare ca o trăsătură a obiectului, lipsit fiind de autonomie atît pe plan lingvistic (raportul este unul de subordonare), cit și pe plan logic. O precizare referitoare la acesta din urmă: *teint fleuri*, *tissau soyeux* etc. și altele asemănătoare au păstrat doar un *sem* din ansamblul semelor care formează lexemele respective. De altfel același lexem poate avea funcții denotative diferite: *air maternel* — *langue maternelle*⁸ — *grand-mère maternelle*. Structura de profunzime a ultimului lexem ar fi la *mère a une grand-mère*, adică $sn^1 + avoir + sn^2$ $sn^2 + (de + sn^1)$ ⁹. După cum se poate remarca, sintagmele *air maternel* — *langue maternelle* — *grand-mère maternelle* sînt dispuse conform unei progresii a valorii entitetice, ultima încadrîndu-se în cea de a treia treaptă a schemei prezentate mai sus (v. *revendications féminines*).

II. Pe treapta a doua se situează atributul ce caracterizează obiectul printr-o relație cu un alt obiect. Ea include:

a) o *mulțime de sintagme discrete* alcătuite, într-o majoritate copleșitoare, din substantive neactualizate sau din infinitive¹⁰, care evocă

⁸ Cu sens de intîia experiență lingvistică, putînd fi în egală măsură efectiv limba mamei, dar și a tatălui sau nici una, nici alta.

⁹ J. Dubois, *art. cit.*, p. 85.

¹⁰ Amănunțit descrise și clasificate în tratate și studii de gramatică, cum ar fi cel al lui M. Glati gny, *Remarques sur la détermination et la caractérisation* în „Le Français moderne”, no. 4 și 5, 1965. Autorul aduce și anumite precizări privitoare la termenii de *déterminare* și *caractérisare*.

fie obiecte concrete, fie noțiuni abstracte. Structura de adîncime a acestor sintagme este identică, *fait de, pour, en* (pentru obiectele concrete) și *plein de* (pentru noțiunile abstracte): *table de bois, château de briques, mouchoir de tête, odeur de mousse, armée de choc, défense contre avion, poussière d'or, spectacle de beauté, homme de courage, ton d'insouciance, air de bonhomie* etc.

b) o mulțime de sintagme indiscrete de tipul *moulin à vent, char à bancs, pomme de terre, chemin de fer, salle à manger, homme de peine, bête de somme, livre d'or* etc.

În *Nouveaux regards sur la langue française*¹¹, M. Cohen denumește atributul substantival, *locution adjective*, postulînd existența unui corespondent adjectival pentru multe dintre sintagmele de acest gen: *défense contre avion — défense aérienne, homme de courage — homme courageux*. Această corespondență semantică dintre adjectiv și respectiva *locution adjective*, cu funcție atributivă, nu poate fi însă generalizată. Spre deosebire de prima treaptă unde atributul era lipsit de autonomie, atributul substantival chiar dacă nu evocă o realitate exterioară obiectului determinat, fiind neactualizat¹², marchează totuși un început de individualizare. Comparăm de pildă: *toilette de Paris — toilette parisienne, homme de lettres — homme lettré*¹³.

Referitor la substantivele abstracte cu funcție de atribut (*spectacle de beauté, homme de courage*), acestea alcătuiesc împreună cu determinatul, în majoritatea cazurilor, sintagme discrete. Efectul lor stilistic este, credem, generat tocmai de facultatea substantivului de a individualiza, de a entitetiza orice noțiune. Exemplificăm: *une femme de drame* (Rimbaud); *le galop d'épouvante, le bois d'épouvante, une voix de carresse, cette ville de désastre et de deuil, les yeux de clarté et de raison* (Zola); *un regard d'amour, un cri d'égarement* (Daudet); *une vie d'épargne et de solitude, le lieu de vertige et de mystère, une tristesse de dégoût* (Goncourt); *les yeux d'amour et d'épouvante* (R. Rolland); *un petit air de pitié, ses yeux d'innocence* (Pagnol); *un ton d'angoisse et de malheur* (Druon).

Prin intermediul acestui procedeu de atribuire gîndirea depășește faza primelor reprezentări sensibile, faza simplei percepții. Aceasta din urmă îmbrățișează imaginea globală a obiectului ce se impune dintr-o dată ca o sinteză firească.

Exemplificăm: dacă, de pildă, cuvîntul *cheveux* evocă o idee concretă presupunînd multiple caractere genetice și inerente, cum ar fi *cheveux blonds* sau *cheveux blonds incomparables*, determinarea lui prin substantiv este dimpotrivă o operație intelectuală ce avîndu-și sorgintea într-o analiză prealabilă, se finalizează într-o sinteză, într-o asociație de entități. Ceea ce nu reprezintă decît o trăsătură a obi-

¹¹ Ed. Sociales, Paris, 1963, pp. 51, 127.

¹² «substantivul nedeterminat, adică neactualizat, nu poate determina, el este în general un caracterizant», M. Glatigny, în „Le français moderne”, no. 9, 1964, p. 265.

¹³ Cf. F. Brunot, *La Pensée et la Langue*, ed. I., Paris, 1936, p. 60; M. Cressot, *Le style et ses techniques, Précis d'analyse stylistique*, P.U.F., Paris, 1947, pp. 103—105.

ectului *des cheveux blonds*, este investit cu o pondere sugestivă specifică, *des cheveux de blondeur*, grație prezenței substantivului, sintactic și semantic mai autonom decât adjectivul, tocmai fiindcă implică noțiunea de *entitate*, fie și doar la nivelul limbii dacă nu la cel al vorbirii (substantivul este neactualizat). Cu toate acestea, operația intelectuală avută în vedere are la bază asociații psihologice ce scapă aproape în totalitate observației. O încercare de definire le-ar putea dezvălui cu oarecare certitudine doar evidentul lor caracter ocazional și instantaneu.

În limba vorbită construcției analizate îi corespunde varianta stilistică în care NN_1 comportă o inversare a termenilor, N_1N : *un spectacle de beauté — une beauté de spectacle*. Forța expresivă a structurii respective, structură aparținând unui limbaj afectiv, este rezultanta unei discordanțe dintre raționamentul logic și forma lingvistică: elementul subordonat (determinant) ocupă locul determinatului și, în virtutea secvenței progresive (*séquence progressive*), devine centrul sintagmei.

III. Pe cea de a treia troaptă atributul își afirmă neîndoios valoarea de entitate: „*son visage d'une blancheur de cire, d'une régularité froide*“, „*un piège d'une délicatesse et d'une solidité diaboliques*“ (J. Green). Dacă din punct de vedere gramatical atributul este încă un termen subordonat, din punct de vedere logic el este acum perceput ca o entitate autonomă, deoarece substantivul actualizat separă calitatea de obiect, conferindu-i un loc de prim plan. Dorința de-a accentua însușirile obiectului determină/determinant, prin introducerea unui element străin: „*Ces villages qu'on traversait, d'une pitié à serrer le coeur*“, „*Le ciel bleu apparut, se dégagea, d'une limpidité sans tache*“ (Zola). Pe de altă parte, substantivul actualizat permite expansiunea sintagmei cu ajutorul unui atribut adjectival, substantival, infinitival, ceea ce potențează nu numai efectul pictural (o descriere gradată) ci și cantitatea informației strict referențiale. Astfel *un paysage d'illusion* devine la Goncourt „*tout un paysage d'une telle illusion de ravissement que...*“, ceea ce permite o „deschidere“ a sintagmei, până la epuizarea cîmpului semantic al noțiunii generatoare.

Mai mult, în această structură, în care însușirea concepută ca o entitate se manifestă la cel mai înalt grad de intensitate, atributul substantival poate dobîndi printr-o răsturnare a raporturilor gramaticale și o autonomie formală: *spectacle de beauté — spectacle de (une) rare beauté — la beauté du spectacle*¹⁴ cf. *l'immobilité frissonnante des compagnes; la gaîte inattendue de ses cheveux blancs, l'insignifiante transparence du soir* (Sartre); *les dorures imprécises du couchant* (Pinguet). În fond construcția semnifică formal cel mai banal raport de posesiune, pe care îl vom regăsi și atunci cînd o propoziție atributivă este supusă unui proces de nominalizare: *le vent qui gronde*

¹⁴ Ambele structuri sînt elemente formale, demarcativă ale stilului descriptiv. Vezi, P. H. Hamon, *Qu'est-ce qu'une description*, în „*Poétique*“, no. 12, 1972.

sourdement — les grondements sourds du vent, la pluie qui tinte contre les vitres — les tintements de la pluie contre les vitres (A. France); *le bébé joufflu qui équarquillait les yeux — ... les plaisanteries qui saluaient son équarquillage de bébé joufflu donnaient le signal de la couchée* (J. Gracq). În planul expresivității însă, acest raport de posesiune se convertește într-o relație calitativă. Ceea ce creează aici efectul stilistic este, credem, un fel de *suspens* momentan, ce se rezolvă prin apariția unui termen *imprevizibil*¹⁵ în interiorul unui raport logic cum este cel al posesiunii. Cu cât termenul care declanșează metafora este mai neașteptat, cu atât plasticitatea acesteia este mai acuzată: *la molle viande bleue de cette journée* (Sartre); *la débandade des nappes salies* (Goncourt); *L'air s'emplit du lointain nasillement des danses sau... la fenêtre était blanche* / *Devant le sommeil bleu des rideaux illunés* (Rimbaud); *la pulpe amère des nuits de vol* (Saint-Exupéry). Nu spunea oare de altminteri, cu ani în urmă, Al. Daudet: „l'épithète doit être la maîtresse du substantif, jamais sa femme légitime. Entre les mots il faut des liaisons passagères, mais non pas de mariage éternel”.

•

Criza valorilor estetice, născută dintr-o profundă derută ontologică, este în aceeași măsură o criză a limbajului: „Les choses se sont délivrées de leurs noms. Elles sont là, grotesques, têtues, géantes et ça paraît imbécile de les appeler des banquettes ou dire quoi que ce soit sur elles: *je suis au milieu des choses, les innommables. Seul, sans mots, sans défense, elles m'entourent*” notează J. P. Sartre în *La Nausée*, iar Claude Simon (*Histoire*): „... le monde visible se sépare de nous perdant son visage familier et rassurant qu'il a... prenant soudain un aspect inconnu, vaguement effrayant, *les objets cessant de s'identifier avec les symboles verbaux par quoi nous les possédons*’.

Încetînd, deci, de-a se mai integra în sistemul de relații *obiect* sau *fenomen-noțiune*, al căror arbitrar este perceput cu acuitate, cuvîntul, „signifiant pur”, generator al conflictului existențial, devine „suspect”, este „pus sub acuzație”. Prezentă în scrierile teoretice ale romancierilor „noului val” și mai cu seamă în primele eseuri ale lui A. Robbe-Grillet, tentativa de recuperare a cuvîntului vizează reevaluarea lui în planul semnificațiilor obiective. Intenționalității subiective a metaforei, ansamblului de referințe sociale, morale, estetice pe care ea îl include, i se substituie o rețea sufocantă de termeni, menită să dezintegreze perspectiva de profunzime, în beneficiul unei viziuni de suprafață, singura în stare să redea lucrurilor o nealterată „prezență”. Reîntoarcerea la metaforă nu întirzie însă să se manifeste, chiar dacă inducerea elementului subiectiv se nuanțează cu evi-

¹⁵ Considerăm că termenul de *imprevizibilitate* este mai adecvat decît cel de *incompatibilitate* utilizat de obicei în cazul acesta (cf. M. Le Guern, *op. cit.* p. 18 sau J. Dubois, *Eléments de linguistique française*, p. 62).

dente intenții parodice. Procedeu de gradare a intensității afective, cu o netăgăduită eficiență în dramatizarea descrierii, *entitetizarea însușirilor* suferă în contextul Noului Roman o vădită convertire în manieră. Raportul inedit pe care imaginea artistică îl stabilește prin singularizarea însușirii ne mai fiind unul de incidență cu realitatea sau, dimpotrivă, înscriindu-se obsedant în sfera locului comun, devine o finalitate în sine. Transpusă în planul fabulației unui spirit în derută, entitetizarea însușirilor polarizează o dublă funcționalitate: ea semnifică fie relația aberantă a eroului cu lumea tainică a purei subiectivității¹⁶, fie o modalitate cu certe implicații ironice de a recompune realitatea prin intermediul clișeului. Privit sub acest unghi, romanul *La Maison de Rendez-vous*¹⁷ poate fi interpretat ca un conglomerat exemplar de aluzii și structuri stereotipe, loc de întâlnire, în primul rând, a cuvintelor, supuse unor mutații valorice repetate, ambigue și destinate să desemneze la infinit un univers derizoriu și enigmatic.

TRANSPPOSITION NOMINALE ET RAPPORTS D'ATTRIBUTION

(R é s u m é)

Les auteurs tentent de définir le style nominal en français et essaient de classer les types de structures grammaticales qui subissent le processus de nominalisation. L'analyse porte entre autres, notamment, sur le procédé qui consiste à transposer la qualité en entité. Sont distingués trois degrés dans la progression de la structure vers l'entité qui atteint une autonomie logique à tous les degrés et une autonomie logique et grammaticale au troisième degré. La conclusion envisage l'éventualité d'une valeur signifiante spécifique de la construction nominale chez certains auteurs du „Nouveau Roman“.

¹⁶ «Este vorba de o realitate pe care eroul o creează prin propria sa viziune, prin propriul său cuvânt», Alain Robbe-Grillet, *L'Année dernière à Marienbad*, Ed. de Paris, Minuit, 1961, p. 12.

¹⁷ Alain Robbe-Grillet, Ed. de Minuit, Paris, 1965.

prepoziția leagă pronumele relativ de un cuvînt din propoziția pe care o introduce, le vom numi *subordonate de tipul B*.

În subordonatele de *tipul A*, atît în engleză, cît și în română, prepoziția nu mai are un statut normal, de element pur intrapropozițional, relațiile stabilite de ea depășind limitele unei singure propoziții. O consecință a acestei depășiri este aceea că ea, prepoziția, devine un *element activ* și la nivelul relațiilor interpropoziționale. Chiar dacă nu îndeplinește un rol conectiv subordonator în frază, însoțind însă un pronume cu acest rol, poate, în cazul subordonatelor de *tipul A*, să contribuie *decisiv* la exprimarea *speciei* subordonării.

În engleză toate subordonatele de *tipul A* pot fi numite — și sînt numite de unii autori — *completive propoziționale*.

În *Gramatica limbii române*³ nu se vorbește de această categorie, dar următoarele exemple vor convinge, sper, că *specia* subordonatelor de *tipul A* poate depinde și în românește de propoziție:

Am vorbit $\left\{ \begin{array}{l} \text{cu cine era acolo (completivă indirectă).} \\ \text{despre cine era acolo (completivă indirectă).} \\ \text{în locul cui era acolo (circumstanțială opozițională)} \end{array} \right. ?$

Prepoziție diferită = circumstanțială diferită.

Prepozițiile (*cu, despre, în locul*) decid, de fapt, funcția sintactică a pronumelui relativ pe care-l precedă, dar în orice subordonată de tipul A, funcția sintactică a pronumelui relativ se confundă cu aceea a întregii subordonate pe care o introduce; *cu cine* = c. sociativ; *cu cine era acolo* = subord. circ. sociativă; *despre cine* = c. indir.; *despre cine era acolo* = subord. compl. indir.; *în locul cui* = c. opozițional; *în locul cui era acolo* = sub. opozițională.

În subordonatele de *tipul B*, în schimb, atît în engleză cît și în română, prepoziția nu mai are nici o importanță la nivelul frazei, în sensul că *specia* subordonatelor nu mai depinde în nici un fel de propoziții.

Exemple:

Nu se știe $\left\{ \begin{array}{l} \text{cu cine a vorbit.} \\ \text{despre cine a vorbit.} \\ \text{în locul cui a vorbit.} \end{array} \right. \left\{ \begin{array}{l} \text{subordonate subiective,} \\ \text{deși prepozițiile sint} \\ \text{diferite.} \end{array} \right.$

La fel, în engleză, propozițiile de *tipul B* nu se mai pot grupa într-o clasă aparte, ele putînd fi subiective, predicative, completive directe, etc.

Taste is what they occasionally fail in. (predicativă).

I wonder whom she is engaged to. (c. directă) etc.

Pentru engleză mai trebuie adăugat un lucru foarte important: în sub-

³ Ediția a II-a revăzută și adăugită, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., București, 1963.

ordonatele de tipul A prepoziția stă în mod obligatoriu în fața pronumelui relativ:

I ate of what you had given me.

We talked about whatever came into our minds.

Will you be satisfied with whoever we are given as our guide?

În schimb, în subordonatele de tipul B, prepoziția, deși poate sta și în fața pronumelui relativ, de obicei ea se pune la sfârșitul subordonatei:

This is not quite what I am accustomed to.

I am not interested whomever you may be talking about.

I don't know whom you are thinking of.

Faptul că în limba engleză vorbită se pot întâlni și excepții de la regulile enunțate aici, nu poate constitui o infirmare a acestora. Aceste abateri reflectă, de fapt, dinamica limbii, diferite tendințe ale sintaxei engleze.

*

Concluzii. 1. Atît în engleză cît și în română, pronumele relative prepoziționale pot avea o singură funcție sintactică (în subordonată) sau dublă funcție (în regentă și în subordonată). Funcția pronumelui relativ în regentă e identică cu aceea a subordonatei pe care o introduce. În analizele gramaticale nu trebuie neglijată menționarea ambelor funcții ale pronumelui relativ, mai ales că numai în acest fel vom putea explica unele anomalii de felul acuzativului prepozițional cu rol de subiect, complement direct, etc.

2. Prepoziția, atît în engleză, cît și în română, deși nu poate funcționa singură ca element subordonator interprepozițional, însoțește adeseori un conectiv subordonator de la acest nivel, putînd avea un rol activ în frază în cazul subordonatelor de tipul A. În engleză, în asemenea enunțuri (cu subordonate de tipul A) prepoziția are o topică fixă, înaintea pronumelui relativ, pe cînd în cealaltă categorie de enunțuri (cu subordonate de tipul B) topica prepoziției e mai liberă. În limba română nu se fac aceste diferențieri; de aceea în predarea limbii engleze la elevi sau studenți trebuie în mod special evidențiate regulile privind topica prepoziției engleze după tipul de enunț în care apare.

ASPECTS OF THE SYNTAX OF RELATIVE PRONOUNS IN ENGLISH AND ROMANIAN

(S u m m a r y)

The authoress shows that both in English and Romanian the prepositional pronouns can have either only one syntactic function (in the dependent clause), or a double function (in the main and subordinate clause).

The place of the prepositions that accompany the relative pronouns is fixed in Romanian (the preposition precedes the pronoun), while in English the place of the prepositions depends on the unifunctional or double functional character of the relative pronoun.

SEMNIIFICAȚIA CITATELOR LATINE ȘI GRECEȘTI DIN ULYSSES DE JAMES JOYCE.

RICHARD LANG

Am dori să începem cu un citat din prefața la *A Shorter Finnegans Wake* („Finnegans Wake” prescurtat) de Anthony Burgess: „*Ulysses* și *Finnegans Wake* sînt cărți foarte idiosincratice și dificile, mai des admirate decît citite, dacă sînt citite, rar citite pînă la capăt, și dacă totuși sînt citite pînă la capăt, adeseori nu sînt înțelese în întregime, poate nici parțial”¹.

În lucrarea de față ne vom limita la *Ulysses*, care cuprinde multe citate din alte limbi (latină, greacă veche, ebraică, germană, italiană, franceză, spaniolă), luînd în considerare doar citatele și cuvintele latine și grecești, dar nu și cuvintele care au intrat deja, ca neologisme, în bogăția lexicală a limbii engleze. Aceste citate și nume latine și grecești se află în *Ulysses* într-un număr total de 391, dintre care unul apare de 5 ori, două apar de cîte 3 ori, și cinci de cîte 2 ori. Ne permitem să începem cu citatele care apar de mai multe ori, iar dintre cele izolate să nu tratăm decît pe acelea care ni se pare că au o semnificație deosebită. Avem în fața noastră următoarea ediție: James Joyce, *Ulysses*, Ed. Shakespeare and Company, 12, Rue de l’Odéon, 12, Paris, 1927, la care se referă paginația aici indicată.

Următorul citat apare de cinci ori, anume la pp. 10, 23, 182, 542, 660: „*Liliata rutilantium te confessorum turma circumdet:*

iubilantium te virginum chorus excipiat”

(Să te înconjoare mulțimea împodobită de crini a martirilor însingurați: să te primească corul virginelor triumfătoare.)

Acest citat apare prescurtat la pp. 23, 182 și 542, iar la p. 660 se împarte în 4 subunități, despărțite prin cîte un punct, în felul următor: „*Liliata rutilantium. Turma circumdet.*

iubilantium te virginum. Chorus excipiat.”

punctele marcînd cîte o pauză în cursul de gîndire a lui Stephen Dedalus, care asociază acest citat (din liturghia funebură romano-catolică) cu moartea mamei sale.

Prin prezenta lucrare vom avea — sperăm — prilejul să dovedim că numeroasele citate latine și grecești din *Ulysses* au fost (în bună parte) modificate și deformate de autor, după două criterii: cel al ironiei și cel fonetic.

*

„*Epi oinopa ponton*” (pe marea îmbătăată) apare de trei ori, anume la pp. 5, 47 și 543 (la p. 47 fără prepoziția „epi”), substantivul: δ πόντος — marea se găsește în epopeele lui Homer, nu însă și η θάλασσα. 14-

¹ cf. Anthony Burgess, *A Shorter Finnegans Wake*, ed. Faber and Faber, London, 1965, p. 5: „*Ulysses* and *Finnegans Wake* are highly idiosyncratic and „difficult” books, admired more often than read, when read rarely read through to the end, when read through to the end not often fully, or even partially, understood.”

ticii lui James Joyce au ajuns la concluzia că Joyce a cunoscut foarte bine limba latină, mai puțin însă cea greacă, aceasta datorită faptului că fusese educat în școlile iezuite de la Glongowes și Belvedere², unde exegeza se făcea pe baza textului latin al Bibliei (*Vulgata*), dar nu din textul original grecesc, în care a fost conceput Noul Testament. Tot din cauza redactării bibliei *Vulgata* în latina *postclasică*, vom găsi asemenea forme din latina vulgară și în unele citate din *Ulysses*, forme latinești *postclasice*, pe care Joyce le aplică câte odată și în scopul obținerii unui efect ironic sau fonetic.

Tot de trei ori apare „*Stabat Mater*”, la pp. 78, 618 și 704; este începutul unei arii din „*Missa*” de Rossini. Citatul apare în *Ulysses*, în amintirea eroului principal, Leopold Bloom, care își aduce aminte, cum și când soția sa Marion (Molly) a cântat această arie (pp. 78 și 618; la p. 704 Molly Bloom însăși își amintește de această arie, în vestitul ei monolog cu care se termină *Ulysses*.

Următoarele cuvinte și citate latine și grecești apar în *Ulysses* de câte două ori: *δμφαλός* (buric), la pp. 7 și 384; „*amor matris*”, pp. 28 și 199; „*fidus Achates*”, pp. 85 și 574; „*Per vias rectas*” pp. 31 și 537; și *οἱ πολλοί* pp. 404 și 581.

Construcția *amor matris* trece prin mintea lui Stephen Dedalus, ca un exemplu pentru dubla funcțiune ca Genitivus subiectivus și obiectivus, iar *οἱ πολλοί* în locul termenului *englezesc* pentru „cei mulți” are sens ironic, la adresa studenților foarte încrezuți, dar semidocti, care-și fac practica la clinica obstetrică.

Ni se pare firesc ca, în lucrarea de față, să nu înșirăm toate cele 391 citate și cuvinte latine și grecești, care sînt cuprinse în *Ulysses*. Vom aminti deci numai pe acelea care fie că prezintă anumite particularități deosebite, fie că sînt *modificate* de autor în sensul ironiei sau ca să producă un anumit efect de ordin fonetic.

Primul citat latin din *Ulysses* apare la p. 3, anume: *Introibo ad altare Dei*, un cîntec bisericesc, folosit de Buck Mulligan (prietenul lui Stephen), cu un ton de ironie declamatoare. De remarcat că forma la singular: *altare*,-is,n. este *postclasică*, în latina clasică substantivul nu există decît ca *pluraletantum*: *altaria*,-orum,n.

La p. 560, același citat apare modificat în *Introibo ad altare diaboli*, pentru că, în fantezia lui Bloom, un preot Malachi O'Flynn celebrează liturghia la prăbușirea lumii, cu aceste cuvinte.

Cu nuanță vădită de *ironie* sînt folosite și următoarele citate: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* (p. 12) exclamă studentul Buck Mulligan, spărgînd trei ouă în tigaie: ironie la adresa trinității.

² cf. W. Y. Tindall, *James Joyce: His Way of Interpreting the Modern World*, Charles Scribner's Sons, New York, 1950; Frank Budgen, *James Joyce and the Making of „Ulysses”*, Harrison Smith, New York, 1934; Stuart Gilbert, *James Joyce's „Ulysses”*, Faber and Faber, London, 1930; Herbert Gorman, *James Joyce*, ed. Farrar and Rinehart, ed. a 2-a, New York, 1940; Harry Levin, *James Joyce*, Conn., New Directions, Norfolk, 1941; Harry Levin, *The Essential James Joyce*, ed. Jonathan Cape, Thirty Bedford Square, London, 1965.

„... *et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam*“ (p. 20) îi trece prin cap lui Stephen Dedalus (cu care James Joyce se identifică în *A Portrait of the Artist as a Young Man* și în *Stephen Hero*³, revoltându-se împotriva faptului că este obligat să-i servească pe doi stăpîni: Imperiul Britanic și biserica catolică; citatul este luat din Confesiunea de la Nicaea, adoptată în anul 325 e.n.

„*diebus ac noctibus iniursia patiens ingemiscit*“ (p. 49): acest citat din legenda lui Ambrosius, Stephen îl aplică la mișcarea monotonă a valurilor, în sensul că „marea, de-a lungul zilelor și nopților, înghite răbdătoare toate nedreptățile“. Și aici se remarcă forma postclasică *iniursia*, în loc de *iniuria* din latina clasică.

Habeat corpus (p. 103): Leopold Bloom, la înmormîntarea lui Dignam, citează *ironic* aceste cuvinte la adresa groparului, care are tot interesul să aibă cît mai multe trupuri moarte; efectul *ironic* se obține prin transformarea *s > t*, din vestitele *Habeascorpus*-Acts, cerute în 1628 și aprobate definitiv în 1689⁴.

„*De mortuis nil nisi prius*“ (p. 105) — o vădită transformare a bine cunoscutului citat „*de mortuis nil nisi bene*“, este modificat în sensul că Bloom, la înmormîntarea lui Dignam, ar dori să-și cunoască propriul sfîrșit cu mult *înainte* (*prius*).

Mingo, minxi, mictum, mingere înseamnă „a spurca“. Stephen Dedalus rostește aceste forme cardinale ale verbului cu aluzia sarcastică la Ann Hathaway, soția lui Shakespeare, care, după plecarea acestuia la Londra, a avut relații cu mai mulți bărbați; Stephen folosește verbul *mingere*, 3., *ironic*, în locul verbului de conjugarea 2-a: *misceo, miscui, mixtum, miscere* — a (se) amesteca, din care derivă *to mix* din limba engleză. În continuare, tot cu aluzie vădită la „*prietenia*“ Anei Hathaway cu prea mulți bărbați, Stephen Dedalus citează din Cicero:

„*Amplius. In societate humana hoc est maxime necessarium ut sit amicitia inter multos*“ (p. 196—197).

patois (p. 311) este folosit în conversația din bodega lui Barney Kiernan, în următorul context: „To hell with the bloody brutal Sassenachs and their *patois!*“ Cuvîntul grecesc este întrebuintat într-un dublu sens: poate fi înțeles fie ca Dativul plural de la $\delta \pi \acute{\alpha} \tau \omicron \varsigma$ — „drumul“, fie de la $\tau \delta \pi \acute{\alpha} \theta \omicron \varsigma$ — „suferința“, pentru a exprima, într-un singur cuvînt, concepția patriotilor irlandezi că cucerirea Irlandei de către Anglo-Saxoni („Sassenachs“) nu le-a adus Irlandezilor decît „drumuri“ de „suferință“. Această duplicitate de înțeles rămîne valabilă, înțelesă pur fonetic, în ciuda faptului că *patois* apare cu „ τ “, nu cu „ θ “, deci din punctul de vedere al ortografiei nu poate să derive decît din cuvîntul $\delta \pi \acute{\alpha} \tau \omicron \varsigma$ (drumul).

³ James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man*, London, 1956, and New York, 1964; James Joyce, *Stephen Hero*, London, 1956.

⁴ cf. Brinton-Christopher-Wolff, *Modern Civilization*, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1957, pp. 187 și 194; Brinton-Christopher-Wolff, *Civilization in the West*, ed. a 2-a, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1964, pp. 318 și 327.

Semnificația de adâncă ironie se desprinde și din binecuvântarea apostolică, citată la adresa clienților bețivi din bodegă: „*Deus, cuius verbo sanctificantur omnia, benedictionem tuam effunde super creatures istas...*” (p. 326), iar plecarea lor din bodegă este însoțită de citatul „*missa pro defunctis*” (p. 329), făcându-se aluzie la terminologia primelor comunități creștine, care își terminau adunările clandestine din catacombe cu formula: „*contio missa est*” (adunarea a luat sfârșit), iar oaspeții din bodega lui Kiernan calificându-se drept *defuncti*.

„*Per deam Partulam et Pertundam nunc est bibendum!*” (p. 403) — (să bem în cinstea zeiței născătoare și darnice): este vorba de toastul studenților în medicină din clinica de obstetrică, în onoarea doamnei Purefoy care în sfârșit, după aproape trei zile, a născut un copil — asemănare ironică a acestei femei cu o zeiță.

„*Nos omnes biberimus viridum toxicum, diabolus capiat posterioria nostria*” (cu toții vom fi băut otrava verde, apoi să ne ia dracu) — exclamă studenții în medicină la plecarea lor din clinică, cu intenția să bea mai departe într-o cârciumă: formele *viridum* și *nostria* sînt greșite, în latina clasică neexistînd decît *viride* — genul neutru de la „*viridis, -is, -e*”, resp. *nostra*.

„*Gaudium magnum annuntio vobis. Habemus carneficem.*” (p. 456): Este vorba de marea viziune a lui Leopold Bloom, în care se crede numit în funcția de „mare pontifex”; dar în locul formulei la alegerile papale „*habemus pontificem*” apare ironic „*habemus carneficem*” (avem un călău). Bloom se crede chiar suveran asupra întregii Irlande, și se complace în iluzia de a fi salutat de către gladiatori, cu salutul adresat de gladiatorii din Roma antică, împăratului: *Morituri te salutant* (p. 458).

„*Ubi patria... vita beni*” (p. 603) — o deformare vădită a bine cunoscutului citat „*Ubi bene, ibi patria*”. Formularea lui Joyce „*Ubi patria... vita beni*” (în patrie viața este bună) nu constituie doar o ironie la adresa Irlandei, dar este deformat — credem — și în scopul exprimării unui dublu sens: fie „unde-i patria, viața este bună”, fie „unde-i patria să eviți binele”, luîndu-se cuvîntul „*vita*” drept verb la Imperativ pers. 2-a sg. și declinîndu-se adverbul „*bene*” la cazul Genitiv, obținîndu-se astfel, cu tendința ironică de arhaizare, un complement genitival, în loc de complementul direct la cazul Acuzativ.

Pentru *autoironia* lui Joyce, care se identifică cu eroul său Stephen Dedalus, vom da doar două exemple:

„*Autontimerumenos. Bous Stephanoumenos.*” (p. 201): Primul cuvînt construit „*autontimerumenos*” poate fi derivat fie din *αὐτὸν-τιμάω* (a se evalua singur), fie din *αὐτὸν-τιμωρέω* (a se auto-pedepsi), iar *ὁ στέφανος* înseamnă „cununa”, „diademă”. Citatul are deci un dublu înțeles: Stephen „însuși se simte ca un taur de sacrificiu”, sau „se auto-pedepesește a fi taur de sacrificiu”.

„*Stephano Dedalo, alumno optimo, palmam ferenti*” (p. 232): Stephen se gîndește autoironic la premiul primit în colegiul iezuit: „Lui Stephanus Dedalus, celui mai bun elev, care a primit premiul”.

Este știut că originalitatea lui James Joyce constă, între altele,

în măiestria transformării cuvintelor (a împărțirii arbitrare în silabe, a variațiunii de vocale și consoane), cu scopul unui efect *fonetic*, dar și *ironic* în același timp. Dintre numeroasele exemple de acest gen, ne permitem să amintim doar următoarele: „*Omnium Gatherum*” (p. 130) — o formă latinizată pentru expresia engleză *all together* (toți împreună, cu toții).

„*Muchibus thankibus*” (p. 135) — cu multe mulțumiri, forme obținute din engl. „much” și thank”, cărora li se adaugă terminația latină „-ibus”, terminația cazului Ablativus pluralis al Declinării a 3-a, caz care implică și prepoziția „cu”.

„*Tantum gosa cramen tum*” (p. 344) este deformat arbitrar, prin contragere și scindare de silabe, din formula liturgică: „*Tantum ergo sacramentum...*”. În deformarea lui Joyce, nici unul dintre cuvintele de mai sus nu are înțeles, nici în limba latină, nici în cea engleză, dar au efect muzical, sună oarecum „latinește”: iată ironia lui Joyce la adresa unei fete tinere (Gerty Mac Dowell), naivă și incultă.

„*Namine. Jacobs Vobiscuits.*” (p. 448) este deformat din lat. *nomine Jacob vobiscum*; ironia la adresa liturghiei catolice se exprimă prin asemănarea lui „vobiscum” cu „biscuits” (biscuiți).

„*metempsychosis*” (p. 643) este interpretat de Molly Bloom ca *met him pike hoses* (l-am întâlnit scărpinându-și ciorapii): este o interpretare fonetică (întrucât litera „y” din „metempsychosis” se pronunță „ai”), care în mintea soției lui Bloom duce la analogii absolut greșite; dar, în același timp, constituie și un exemplu strălucit pentru ironia lui James Joyce, adresată atît nivelului cultural scăzut al unor concetățeni, cît și pronunțării cuvintelor străine în limba engleză.

Din studiul de mai sus — credem — se pot desprinde următoarele **concluzii**:

În *Ulysses* apar incomparabil mai multe citate din limba latină decît din cea greacă, fapt care vine în sprijinul constatării făcute de unii critici literari, anume că James Joyce a posedat limba latină mult mai bine decît cea greacă.

2. Citatele latinești, în bună parte, arată forme *postclasice*, dat fiind faptul că Joyce și-a făcut studiile la două colegii *iezuite*, unde exegeza bibliei se făcea pe textul latin al *Vulgatei*, nu pe textul original grecesc al Noului Testament.

3. James Joyce a modificat sau deformat numeroase citate, în vederea unui dublu scop: pentru a ironiza anumite instituții (mai cu seamă biserica romano-catolică) sau personaje, și pentru a obține anumite efecte, tot ironice, de ordin *fonetic*.

LATIN AND GREEK QUOTATIONS IN JAMES JOYCE'S ULYSSES

(Summary)

The author of the paper at hand does not take into account but those quotations, and names, of Latin and Greek origin that are still considered as such; he doesn't refer to words that already have been embodied into the lexic of the English language.

Thus, the author states, there are 391 Latin and Greek quotations included in *Ulysses*, some of them twice or for more times. Joyce uses those quotations for *irony*, sometimes for auto-irony. To that purpose, Joyce often *modifies* the quotation (or name) given, semantically or phonetically, by accidentally linking or separating syllables of two or more words. Furthermore the author proves that most Latin words appear in a *postclassic* form, due to the fact that Joyce had been brought up in two jesuit colleges, where the Bible and dogmatics were taught upon the Latin version of the *Vulgata*, i.e. in *postclassic* Latin, not in Greek. As a consequence, Joyce didn't know Greek to an equal level as Latin, a fact already pointed out by Joyce's critics. Finally, the author comes to the following **conclusions**: 1. There are much more Greek than Latin quotations included in *Ulysses*; 2. Latin quotations, and words, show many *postclassic* forms; 3. Joyce has *modified*, or intentionally spoiled, many quotations, for a double purpose: for *irony* addressed to some institutions (especially Roman Catholic Church), or some characters, as well as for pointing out a certain *phonetic* effect.

Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu-Romalo, Clement Mirza, Emanuel Vasiliu, **Limba română contemporană**, vol. I, sub coordonarea acad. Ion Coteanu, Editura didactică și pedagogică, București, 1974, 336 p.

Apariția unor studii despre limba română contemporană, mai ales atunci când acestea se anunță a fi elaborate într-o manieră modernă și „la nivelul actual al științei” cum, cu dreptate, remarcă acad. Ion Coteanu în Prefață, este așteptată totdeauna cu interes de către filologi.

Intenția laudabilă a autorilor era, desigur, de a oferi studenților și profesorilor de limba română studii elaborate ani de zile, cu migală, care să țină seama atât de progresele lingvisticii românești, cât și generale. În ce măsură au reușit autorii să transpună în realitate acest deziderat?

În secțiunea *Fonetica*, Clement Mirza neglijează existența în lingvistica românească a unor nume ca Sextil Pușcariu, Emil Petrovici, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Andrei Avram etc. care au scris și publicat cărți, studii și articole din domeniul foneticii. Sînt ignorate, de asemenea, reviste precum *BL*, *DR*, *SCL*, *CL*, *FD*, *CLTA*, *RRL*, care conțin în paginile lor suficiente date despre aspecte variate ale foneticii limbii române, la care ar fi trebuit cu necesitate să se apeleze.

În loc să recurgă „la o expunere de principiu a unui cadru fonetic”, adică, în loc să transpună un Bertil Malmberg în românește, să utilizeze numeroase apuduri, sau să ia diferite diagrame, schițe, desene de prin cărți străine și, totodată, alcătuite pentru alte limbi, autorul acestei părți din *Limba română contemporană* trebuia să se simtă obligat, socotim noi, a valorifica în primul rînd cercetările de fonetică efectuate de autori de prestigiu români.

Partea intitulată *Fonologia*, scrisă de Emanuel Vasiliu, conține, în general, datele prezentate de același autor în *Fonologia limbii române*, București, 1965.

Emanuel Vasiliu reia în discuție unele dintre obiecțiunile exprimate de Andrei Avram cu privire la jonctura silabică, în cazul semivocalelor, dîndu-le o nouă interpretare; prezintă mai în detaliu diferitele interpretări fonologice date acestei categorii; renunță la unele părți din *Fo-*

nologia limbii române, ca de exemplu, la pozițiile de ocurență a vocalelor etc. Partea de *Noțiuni generale* este actualizată și redusă la strictul necesar.

Dacă sîntem în mare măsură de acord cu modul de interpretare la nivelul fonologic a materialului fonetic, ne exprimăm rezervele în următoarele probleme:

a) segmentele /*ĕe*, *ĕi*, *ĕe*, *ĕi*/ indiferent de poziție nu sînt monofonemate în pozițiile /+a, u, o/ sau la finala absolută a cuvîntului, ci bifonemate; astfel în *ceară* avem fonetic /*ĕeară*/ iar fonologic /*ĕeară*/. (Vezi argumentele în articolul lui I. T. Stan despre africte în *CL*, 2, 1975);

b) cu privire la consoanele finale *p'* *m'* din teoria lui Emil Petrovici, sîntem de părere că existența lui *i final* este ușor de dovedit prin exemple ca acestea: *doi pomi* /doi pomi/; *doi pomi-s mai frumoși* dintre toți /doi pomi-s/...; *doi pomi-au fost ruși de vînt* /doi pomi-au fost/... Deci avem fonemul /i/ cu variantele /i, i, i/, teoria mai sus amintită pierzîndu-și astfel valabilitatea.

c) nu rezolvă mare lucru nici categorisirea cuvintelor limbii române în „vechiul fond” și în „noul fond”. Mai degrabă trebuie să recomandăm rostirea standard-literară care, după opinia noastră, coincide în exemplele date cu cea literală, deci fără elementul de sprijin /j/.

d) la inițiala de cuvînt noi distingem două feluri de sunete înainte de „e”: *j+é* și *i+e* /jérj, ierbiĕide/.

Se cuvine a sublinia aportul incontestabil pe care îl aduce Emanuel Vasiliu la clarificarea diverselor aspecte legate de fonologia limbii române, receptivitatea sa la obiecțiile formulate de alți lingviști.

Partea consacrată morfologiei intru-nește colaborarea Valeriei Guțu Romalo pentru capitolul introductiv și părțile de vorbire flexibile, Georgetei Ciompec și a lui Constantin Dominte pentru părțile de vorbire neflexibile.

Așa după cum subliniază și prefața semnată de acad. I. Coteanu, autorii au oferit o modalitate de abordare, nu singura posibilă, aducînd angajant rezultatele unei cercetări aplicate consecvent. Punctul de vedere al descrierii și-a găsit expresia și în lucrări anterioare ale autorilor actualului volum sau ale altor coopinenți.

Capitolele referitoare la substantiv, adjectiv și verb sînt o reluare la scară

redușă a descrierii celor trei clase din lucrarea Valeriei Guțu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, București, 1968. În noua structură dată de volumul *Limba română contemporană*, este menținută partea introductivă cu probleme de terminologie referitoare la morfem ca clasă de alomorfe și unele accepții ale morfemului la diferitele „școli lingvistice”, la alți termeni cu care se operează în cursul analizei.

Am face observația că în condițiile considerării morfemului ca unitate minimală cu sens și a vehiculării altor termeni de metalimbaj, precum: afixe, afixe mobile, flectiv, desinență, terminație etc., expresii metaforice ca: „unitate morfemică” (p. 225) sau „element morfemic” (p. 215), nu aduc reale precizări, ci slăbesc rigoarea necesară a terminologiei. Lucrarea folosește însă în general un inventar terminologic adecvat, complet și discret.

Semnalăm că articolul, indicat ca o clasă neomogenă, nu este tratat aparte, ci „ca mijloc de exprimare a categoriei determinării, așa cum desinențele -ă, -e, -u și -i, -e, -uri etc. servesc ca expresie a categoriilor de număr”. (p. 135). Este eliminată, consecință firească a opțiunii descrierii, diateza ca și categorje morfologică, fiind considerată o categorie sintactică, în schimb comparației i se acordă statut compatibil morfologiei deoarece „se realizează numai prin elemente de expresie care, raportate la flexiune, au statutul afixelor mobile” (p. 180).

Dacă descrierea aduce elemente convingătoare pentru tratarea articolului ca o subclasă, a determinării, absența numeralului dintre clasele morfologice nu ni se pare suficient motivată. Clasă neuniformă în ce privește validarea categoriilor flexionare de către diverșii membri, numeralul are totuși suficiente elemente pentru realizarea flexiunii, chiar dacă numai de o anumită parte a membrilor ei.

Capitolelor despre substantiv, adjectiv și verb, prezente și în *Morfologia structurală...*, li s-a adăugat pronumele, prezentat în subclasele tradiționale: pronume personale, demonstrative etc. Modul de abordare a substantivului, adjectivului și verbului urmărea cu precădere degajarea radicalului și a flectivelor care permiteau stabilirea alternanțelor fonetice și a claselor de flexiune. În descrierea pronumelui doar pronumele demonstrativ se bu-

cură de o abordare similară fapt care grevează asupra cercetării privind de interesante rezultate obținute prin maniera de tratare aplicată în capitolele anterioare.

Din secțiunea consacrată părților de vorbire neflexibile am reținut pentru capitolul adverb încercarea de a stabili un context diagnostic care să verifice calitatea de adverb:

1. # seVb... # (se călătorește bine)

2. # ... Vb # (miine se călătorește

3. # se... Vb # (se tot călătorește)

cu variante negative pentru 1 și 2,

4. # ... + așa (astfel) #. Adverbul poate apărea, deci, în contextele 1, 2, 3 și 1, 2 cu negație și este exclus din contextul 4. Acest context elimină din clasa adverbelor unele cuvinte considerate tradițional adverbe (vreo, cite, ca, decît etc.) pe care autorii le trec în clasa cuvintelor cu valoare relațională și admite serii considerate ca aparținând altor clase: noaptea, ziua etc., numeralele multiplicative și adverbiale.

Capitolul privitor la conective este îmbogățit cu tratarea binevenită a pronumelor și adverbelor relative și cu capitole referitoare la aspecte contemporane ale folosirii prepozițiilor, respectiv conjuncțiilor.

Constantin Dominte aduce în prezentarea interjecției observații pertinente privind caracteristicile fonematice, structurile silabice sau aspecte ale sintaxei interjecțiilor.

Descrierea morfologică a acestui volum de *Limbă română contemporană* are meritul de a oferi o tratare relativ unitară a claselor morfologice. Ea unește și pune la îndemna cititorului interesat cercetări anterioare disparate constituindu-se astfel într-un instrument de lucru de stringentă utilitate.

Refractar, la prima vedere, datorită, de exemplu, numărului mare de conjugări (8) și de declinări (11) posibilității imediate de a fi aplicate mai larg în predarea limbii române și în școală, volumul, la o lectură mai aprofundată, aduce soluții abordabile și la acest nivel de studiu.

Lucrarea în ansamblul ei se adresează unui larg cerc, sintetizând cercetările din țara noastră din ultimii 10—15 ani cu precădere în domeniul fonologiei și morfologiei.

I. T. STAN
A. P. GOȚIA

Marin Bucă, Ivan Evseev, **Antonimele limbii ruse. Dicționar.** Tipografia Universității din Timișoara, 1972, 117 p.

Antonimia a fost observată încă în antichitate, alături de sinonimie și de alte categorii semasiologice. Însă, spre deosebire de acestea, antonimia s-a aflat mai puțin în atenția cercetătorilor, atît ca cercetare propriu-zisă a antonimelor, cit și în ce privește întocmirea de dicționare de antonime. În marea majoritate a lucrărilor de semasiologie antonimiei îi erau dedicate doar cîteva rînduri și în unele cazuri se indicau și mijloacele de formare a antonimelor. Nu sînt înregistrate nici dicționare speciale de antonime mai vechi. De cele mai multe ori în dicționarele de sinonime se dădea și o listă de cuvinte antonime. Abia în ultimele decenii s-a intensificat interesul față de antonime, elaborîndu-se dicționare în și pentru o serie de limbi, precum și studii teoretice. Cu toate acestea numărul de dicționare de antonime este încă destul de redus față de necesitățile actuale.

Tot în ultimul timp începe și activitatea întocmirii de dicționare bilingve de antonime. Dicționarul pe care îl prezentăm se consideră printre primele dicționare de acest gen. Deși el numără numai 140 de perechi antonimice și deși este dedicat studenților care învață limba rusă, *Dicționarul de antonime rus-român* (credem că așa trebuia să aibă titlul) este o operă întocmită după ultimele rezultate ale cercetărilor din domeniul antonimiei, depășind scopul pentru care a fost întocmit. Dicționarul de față nu este numai un mijloc eficace de studiere a lexicului limbii ruse, ci și un obiect de cercetare de către lingviști, profesori de limba rusă și metodiști. El poate servi în aceeași măsură la cercetarea teoretică a lexicologiei limbii ruse.

La baza întocmirii dicționarului stă un vast material ilustrativ, excerptat de autori dintr-un mare număr de lucrări beletristice, politice, științifice etc., din cei mai de seamă scriitori ruși și sovietici ai secolelor XIX și XX, precum și din lucrările unor reprezentanți ai culturii ruse. Încă un fapt pozitiv și original: toate exemplele sînt date în aceeași frază, ceea ce contribuie în mod pregnant la reliefaarea raporturilor de antonimie. De exemplu, pentru perechea *grustno — veselo* (*trist — vesel*): *Mne grustno, ot togo êto veselo tebe* (Lermontov).

Perechile antonimice (menționăm însă că nu peste tot sînt numai perechi) sînt date în ordine alfabetică: se ține seama de cuvîntul prim al perechii. De exemplu: *absoljutnyj — otnositel'nyj*, *aktivnyj — passivnyj*, *antipatija — simpatija* etc. Principiul alfabetic a fost acceptat și în cadrul perechilor. Astfel, se dă întîi *bednost'* apoi *bogatsvo*, *belyj* apoi *čornyj*, *bystro* apoi *medlenno* etc.

De cele mai multe ori perechile de antonime din limba rusă corespund unor perechi din limba română. Există însă și cazuri cînd, în limba rusă, componenții antonimici au și sinonime ca: *abstraktnyj otvlečonnij — konkretnyj* (*abstract — concret*); *blizkij, bližnij — dal'kij, daľnij* (*apropiat — îndepărtat*); *bol'šoj — malen'kij, malyj* (*mare — mic*) etc. Sînt și cazuri inverse: *bystro — medlenno* (*repede, rapid, — încet*); *vnešnij — vnutrennij* (*extern, exterior — intern, interior*); *istinnyj — ložnyj* (*adevărat, veridic — fals, eronat*) etc. Alteori componenții din limba rusă sînt traduși prin perifrază: *budni — prazdniki* (*zile de lucru — sărbători*); *mladšij — staršij* (*cel mai mic, inferior, subaltern — cel mai mare, mai în vîrstă, superior*).

Deși redus ca număr de pagini și deci și de perechi antonimice, dicționarul de față poate servi ca model pentru întocmirea de alte dicționare bilingve sau chiar unilingve.

O. VINȚELER

Dostoievski — omul*

Numeroaselor lucrări de exegeză a operei dostoievskiene, care, deosebi în perioada postbelică, au sporit vertiginos pe toate meridianele lumii¹, li se adaugă cartea prestigiosului cercetător sovietic B. I. Bursov, apărută în anul 1974 și care a suscitat un viu interes încă de la publicarea primelor două capitole în coloanele revistei „Zvezda”². Spre deosebire de studiile sovietice din ultimele decenii,

* B. I. Bursov, *Personalitatea lui Dostoievski*, Ed. „Sovietŭki pisatel”, Leningrad, 1974, 670 p.

¹ Vezi A. L. Grigoriev, *Dostoievski în critica contemporană de peste hotare (1945—1971)*, în „Russkaia literatura”, 1972, nr. 1.

² Vezi G. M. Friedlender, *Știința despre Dostoievski — astăzi*, în „Russkaia literatura”, 1971, nr. 3.

B. I. Bursov nu cercetează opera, ci personalitatea romancierului, precizând însă din capul locului că nu intenționează să scrie o biografie în accepțiunea curentă a termenului, nici să urmărească, tradițional, „destinul” lui Dostoievski, ci „convulsiile autoafirmării personalității”. Scopul propus a determinat, firește, structura cărții, l-a constrins pe autor să renunțe la criteriul cronologic în expunerea materialului și să apeleze de preferință la corespondența (care nu i-a plăcut nicicând scriitorului și a trebuit s-o practice doar în situații-limită, de aceea are o valoare inestimabilă pentru cercetător) și la memorialistica celor apropiați genialului romancier sau la mărturiile altor contemporani. În felul acesta, adică sprijinindu-se în permanență pe confesiunile scriitorului, făcute în cele mai diferite și, uneori, cruciale momente ale vieții, însă fără a ignora cîtuși de puțin opera, cercetătorul abordează o multitudine de probleme fundamentale care l-au frământat mereu pe Dostoievski în lupta lui titanică cu „blestematele chestiuni” ale epocii și în egală măsură, cu „demonul, interior, și reușește să-și poarte cititorul prin toate meandrele cristalizării, niciodată încheiate, a personalității romancierului. În consecință, cartea a fost structurată „liber”, se dezvoltă arborescent, conține numeroase divagații, autorul ghidîndu-se mai curînd după ideea formulată încă de Pușkin că nu există nimic mai pasionant pentru un cercetător decît a dezvălui procesul de gîndire al unei personalități geniale. Comparațiile cu alți titani ai culturii universale și ruse (Shakespeare și Dante, Pușkin și Gogol, Goethe și Hugo, Wagner și Thomas Mann, Tolstoi și Turgheniev ș.a), disocierile de o rară subtilitate permit proiectarea, în timp și spațiu, a personalității lui Dostoievski pe un vast fundal cultural-artistic.

B. I. Bursov pleacă de la intenția de a releva „multilateralitatea personalității lui Dostoievski în unitatea ei, ireductibilă la orice formulă logică”, dar este totuși nevoit să accepte o formulă, aceea a bipolarității, a eternei dedublări — sugerată, firește, de eroii dostoievskieni Goleadkin, Raskolnikov, Ivan Karamazov —, formulă care, însă, nu pare întotdeauna suficientă pentru a cuprinde tendințele multiple, divergente, contradictorii, anihilante ale personalității „marelui rus”. Dealtfel, schema caracterologică amintită nu este și nici nu putea fi respectată cu consecvență, deoarece „materia rebelă”, deși selectată cu grijă, o subminează mereu. Poate că

ar fi fost mai adecvată formula „polifonismului”, aplicată cu decenii în urmă de către M. Bahtin operei romanesti a lui Dostoievski, deși, ca orice formulă, nici aceasta nu ar fi „acoperit” în totalitate personalitatea scriitorului. Opera lui fiind în mare măsură „autobiografică”, Bursov recurge la numeroase paralelisme între datele biografice și tulburătoarele dezbatere de idei în care se angrenează cu voluptate personajele dostoievskiene zbuciumate, în tendința lor mistuitoare spre cunoașterea adevărurilor ultime. Dar și faptele de viață l-au pus adesea pe cercetător în fața unor probleme cvasiirezolvabile și l-au constrins să mărturisească, prudent, că „omul nu numai își trăiește viața, dar o și inventează”, ceea ce în cazul lui Dostoievski pare să fie plauzibil. Sprijinindu-se pe citate din corespondența scriitorului, coroborîndu-le cu date extrase din alte documente ale vremii, B. I. Bursov demonstrează convingător că unele evenimente despre care Dostoievski a amintit în repetate rînduri nici nu au existat. Ficțiunea se interferează intim cu realitatea nu numai în opera, dar și în viața romancierului, deoarece a fost „trăită” cu atîta intensitate, încît scriitorul însuși i-a conferit dimensiunile realului.

„Sînt un copil al veacului, copil al neîncrederii și îndoielii” — spunea adesea Dostoievski. Ideea aceasta constituie nucleul unui amplu capitol, revine ca un leitmotiv atunci cînd se relevă coordonatele personalității studiate în raporturile ei cu epoca istorică, marcată de seisme social-politice cu profunde repercusiuni în plan etic și psihologic. „Golgota clarificărilor” o urcă Raskolnikov, Ivan Karamazov, Versilov, Kirillov, dar și romanțierul însuși. A renunțat oare Dostoievski la idealurile din tinerețe, cînd a făcut parte din „aripa de stînga” a cercului lui Petrașevski, cînd a fost un fervent adept al socialismului utopic, apoi a ajuns în infernul descris în *Amintiri din casa morții* — este o altă chestiune larg dezbătută în cartea lui B. I. Bursov, care polemizează — explicit s-au implicit —, cu numeroși exegeți din Rusia și de aiurea, și demonstrează că nici epica, nici memorialistica și nici chiar publicistica dostoievskiană nu ne îndreptătesc să tragem o asemenea concluzie. Idealurile din tinerețe au rămas mereu prezente în conștiința scriitorului. Nimeni nu poate contesta cu argumente valabile democratismul și umanismul creației lui Dostoievski. Este

adevărat că romancierul „în plan ideologic părea suspect pentru orice orientare”, precizează Bursov. Cu toate acestea el a fost un autentic democrat, însă „ros de îndoieli cu privire la posibilitățile democratismului” în societatea bazată pe clase antagonice, deoarece „mixtiunea... democrației în destinele omenești, cu scopul de a le conferi plenitudine, i se păreau lui Dostoievski, care concepea într-un mod cu totul singular natura umană, o grosolană violentare a ei” (p. 90). Controversele ideologice mai vechi pe marginea creației dostoievskiene sînt reluate de pe ferme poziții marxist-leniniste. Sînt combătute în special lucrările existențialistilor Merejkovski, Berdiaev, Soloviov, Strahov, Șestov, Mociulski, dar și ale lui Sartre și Camus, cit și ale unor exegeți de factură teologală, relevîndu-se tendențiozitatea lor sau vădita reacredință. Cercetătorul contemporan, avertizează B. I. Bursov, nu trebuie să se lase derutat de faptul că în opera dostoievskiană „adevărul se interferează cu neadevărul”, căci tocmai „neadevărul... este un mijloc de a dezvălui adevărul”.

Observații nu mai puțin pertinente formulează autorul cărții recenzate și în legătură cu umanismul genialului romancier. Este mai presus de orice îndoială compasiunea și iubirea lui față de „umiliți și obidiți”. Și numai comentarii superficiali sau răuintenționați nu observă că „această iubire se manifestă adesea prin dezvăluirea a ceea ce îl înjosește pe om”, fiindcă „cu cit se cufundă mai adînc omul lui Dostoievski în bezna... josnicilor, cu atît mai puternică este strădania lui de a se debarasa de ele și de a ajunge la limanul adevăratei omnii”.

Cartea lui B. I. Bursov este o meditație asupra destinului tragic al unei personalități geniale, aflată în acerbă confruntare cu adversități incredibile, în veșnică luptă cu creditorii și inamicii literari, asupra destinului unui scriitor-proletar, înjosit fără milă în ceea ce avea mai sînt, minat de sentimentul dizolvant al nemulțumirii continue față de tot ce a scris, de conștiința imposibilității de a întruchipa în cuvinte infinitatea proiectelor de noi opere, superioare acelor care le-a așternut febril pe hîrtie între crizele de epilepsie, pasiunea devorantă pentru jocul la ruletă, autoflagelările inimaginabile și sfîșietoarea aspirație spre certitudine.

Scrisă într-un stil sobru, pigmentat cu formulări aforistice, monumentală lucrare

a lui B. I. Bursov surprinde și lămurește cauzele adînci și multiple ale zborurilor spre culmi și ale prăbușirilor omului și artistului Dostoievski, captivîndu-l pe cititor și antrenîndu-l într-o pasionantă dezbatere filozofică și etică.

ADRIAN GHUJÎCHI

Pierre, Bec, **Manuel pratique de philologie romane**, tome I (italien, espagnol, portugais, occitan, catalan, gascon), Paris 1970, tome II, français, roumain, sarde, rhéto-frioulan, franco-provençal, dalmate. Phonologie. Index. Avec la collaboration pour le roumain de Octave Nandris, pour le dalmate de Zarko Muljačić, Edition A. & J. Picard, Paris, 1971.

Subliniem de la început că *Manualul* nu este o carte de lingvistică structurală sau abstractă, ci una de filologie, „adică se plasează esențial (...) într-o perspectivă istorică” (vol. I, p. 3), cu referințe la textele vechi, dar și la limbile moderne, fapt ce face posibilă reliefația trăsăturilor tipologice ale idiomurilor studiate, atît sub aspect diacronic, cit și sincronic.

Governate de principiul practic, discutarea și reliefația specificului idiomurilor romanice, ca și raportările interidiomatice, se fac în cadrul analizei concrete, din perspectivă istorică, a cuvintelor din textele selectate.

Analiza „în concreto” a trăsăturilor specifice limbii italiene se face cu 26 de „laude” (poezii scurte) ale lui Jacopone da Todî, scriitor din secolul al XIII-lea. *Laudele* scrise în dialect centro-meridional au fost preferate tocmai pentru că oferă posibilitatea unor referințe la dialectele italiene. Materialul discutat prilejuiește un excurs prin multiplele probleme de fonologie istorică italiană și al implicațiilor morfologice. Alături de punctări privind domeniul sintactic și lexical, cele două planuri amintite mai sus (fonetic și morfologic) structurează, în general, analiza cuvintelor din textele de referință.

Urmărind ca, pe baza tratării fiecărei limbi în sine, să evidențieze raporturile cu idiomurile congenice, descrierea prezintă riscul de a îngreuna evidențierea problemelor de sinteză. Avertizat de acest risc, autorul a căutat să-l elimine prin:

a. Permanente trimiteri de la o limbă la alta(...);

b. Printr-un important *Index Rerum* care

trece în revistă... cea mai mare parte a fenomenelor romanice semnificative;

c. Prin tablouri comparative în chiar interiorul comentariului" (vol. I, p. 2). Asemenea tablouri, pentru limba italiană, se referă la probleme ca: vocalismul latin clasic și cel romanic comun, diftongarea romană în italiană și spaniolă. De altfel, spiritul comparatist este omniprezent, exploatând, aproape în fiecare articol destinat unui cuvânt, ocaziile pentru reliefaarea trăsăturilor panromanice sau a evoluției specifice.

Semnălăm reliefaarea unor evoluții comune limbilor română și italiană care le opun grupului romanic occidental. Notăm citeva: dispariția tuturor consoanelor finale din latină, conservarea consoanelor surde intervocalice (conservatism prezent și în sardă), evoluția comună $kl' > k'$ (auricula) $>$ it. orecchia, rom. ureche), abscența pluralului în s ș.a. Am subliniat aceste fapte, desigur, nu pentru noutatea lor, ci pentru încadrarea lor romanică pe care o oferă concepția și structura cărții. Am face observația că trăsături ale dialectelor italiene notate la paginile 24 și 25 din volumul I, cum ar fi căderea vocalelor finale atone, cu excepția lui *a*, proteza lui la vibranta *rr*-, nu au raportările, cu care ne-a obișnuit cartea, la fapte similare din domeniul românesc.

Textul pentru limba spaniolă este luat din primul monument literar cunoscut, poemul *Cantar de mio Cid*. Aceeași manieră de analiză, caracteristică întregii lucrări, tinzând să imbine reliefaarea trăsăturilor specifice cu încadrarea în contextul romanic, structurează acest capitol, cit și cel consacrat portughezei, reprezentată prin romanul *A Demanda do Santo Graal*.

În continuare, volumul I tratează despre occitană, catalană și gasconă, idiomuri cu individualitate marcantă în cadrul romanic occidental. Descrierea aduce și aici, consecvent, caracterul specific raportat la fondul panroman, punând la dispoziția romanistului un material de referință fundamental.

Volumul al II-lea tratează, în primul rând, cele două limbi „extreme” ale Romaniei: franceza și româna.

Caracterul inovator prin excelență al francezei, evoluționismul sau endemic, cum se spune în *Manual* (vol. II, p. 9) este explicat, în primul rând, în conformitate cu teoriile pe pînă acum, prin influența substratului celtic (galic) și a superstratului germanic (franc). Dar evo-

luția istorică a limbii franceze nu se reduce la atât. Cum se remarcă, pe bună dreptate, ea este completată, dialectic prin tendința contrarie, conservatoare determinată de dezvoltarea culturii și științei, începînd cu deosebire din sec. al XV-lea și al XVI-lea. Desigur, este foarte dificil — și în lucrarea recenzată se subliniază acest lucru — să se delimiteze cu un plus de precizie aportul influenței substratului și superstratului în închegarea tendințelor evolutive ale unei limbi date, în cazul de față ale francezei. Tocmai de aceea ne întrebăm dacă, cel puțin pe alocuri, n-au mers prea departe cercetătorii care au atribuit exclusiv unor atare influențe particularități pregnante ale limbii în discuție.

Capitolele III (*Quelques traits dialectaux*) și IV (*Les plus anciennes attestations du français*) constituie o prezentare succintă a structurii dialectale a francezei, ilustrată prin texte judicioase alese.

Limba română este obiectul unuia dintre cele mai vaste studii incluse în lucrarea de care ne ocupăm (prezentarea și textele comentate însumează 130 de pagini). Adevărată monografie istoricolingvistică, el reușește să surprindă cele mai de seamă aspecte ale structurii și evoluției istorice ale limbii noastre, considerată, după franceză, ca cel de al doilea „enfant terrible” al Romaniei (p. 206). Reflectînd ultimele rezultate ale cercetărilor de specialitate din țara noastră, îndreptate în această direcție, studiul lui O. Nandriș cuprinde, totodată și unele contribuții personale, demne de reținut.

Situîndu-se pe poziția științifică a susținerii continuității poporului român la nord de Dunăre, autorul demonstrează, mai întii, că, aici, procesul romanizării a avut o perioadă mai îndelungată decît cea a stăpînirii romane: început înainte de această stăpînire, el a durat și după retragerea din Dacia a autorităților romane. Interesantă ni se pare, în acest sens, mențiunea, după care, în desfășurarea acestui proces, un rol important îl va fi avut tocmai decăderea vieții urbane, cauzată de invazii: „la destruction des villes a contraint les citoyens à chercher refuge dans des lieux mieux abrités, où ils ont retrouvé la population rustique auprès de laquelle ils ont fait fonction d'agents de romanisation. C'est ce brassage entre les citoyens et la population rurale qui, pensons — nous, rend compte de la rapidité du processus d'assimilation linguistique. Par conséquent, l'abandon

de la Dacie, devenue «Gotalania», n'a pas mis un terme final au processus d'assimilation des autochtones, mais, bien au contraire, l'a précipité" (p. 144).

Unitatea dintru început a limbii române este explicată prin existența unor „centre” locuite, relativ stabile, dublată de deplasări ale strămoșilor românilor, determinate de păstorit sau de invazii: „cette vie a provoqué un brassage permanent entre ces foyers disséminés et a ainsi assuré l'unité structurale du roumain (p. 149).

Analiza evoluției limbii române este efectuată și în continuare, în strînsă legătură cu zbuciumata istorie a poporului nostru. Recenzarea ei minuțioasă ar necesita, desigur, un spațiu mult mai întins. Două din problemele discutate de autor merită în mod special să fie relevate: formarea limbii literare (p. 182—188) și structura și tipologia limbii române (p. 189—206).

Sumara noastră prezentare nu poate fi încheiată fără a reproduce una din constatările cu caracter de concluzie ale autorului: „le roumain moderne a rattrapé en quelques décennies un retard de quelques siècles; il n'existe plus entre le roumain contemporain et d'autres langues de culture ni hiatus quantitatif ni décalage chronologique” (p. 179).

Fără îndoială, prin studiul său, parte componentă a unui tratat de romanistică, prof. O. Nandriș a adus o contribuție importantă la cunoașterea mai apropiată, cu deosebire peste hotare, a unor aspecte din istoria limbii, implicit, a poporului român.

În continuare, vol. II cuprinde o expunere asupra limbilor romanice „de diffusion secondaire,” (sarda, reto-friulana, franco-provensala, dalmata), iar, ca apendice, câteva elemente de fonologie romanică, precum și o clasificare a limbilor romanice. El se încheie printr-un indice amănunțit și un număr de hărți (lingvistice).

Revenind asupra întregii lucrări discutate, credem că, se impune constatarea că ea nu este numai un manual, ci, înainte de toate, o lucrare fundamentală pentru cercetarea comparată a limbilor romanice.

M. HOMORODEAN
A. GOȚIA

Übungstexte zur deutschen Gegenwartsprache V. E. B. Bibliografisches Institut. Leipzig, 1974.

Cartea este o culegere de exerciții pe bază de texte, care vizează diverse ramuri

ale lingvisticii: gramatică, lexicologie, stilistică. Ea se adresează germaniștilor — studenți și cadre didactice — și tocmai în aceasta constă primul merit al ei: căci dacă există numeroase manuale cu exerciții pentru străinii care învață limba germană, dacă există mult material teoretic pentru însușirea cunoștințelor de lingvistică germană, s-a simțit de mult lipsa unui astfel de îndrumar pentru analiza și exersarea practică a cunoștințelor de lingvistică, pentru autoverificarea lor în ultimă instanță.

Este sesizabilă în unghiul de vedere și concepțiile abordate identitatea de opinii cu *Kleine Enzyklopädie. Die Deutsche Sprache*, carte de căpătii în domeniul germanisticii moderne, apărută în aceeași editură cu un an înainte. Culegerea se bazează pe cele mai noi cercetări și studii, pe cea mai modernă optică în analiza lingvistică, urmărind în același timp și cerințele practicii didactice.

O trăsătură de ansamblu a cărții este faptul că exercițiile stimulează abordarea complexă a fenomenului lingvistic, din diverse unghiuri de vedere. Alături de exerciții analitice apar exerciții de interpretare, care solicită viziunea originală a studentului în analiza critică a textului (Textkritik). Acestea din urmă trebuie să-l ajute, după cum declară autorii, să descopere tendințele de dezvoltare ale limbii germane contemporane, să distingă variantele facultative de folosirea neadekvată a limbii.

Chiar și simpla consultare a indicelui alfabetic de la sfîrșitul culegerii, care însumează totalitatea conceptelor și fenomenelor lingvistice puse în discuție (cu indicarea paginilor la care pot fi găsite), ne oferă imaginea complexității acestei culegeri în ce privește problematica abordată.

Pentru sistematizare, exercițiile sînt grupate în patru capitole: gramatică, lexicologie, stilistică și texte pentru analize complexe. Acestea din urmă oferă specialiștilor posibilitatea de a se orienta singuri în interpretarea polivalentă a unui text, de a descoperi interacțiunea și conclucrarea diverselor mijloace lingvistice într-un context. Ele nu indică detaliat urmărirea anumitor aspecte ale textului ci lasă libertatea cercetătorului de a discerne singur puncte de reper în interpretarea structurii sintactice și semantice, a nuanțelor stilistice.

În capitolul destinat gramaticii, deși exercițiile sînt grupate oarecum în mor-

fologie și sintaxă, ele solicită mai întotdeauna puntea de legătură dintre cele două domenii. Faptul reiese evident din menționarea problematicii acestora:

— apartenența morfologică și valoarea sintactică a elementelor de joncțiune intra — și interpropozițională și deosebirea acestora de alte mijloace de joncțiune nonlexicale;

— importanța valenței verbale în determinarea constituenților sintactici obligatorii și facultativi și prin urmare în construcția propoziției.

Multe exerciții solicită metoda transformării și a substituției pentru sesizarea structurii sintactice, a raporturilor paradigmatică sau sintagmatică din frază, sau a construcțiilor cu valoare de subordinată specifice limbii germane (Infinitiv-Partizipialgruppe).

Exercițiile abordează și probleme gramaticale generale, dar majoritatea pun accentul pe structuri și forme specifice limbii germane:

— analiza structurii specifice a predicatului compus din limba germană — numită Satzrahmen, care încadrează propoziția și o definește ca pe un câmp de tensiune (Spannungsfeld).

— considerarea atributului ca o componentă (Glieder) a părții de propoziție pe care o determină (Satzglied) și nu ca parte de propoziție pe același plan cu celelalte (subiect, predicat, complement).

Un alt aspect ce se desprinde ca o constantă a culegerii este depășirea unghiului de vedere unilateral, strict gramatical, sesizarea în cadrul faptelor de limbă analizate a întrepătrunderii tuturor nivelelor limbii, subliniind, acolo unde e necesar, legătura dintre planul semantic și cel gramatical, între formă și valoarea comunicativă, între mijloacele gramaticale și efectele lor stilistice. Instructive în acest sens sînt:

— analiza propoziției pe baza modelului topologic de bază descris de E. Drach (Vorfeld — Mitte — Nachfeld) și sesiza-

rea valorii comunicative și stilistice ale celor două „cîmpuri“ în funcție de „Sinnwort“ (cuvîntul cu valoare comunicativă maximă);

— motivarea și explicarea fenomenului numit „Ausrahmung“ — extragerea sau izolarea unei părți de propoziție din acel Satzrahmen (cadru predicativ) menționat mai sus — procedeu gramatical care poate avea adesea funcțiuni stilistice.

Capitolul referitor la stilistică merită o deosebită atenție. El vehiculează o serie de concepte cheie ale analizei stilistice. Numeroase exerciții sînt menite să aprofundeze cunoștințele despre stilurile funcționale (științific, administrativ, publicistic etc.), prin scoaterea în evidență a specificului lor, izvorît din funcția specială pe care o dețin.

O mare parte din exercițiile de stilistică se adresează direct profesorilor de limbă germană, cerînd corectarea și notarea anumitor texte (descrieri, povestiri, relatarea unui eveniment), demonstrarea unor greseli de stil (Stilbruch, Stilblüten) sau a apartenenței unui text la forme stilistice ca: povestire, caracterizare, apreciere.

Exercițiile grupate în ultimul capitol sînt destinate analizelor complexe, ele conțin o diversitate de aspecte ce se cer scoase în evidență și a căror conlucrare funcțională trebuie subliniată. La fiecare text sînt indicate prin cuvinte-cheie acele fenomene sau relații lingvistice pentru analiza cărora textul se pretează în mod deosebit. Aceste texte au menirea să stimuleze în special studiul individual al studenților și au un grad de solicitare mai ridicat decît cele anterioare.

Pentru a evita o repetare nu mai aștinăm binefacerile acestei cărți, subliniind la început, ci încheiem cu mențiunea că ar fi fost binevenite mai multe trimiteri la originea unor concepte teoretice utilizate și indicarea nu numai a autorului ci și a lucrării în care acestea sînt expuse.

GEORGETA VANCEA

E R R A T A

<i>Pcg.</i> <i>Page</i>	<i>Rîndul</i> <i>Line</i>	<i>In loc de:</i> <i>Instead of:</i>	<i>Se va citi:</i> <i>Read:</i>
33	8	de accepțiuni	de termeni și accepțiuni
72	10	Greek	Latin
	11	Latin	Greek

Philologia, 1976.

În cel de al XXI-lea an de apariție (1976) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* cuprinde fasciculele :

matematică
fizică
chimie
geologie—geografie
biologie
filozofie
științe economice
științe juridice
istorie
filologie

На XXI году издания (1976) *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* выходит следующими выпусками :

математика
физика
химия
геология—география
биология
философия
экономические науки
юридические науки
история
филология

Dans leur XXI-e année de publication (1976) les *Studia Universitatis Babeș—Bolyai* comportent les fascicules suivants :

mathématiques
physique
chimie
géologie—géographie
biologie
philosophie
sciences économiques
sciences juridiques
histoire
philologie

43 871

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali
și prin difuzorii de presă.

Lei 10